

Ha-Kol

הקול

BROJ IZDANJA: 149
TRAVANJ-SVIBANJ 2017.
NISAN / IJAR / SIVAN 5777.

TEMA BROJA:
MUZIKA

SADRŽAJ

4 UVODNIK	20 ALFI KABILJO — LAKOĆA
STVARANJA VELIKOG TALENTA	41 ŠTO JE MUZIKA?
5 JOM HAŠOA U JASENOVCU		42 GLAZBENI ŽIVOT VARAŽDINA
7 DR. OGNJEN KRAUS U GLOBUSU:
PLENKOVIĆ NEMA PETLJE
IZNIJETI SVOJ STAV
O NDH	24 GLAZBENICI ŽIDOVSKOG
PODRIJETLA U SJEVERNOJ
HRVATSKOJ: IZMEĐU
TRADICIJE, ASIMILACIJE
I MODERNITETA	43 MENDELSSOHNNOVA
PARTITURA NA AUKCIJI
13 11. FESTIVAL TOLERANCIJE
— JFF ZAGREB	27 ROBERT HOMEN: ZBOR LIRA
I JA “KLIKNULI” SMO NA PRVU	44 KAKO JE HATIKVA POSTALA
IZRAELSKA HIMNA
14 PRIMO LEVI:
ZAR JE TO ČOVJEK	29 TRADICIONALNA
ŽIDOVSKA MUZIKA	46 MUZIKA U DOBA HOLOKAUSTA
15 TRAGOVIMA
ŽIDOVSKJE BAŠTINE	30 AVISHAI COHEN
— NOVI ZVUK IZRAELA	47 GOSPOĐA S BROJA 6
16 BAZA PODATAKA O ŽIDOVSKIM
OBITELJIMA U HRVATSKOJ	32 NIZ SKLADATELJSKIH BISERA	48 MUZIKA IZ THERESIENSTADTA
U JAD VAŠEMU
17 MEĐUNARODNA RADIONICA
U TRSTU: IZVORI ZA
ISTRAŽIVANJA IMENA	37 VIKTOR ULLMANN
I CAR ATLANTIDE	49 BEND PREŽIVJELIH
ŽRTAVA HOLOKAUSTA
18 ZAGREBAČKA
ŽIDOVSKA KUHARICA	39 KINOR ILI LIRA
— JEDAN OD NAJSTARIJIH
GLAZBENIH INSTRUMENATA	50 VIOLINE NADE
		51 JOEOVA VIOLINA
		52 (HASIDSKA) ZVIJEZDA
JE ROĐENA
		53 UBERTO DE MORPURGO

U REALIZACIJI OVOG BROJA SVOJIM SU PRILOZIMA SUDJELOVALI:

MILIVOJ DRETAR, MALCOLM SCOTT HARDY, ANDREA CVETKOVIĆ, TAMARA JURKIĆ SVIBEN, MAŠA TAUŠAN, OZREN KANCELJAK, IVAN BAUER,
VESNA DOMANY HARDY, RENATA DEBELJAK, EVA AKERMAN, FREDI KRAMER, LAILA ŠPRAJC

TODA RABA!

UVODNIK

Drage čitateljice i čitatelji,

iza nas je još jedan tužni Jom Hašoa, tužan ne samo zbog sjećanja na sve žrtve Holokausta već i zbog slike koja je poslana iz Jasenovca. Koordinacija židovskih općina Republike Hrvatske odlučila je, zbog svega što se oko nas događa, Jom Hašoa ove godine obilježiti upravo u Jasenovcu. O svim tekućim događajima u velikom je intervjuu za tjednik "Globus" vrlo otvoreno govorio predsjednik Koordinacije židovskih općina RH Ognjen Kraus. Uz dopuštenje glavnog urednika "Globusa" Zdravka Milinovića, u ovom broju Ha-Kola u cijelosti objavljujemo intervju koji je s Ognjenom Krausom napravila Jelena Lovrić. Gospodinu Milinoviću i redakciji Globusa se najtoplije zahvaljujemo. Sigurna sam da će svim čitateljima Ha-Kola ovaj intervju biti zanimljiv.

U proteklom razdoblju održan je još jedan Festival tolerancije sa zanimljivim filmovima i izložbama, Židovska općina Zagreb objavila je "Zagrebačku židovsku kuharicu" koju je pripremila Laila Šprajc, Fraktura je predstavila hrvatski prijevod remek-djela Prima Levija: "Zar je to čo-

vjek". Andrea Cvetković piše o zanimljivoj radionici održanoj u Trstu, a Milivoj Dretar o predavanju o sinagogama u Hrvatskoj.

Središnja tema ovog broja je muzika. Za židovski narod muzika ima posebno mjesto — kroz nju je ispričano ono što se riječima nije moglo izraziti, sva stradanja i sve nade, sve radosti i sve tuge. Muzika je oduvijek bila dio židovske tradicije i kulture te gotovo i nema praznika za koji nisu vezane određene pjesme koje često imaju vjerski karakter. U sinagogama su rabini i kantori odgovorni za liturgijski dio službe i oni na poseban način pjevaju molitve, poput npr. Kol Nidre, molitve na aramejskom jeziku koja se moli uoči Jom Kipura. Židovska tradicionalna muzika je vrlo heterogena jer se u toj muzici uvijek osjeća i utjecaj brojnih sredina u kojima su Židovi živjeli. Židovi su dali veliki doprinos u svim žanrovima muzike i bilo bi nemoguće sve to predstaviti u jednom broju Ha-Kola. S ponosom predstavljamo naše hrvatske židovske velikane u muzici: gospodina Alfija Kabilja, čiji je doprinos glazbi nevjerovatan, zatim glazbenike židovskog podrijetla u

sjevernoj Hrvatskoj o kojima piše Tamara Jurkić Sviben, te nekadašnji bogati muzički život Varaždina o kojem piše Milivoj Dretar. Maša Taušan u razgovoru s Robertom Homenom piše o zboru Lira, a Eva Akerman o tome kako muziku doživljavaju u Domu zaklade Lavoslava Schwarza. Ivan Bauer u jednom u nizu svojih tekstova sjeća se velikana židovske glazbe u SAD-u, a Ozren Kanceljak predstavlja velikana nove generacije izraelske glazbe Avishaia Cohena. Tužnu priču o Viktoru Ullmanu donosi nam Vesna Domany Hardy, a tu su i zanimljive priče o izraelskoj himni, muzici u doba Holokausta, te još mnogo drugih interesantnih tema.

Na kraju, baš kako je to i ubičajeno, malo sporta. Fredi Kramer iz zaborava je izvukao priču o velikom tenisaču Ubertu de Morpurgu.

*Do sljedećeg puta
Nataša Barac*

JOM HAŠOJA U JASENOVCU

FOTOGRAFIJA: JOM HAŠOJA U JASENOVCU

Židovska općina Zagreb i Koordinacija židovskih općina u Republici Hrvatskoj održali su u Jasenovcu 24. travnja 2017. središnju komemorativnu svečanost povodom Dana sjećanja na žrtve Holokausta — Jom Hašoa. Nakon paljenja svijeća i polaganja vijenaca, predsjednik Koordinacije židovskih općina u RH i Židovske općine Zagreb, dr. Ognjen Kraus održao je govor, a nakon toga je glavni rabin Republike Hrvatske i Crne Gore Luciano Moše Prelević izmolio molitvu.

Govor dr. Ognjena Krausa prenosimo u cijelosti:

ŠALOM!

Želim vam zahvaliti što ste došli ovdje u Jasenovac i prije svega pozdraviti preživjele Holokausta.

Pozdravljam uzvanike i prijatelje, sve vas koji ste nam se pridružili na komemoraciji prigodom Jom Hašoa, dana sjećanja na žrtve i heroje Holokausta, koji se obilježava 27. nisanu po židovskom kalendaru.

Ove godine Jom Hašoa pada na dane proboja iz ustaškog koncentracijskog logora Jasenovac. Upravo to je bio jedan od razloga da ovogodišnju komemoraciju održimo ovdje, a ne na Mirogoju u Zagrebu što je tradicija.

Jasenovac je bio najveće mjesto stradanja Židova u Hrvatskoj, za vrijeme takozvane NDH.

Želimo javno kazati, kakva je to bila tvorevima, koja je ustanovljena 10. travnja 1941. godine uz pomoć fašističke Italije i nacističke Njemačke.

Ono što obilježava takozvanu NDH, to su rasni zakoni koji su proglašeni 30. travnja 1941. godine po uzoru na rasne zakone nacističke Njemačke.

Takozvana NDH sustavno je istrebljivala Rome, Srbe, Židove i sve one koji su se toj zločinačkoj tvorevini suprotstavili. Takozvana NDH bila je jedina europska

Izrael odao počast žrtvama Holokausta

Jom Hašoa i ove je godine obilježen diljem svijeta. U Izraelu je obilježavanje Dana žrtava i heroja Holokausta započelo u Jad Vašemu u nazočnosti najviših izraelskih dužnosnika i oko 2.500 preživjelih žrtava Holokausta. Uz prigodne govore, u kojima se isticalo “nikada više”, šest preživjelih žrtava Holokausta zapalilo je šest svijeća u spomen na šest milijuna ubijenih Židova tijekom Drugog svjetskog rata a rabini su izmolili molitve za ubijene.

Kao i svake godine, život je u Izraelu zastao na dvije minute uz tužne zvuke sirene: vozači su izašli iz automobila, autobusi su se zaustavili a pješaci na ulici zastali u šutnji. Učenici i studenti odali su počast žrtvama dvominutnom šutnjom u školama. Sve radijske i televizijske mreže prikazivale su svjedočanstva, dokumentarne i druge filmove isključivo posvećene genocidu. Dobar dio komentara u medijima bio je posvećen teškim uvjetima u kojima žive mnogi preživjeli u Izraelu. Više od 213.000 ljudi koji su preživjeli Holokaust živi danas u Izraelu, velik dio njih ispod praga siromaštva, navode organizacije za pomoć preživjelima. Komemoracije za žrtve Holokausta održane su diljem svijeta.

zemlja koja je donijela svoje rasne zakone, kao i jedina koja je imala svoje koncentracijske logore smrti.

Da, to je bila takozvana NDH. Svatko tko je po rasnim zakonima takozvane NDH bio izbačen iz svog doma, bio je ponižen, opljačkan i na kraju poslan u logor smrti. Na taj put bez povratka bio je poslan s dokumentom, potpisanim s ustaškim pozdravom “Za dom spremni”.

Zločinci koji su ih ubijali u ovom logoru ili u četrdesetak drugih logora pozdravljali su se pozdravom “Za dom spremni”. Da, to je bila takozvana NDH!

Rasnim zakonima bili su obuhvaćeni svi građani bez obzira na dob. Od novorođenčadi do staraca.

Samo ovdje, u Jasenovcu, prema podacima iz ožujka 2013. godine, ubijeno je 83.145 poimence poznatih osoba od čega 39.570 muškaraca, 23.474 žena i 20.101 dijete, od novorođenčeta pa do navršene 14 godine života.

Ljudi su u ovom logoru ubijani izgladnjivanjem, radom i masovnim pogubljenjima, a ustaškim metodama ubijanja zgražavali su se čak i njihovi njemački gospodari.

Da, to je bio Jasenovac. Da, to je činjeno pod znakom “U” i uz pozdrav “Za dom spremni”.

To je bila takozvana NDH.

Ali, u posljednje vrijeme taj se znak i taj pozdrav javljaju na javnim mjestima, čak i ovdje u Jasenovcu. Usprotivili smo se

tome i pozvali vlasti da uklone ploču s pozdravom “Za dom spremni”, ali to se nije dogodilo.

I zato smo odlučili da se ne pridružimo oficijelnoj komemoraciji i da sami komemoriramo žrtve Jasenovca, i to na Jom Hašoa.

Nikakvo povjerenstvo ne može ove činjenice promijeniti, prikriti, a kamoli relativizirati za dnevno-političke potrebe. Sjetimo se sada svih žrtava ovoga logora i Holokausta odajmo im počast.

ZIHONAM LIVRAHA!

PLENKOVIĆ NEMA PETLJE IZNIJETI SVOJ STAV O NDH

INTERVJU DR. OGNJENA KRAUSA OBJAVLJEN U TJEDNIKU "GLOBUS" BROJ 1377, OD 28. 4. 2017.

PIŠE: JELENA LOVRIĆ | SNIMIO BORIS
KOVAČEV/HANZA MEDIA

Rekao sam premijeru: nije problem samo u ploči koja je postavljena u Jasenovcu, nego u izostanku bilo kakve reakcije vas, vaše Vlade i predsjednice Republike

Teško je biti na komemoraciji s ljudima koji nemaju jasan stav prema Jasenovcu i ustaškom zločinu — tako dr. sc. Ognjen Kraus odgovara na izjavu premijera Andreja Plenkovića, koji je nakon nedjeljne službene komemoracije podno Kamenog cvijeta rekao novinarima da jasenovačke žrtve zaslužuju jedinstvenu kolonu. "Od jedinstvene kolone mnogo je važnija istina o Jasenovcu, o svemu onome što se u tom strašnom logoru dogodilo. To smo dužni svim žrtvama", kaže predsjednik Židovske općine Zagreb i predsjednik Koordinacije židovskih općina Hrvatske. "Nadam se da ćemo uskoro, što prije, to bolje, taj dan obilježavati zajedno."

Židovska je zajednica i ove godine, kao i lani, odbila sudjelovati na službenoj državnoj komemoraciji u Jasenovcu. Što je bilo presudno za prošlogodišnju odluku?

Relativizacija i revitalizacija ustaštva, kako je to Koordinacija židovskih općina konstatirala. Sjetite se samo pro-ustaških marševa po Zagrebu, kada je pet tisuća ljudi, uz sudjelovanje visokih dužnosnika Sabora i Vlade, prodefiliralo Savskom urlajući Za dom spremni... Za mene nepodnošljivo!

Teško je biti na komemoraciji s ljudima koji nemaju jasan stav prema Jasenovcu i ustaškom zločinu

Vlada se promijenila, ali vaš je stav ostao isti. U siječnju ste bojkotirali saborsko obilježavanje Međunarodnog dana sjećanja na žrtve holokausta, a u ponedjeljak ste, dan nakon službene, održali svoju komemoraciju u Jasenovcu. Zašto i ove godine tri odvojena skupa?

Istina, Vlada se promijenila, tonovi su nešto drugačiji, ali odnos prema ustaštvu gotovo da je ostao isti. Ploča hos-a s ustaškim pozdravom već pola godine stoji u

Jasenovcu. Mislim da je to bila provokacija, da vidimo dokle možemo. Nakon što je izostala bilo kakva službena reakcija, identična je ploča postavljena u Kutini, s najavom da će se ići dalje. Ako može nadomak jasenovačkim stratištima, onda ustaški pozdrav može biti posvuda po Hrvatskoj. Nedavni deseti travnja, dan osnivanja takozvane Nezavisne Države Hrvatske, na centralnom je zagrebačkom trgu obilježen ustaškim postrojanjem, što su nadležne institucije države

odšutjele. Tri tjedna prije toga na sličan su način demonstrirali pripadnici jedne od pravaških stranaka. Na stadionsko izvikivanje ustaškog zds pozdrava policija ne reagira, kako su lani sami objasnili, zbog previše ljudi; sad ih je, navodno, bilo premalo pa zato opet nisu postupili po zakonu. Problem je što nema volje. Tvrdnja da hrvatski zakoni u tom pogledu nisu dovoljno jasni ne stoji. Postoji Ustav, postoje i jasne odluke Ustavnog suda. Ali oni koji bi ih trebali primjenjivati ustrajno se izmotavaju jer bježe od bilo kakvog sukoba s ekstremnom desnicom, koja nije mnogobrojna, ali je agresivna, pa toleriraju stvari koje se godinama valjaju i postaju sve opasnije.

Koliko znam, premijer Plenković pokušavao je ovih dana nabrzaka popeglati stvari i ukloniti blokadu komemoracije. Jeste li sudjelovali u tim razgovorima?

Ne, nitko me nije zvao. Ali čuo sam da se s nekima drugima kontaktiralo.

Kako objasniti da vas nisu zvali, premda ste predsjednik židovskih organizacija?

Ne mogu to objasniti. Možda me nisu zvali jer je moj stav čvrst i posve je jasno da se ne dam manipulirati.

Jeste li ikada razgovarali s premijerom Plenkovićem?

Jesam. Nakon premijerova posjeta Izraelu, predstojnik njegova ureda, gospodin Davor Božinović, pozvao me na razgovor i u skoro sat vremena informirao me o rezultatima puta. Istoga dana razgovor je nastavljen u proširenom krugu: uz premijera Plenkovića sudjelovali su i ministar vanjskih poslova Davor Ivo Stier i predsjednik Sabora Božo Petrov.

O čemu ste razgovarali?

O svim problemima koji postoje u odnosima između židovske zajednice i države. O povratu imovine i o promjeni zakona

Kad predsjednica ili premijer govore o totalitarizmima, nevjerojatno je s kakvom pažnjom izbjegavaju izreći jasnu osudu ustaštva, taj se termin ne izgovara, kao da ne postoji, čak ni kad osuđuju fašizam i nacizam

kojim se to regulira, a o čemu se govori već dulje od deset godina.

I? Kakav je rezultat?

Rezultat je nikakav. Na žalost, svi naši političari pojma nemaju gdje žive i što se događa.

Dobili ste neka obećanja?

Obećanja dobivam već dvadeset i nešto godina. Ali nikako da dočekam njihovu realizaciju.

Jeste li se dogovarali oko jasenovačke komemoracije?

Rekao sam im vrlo otvoreno što mislim. Rekao sam da nije problem samo u ploči koja je postavljena u Jasenovcu, nego je jednako tako problem i u izostanku bilo kakve reakcije državnog vrha, predsjednice Republike i premijera, kao i Vlade. Kako se takva ploča s ustaškim pozdravom može tolerirati na mjestu najvećeg stradanja ne samo Židova, Roma i Srba, naroda koji su bili zahvaćeni rasnim zakonima, nego je tamo skončalo i osam tisuća Hrvata? A svaki od tih ljudi u logor je stigao s potpisom službene osobe i uvijek s pozdravom Za dom spremni. Taj je pozdrav na rasnom zakonu i svim deportacijskim dokumentima. Podsjetio sam također da je Endehazija jedina u Europi imala svoje vlastite logore. U drugim zemljama to se zlo događalo u organizaciji i pod kontrolom nacističkih okupacijskih vlasti.

Paralelnim, neslužbenim komemoracijama u Jasenovcu, onima u organizaciji židovskih, srpskih i antifašističkih organizacija, prisustvovao je veliki dio diplomatskog kora. Što to znači?

To znači da je i njima sve jasno. Jasno im je da vladajući ovdje vode dvostruku igru. Nezamislivo je da bi se u Njemačkoj na mjestu nekog nacističkog logora mogao istaći kukasti križ ili staviti natpis Sieg heil. Kao što je nepojmljivo da bi se u Francuskoj antifašiste optuživalo za komunizam, kako se to ovdje radi.

Kako objasniti da premijeru Plenkoviću za posjeta Izraelu domaćini, koliko je poznato, ništa nisu govorili povodom Jasenovca i vaših kritika?

Zaista to ne znam. Čuo sam samo kako su u Izraelu napravljeni veliki poslovi, mislim prije svega na vojnom planu.

Kako se HOS-ova ploča može tolerirati na mjestu najvećeg stradanja ne samo Židova, Roma i Srba, nego i Hrvata? A oni u logor stigli sa službenim potpisom i pozdravom Za dom spremni

USTAŠKI POZDRAV

Izostanak bilo kakve službene reakcije na HOS-ovu ploču znači samo jedno: ako ustaški pozdrav može biti nadomak jasenovačkim stratištima, onda može biti posvuda po Hrvatskoj (na slici: dr. Kraus i rabin Moše Prelević na zasebnoj komemoraciji u Jasenovcu)

Ministrica kulture Nina Obuljen ovih je dana u povodu Jasenovca pozivala na zajedništvo i pijetet, tvrdila da komemoracija nije dan za podjele...

Slažem se da nije dan za podjele, ali nije ni dan za lažno zajedništvo. O kakvom iskazivanju pijeteta govorimo kad neki od onih koji su došli u Jasenovac toleriraju ustaštvo. Neki ga čak i zagovaraju. Ne znam kako ih s takvim stavovima nije sram doći na mjesto zločina. Isto je i s onima koji tvrde da je logor u Jasenovcu bio aktivan i nakon Drugog svjetskog rata. Plasiraju neistine po onoj da se laž stal-

nim ponavljanjem može primiti. Želim vidjeti rezultate, onda možemo govoriti o zajedničkim komemoracijama.

Rekli ste lani, referirajući se na evidentnu političku radikalizaciju hrvatskog društva, da ništa dobro ne očekujete, da može biti samo još gore i da vas događaji podsjećaju na ndh 1941. godine. Nije li to ipak malo preteška ocjena?

Ono što smo gledali i slušali pred godinu, dvije, kada su počeli marševi po Zagrebu, izazivalo je strah. Znam da se puno ljudi prepalo, pogotovo starija generacija, koja se sjeća 1941. i kako je

I stranim diplomatima jasno je da vladajući ovdje vode dvostruku igru. Nezamislivo je da bi se u Njemačkoj na mjestu nacističkog logora mogao istaknuti kukasti križ ili staviti natpis Sieg heil

to zlo krenulo iz Njemačke. Ne želim govoriti samo o Hrvatskoj. Situacija u Europi također proizvodi zebnju. Kako u zemljama zapadne Europe, tako i u Poljskoj ili Mađarskoj. Posvuda zabrinjavajući rast populizma, ksenofobije, antisemitizma, okorjelog nacionalizma...

Spomenuli ste strah. Kao predsjednik Židovske općine imate problema, prijatni?

Osobno nisam imao nikakvih prijatni. Moj rabin je imao nekoliko neugodnih situacija. Ali neki su mi se članovi moje općine žalili da imaju problema, od radnih mjesta nadalje.

Imam dojam da, za razliku od Srba prema kojima se u dijelu javnosti stvara dosta snažan animozitet, Židovi nisu izloženi takvim negativnim raspoloženjima?

Varate se. Pogledajte samo portale. Osim toga, nas su zaista temeljito istrijebili pa nas zapravo gotovo više i nema. Židovska je zajednica u Zagrebu prije Drugog svjetskog rata brojala oko 12 tisuća duša, što je bilo sedam posto tadašnjeg stanovništva. Danas nas je isto sedam posto, ali ne od ukupnog broja Zagrepčana, nego od broja koji smo imali prije osamdesetak godina. U Zagrebu danas živi oko tisuću Židova.

Kad govorite o opasnosti od ustašizacije, što mislite o izjavi Stipe Mesića, koji je lani rekao da je ustaša svatko tko pjeva ustaške pjesme?

Gospodina bivšeg predsjednika ne bih komentirao. S obzirom na ono što smo od njega nedavno čuli o Jasenovcu, mislim na onu snimku iz devedesetih, sam je sebi skočio u usta. To su neoprostive stvari. Ali tako je to s velikom većinom naših političara. Jedno misle, drugo govore, a treće rade, sve po potrebi.

Pitam zato što mislim da mnogi od današnjih novokomponiranih ustaša zapra-

vo pojma nemaju o tome pod kakvim se strašnim znakovljem prešetavaju. I sami ste istaknuli problem edukacije?

Da, uvjeren sam da je trend ustašizacije Hrvatske rezultat loše edukacije, odnosno namjernog nepodučavanja djece o nekim povijesnim činjenicama. Generacija koja je devedesetih krenula u školu, a danas su to zreli ljudi srednjih godina, ne znaju neke osnovne činjenice o ndh, rasnim zakonima, logorima i počinjenim zločinima. Ne znaju da je u Jasenovcu vladao zakon kame, malja i pištolja u zatiljak. U školskim se knjigama o tome ne govori. Govori se nerijetko upravo suprotno. Tako je, naprimjer, u popisu obavezne literature za šesti razred osnovne škole knjiga "Mali ratni dnevnik/ Moj otac spava s anđelima" u kojoj se na više mjesta pozdravlja ustaškim Za dom spremni i junaci trepere od ushićenja na spomen Endehazije. Našu djecu i danas uče da je ndh bila izraz želje za samostalnom hrvatskom državom, a što se ta želja ostvarivala zločinima i rasnim zakonima, o tome im nitko ništa ne govori.

Premijer je nedavno formirao posebno Povjerenstvo za prošlost. Niste baš oduševljeni?

Držim se poznate izjave velikog Winstona Churchilla: Kad ne želiš nešto riješiti, osnuj komisiju!

Je li netko iz vaše židovske zajednice pozvan u to povjerenstvo?

Ne, iz židovske općine nitko nije pozvan, a mislim da bi teško netko i pristao sudjelovati u povjerenstvu koje će diskutirati o tome što su ustaše, a što partizani i kakva je razlika između jednog i drugog znamenja. To je isto kao da bi razglabali o tome što znači kukasti križ. Uspoređivati crvenu zvijezdu s pozdravom Za dom spremni, ušatim U ili Sieg heil smatram potpuno pogrešnim.

Vlada se promijenila, tonovi su nešto drugačiji, ali odnos prema ustaštvu gotovo da je ostao isti. Ploča HOS-a već pola godine stoji u Jasenovcu. To je bila provokacija, da vidimo dokle možemo

Ne pristajete na priču o dva totalitarizma?

To je mantra za one koji bježe od izjašnjenja. Kad predsjednica države ili premijer govore o totalitarizmima, iz njihovih izjava proizlazi da izjednačavaju totalitarizam nacističke Njemačke i ustaške ndh, država koje su funkcionirale po rasnim zakonima, s totalitarnošću režima iz prvih godina poratne Jugoslavije koja je proganjala svoje političke protivnike. To nikako ne može biti isto. Nevjerojatno je s kakvom pažnjom izbjegavaju izreći jasnu osudu ustaštva, taj se termin ne izgovara, kao da ne postoji, čak ni kad osuđuju fašizam i nacizam. S obzirom na obiteljsko i zavičajno porijeklo ne bih rekao da premijer nema ispravan stav o antifašističkom pokretu i ndh, ali ga očito nema petlje javno iznijeti.

Premijer se predstavlja kao nasljednik Tuđmanove ideje o nacionalnoj pomirbi pa zato valjda ekvilibrira?

Predsjednik Tuđman nikada, ali baš nikada ne bi dozvolio ovo što sebi dozvoljavaju gospodin Plenković i gospođa predsjednica Republike, više ili manje otvoreno izjednačavajući ono što je neusporedivo. Dobro, i on je znao zastraniti, kao s onom idejom o miješanju kostiju u Jasenovcu,

IMOVINA ŽRTAVA

Nikoga od onih koji su preživjeli Holokaust država nije obeštetila, ali zato su ustaški bojnici koji su se 90-ih vratili u Hrvatsku dobili penzije

ali njemu pred jasenovačkim logorom sigurno ne bi stajala ploča s ustaškim pozdravom niti bi Titovu bistu izbacio s Pantovčaka.

Ali, predsjednica je sada za posebnog savjetnika uzela gospodina Branka Lustiga. To će značajno promijeniti stvari?

Ne bih to posebno komentirao. Gospodin Lustig, s kojim sam ne jednom razgovarao, uvijek mi daje za pravo, ali sam postupi posve drugačije. Koliko znam, ima za to osobnih razloga. To vam je Hrvatska.

Usprotivili ste se dodjeli Nagrade grada Zagreba Jakovu Sedlaru, uzalud naravno?

Da, usprotivili smo se zato što je njegov film o Jasenovcu bezočan falsifikat. Relativizira i negira ustaške zločine te promiče tezu da je logor radio punom parom tek nakon sloma ndh, kao Titova tvornica smrti, za što nema nikakvih dokaza. Na naše kritike gospodin Sedlar i oni koji su mu nagradu dodijelili navode da se njegov film nalazi u muzeju Holokausta u Yad Vashemu te bi stoga, valjda, trebao biti neupitan. Ali u Yad Vashemu su svi filmovi

koji se tiču Holokausta, bez obzira na sadržaj, čak i oni koji ga negiraju. Imam dokument s potpisom direktora tamošnje knjižnice Roberta Rozetta koji kaže da posjeduju čak sedam tisuća filmova.

Kako gledate na činjenicu da Milan Bandić jedan dan dodjeljuje nagradu Jakovu Sedlaru, a drugi dan objavljuje da će podići spomenik žrtvama holokausta?

Spomenik žrtvama Holokausta bio je spominjan već prošle godine, i to kao zajednička inicijativa predsjednice

Republike i gradonačelnika Zagreba. Odmah sam reagirao. Očekivao sam da će nas netko oko toga kontaktirati, što se do danas nažalost nije dogodilo. Kao da židovska zajednica nema o tome što reći. Mislim da je predviđena lokacija spomenika na Glavnom kolodvoru posve pogrešna. Ako se gradi, takav bi spomenik trebao biti na nekom od sabirnih mjesta s kojih su ljudi odvođeni u logore. A poznato je da su u Zagrebu točke deportacija bile Trg žrtava fašizma, današnji Studentski centar i ondašnji zatvor u Savskoj. Uostalom, smatram da bi izgradnji spomenika moralo prethoditi obilježavanje mjesta svih koncentracijskih logora iz vremena ndh, kojih je u Hrvatskoj bilo četrdesetak, od čega velika većina nije markirana, čak se ne zna ni da su postojali, što je zaista sramota.

Što je s izgradnjom sinagoge u Zagrebu? Prije tridesetak godina počelo se govoriti o podizanju sinagoge u Praškoj ulici, na mjestu gdje su vlasti ndh 1944. sravnile sa zemljom impresivan židovski hram. Zašto još nema ni projekta ni odluke o gradnji?

S obzirom na broj Židova koji žive u Zagrebu, više nije realno govoriti o izgradnji sinagoge. Godinama smo radili na projektu Židovskog kulturnog centra, koji bi naravno uključivao i sinagogu, a koji bi se mogao sam održavati. Nakon mnogo problema i izgubljenog vremena — znate da je predsjednik Mesić u svom mandatu bio osnovao vlastitu židovsku općinu — taj je projekt uskoro trebao krenuti u realizaciju. Ali, naš je partner prije dva tjedna sve stavio u mirovanje.

Zašto?

O razlozima ne bih mogao govoriti.

Tko je partner?

Ne bih ni o tome. Nažalost, sad smo ponovno na početku. Situaciju komplicira

Slažem se da nije dan za podjele, ali nije ni dan za lažno zajedništvo. O kakvom iskazivanju pijeteta govorimo kad neki od onih koji su došli u Jasenovac toleriraju ustaštvo. Neki ga čak i zagovaraju

činjenica da projekt nismo u stanju sami financirati. Bili smo izuzetno bogata i visoko obrazovana zajednica. I danas smo obrazovani, oko 80 posto članova naše općine imaju akademski status, ali najveći je dio ostao bez imovine, koja je Židovima bila oduzeta prvo u Endehaziji, a onda ponovno u Jugoslaviji. Vraćeni su nam samo ostaci ostataka. Čak kad nešto od općinske imovine i dobijemo natrag, Vlada nam to formalno poklanja. Koje li apsurd! Ali, zakoni tako određuju. I onda nam još zaračunaju porez. Potpuno uvredljivo! Rezultat? Nije vraćeno niti smo dobili naknadu za najveći dio onoga što nam je oteto. Nije to šator.

A povrat privatne imovine?

Zakon je restriktivan, određuje povrat imovine samo nasljednicima prvog reda, što u teško devastiranoj židovskoj zajednici znači da će on biti vrlo skroman. Čak i ono što bi se moglo vratiti beskrajno se povlači po ladicama. Zapravo se čeka da ljudi poumiru. Ali se imovina glatko vraća onima kojima je bila oduzeta nakon 1945. Čak i kad je riječ o pripadnicima ustaške vojske. Čak i kad je riječ o židovskoj imovini koju su u ndh prisvojili ili su je budzašto kupovali od onih koji su spašavali gole živote. Nikoga od onih koji su preživjeli holokaust država nije obeštela, ali zato su ustaški bojници, koji su se devedesetih vratili u Hrvatsku, zakonom iz 1993. godine dobili penzije.

Nije li država na neki način dužna sudjelovati u realizaciji Židovskog kulturnog centra?

Odgovor svih dosadašnjih vlada bio je gotovo identičan: što se židovske imovine tiče, Hrvatska nije nasljednica Endehazije. Volio bih da se hrvatska država zaista dosljedno toga drži, da se bez izuzetka ponaša kao nasljednica antifašističkog pokreta, a ne ustaškog režima. Ali, neovisno o tome, neke su druge zemlje, poput Njemačke ili Austrije, za svoje židovske zajednice mnogo više učinile. Mislim da postoje i nekakve moralne obaveze. To vam je pitanje pijeteta prema žrtvama. Nije pijetet otići u Jasenovac i odraditi komemoraciju, a dopuštati da se po državi šire ustašluci. Ne može se, kad stigne odštetna tužba iz Chicaga, cijela država dići na noge tvrdeći da Hrvatska nije sljednica ndh, nego je nastala na temeljima zavnoh-a, dakle antifašizma, pa stoga nije odgovorna za ustaške progone Židova, Roma ili Srba — što osobno smatram ispravnim — a onda neki ministri antifašizam nazivaju floskulom i pokazuju sentimente prema ustaškoj simbolici. Ili se držimo Ustava ili ga ne poštujemo. Nema sredine. Židovska se zajednica nikada neće pomiriti s relativizacijom ndh, Jasenovca i strašnih zločina koje je ustaški pokret počinio.

11. FESTIVAL TOLERANCIJE

— JFF ZAGREB

PIŠE: NATAŠA BARAC

FOTOGRAFIJA: 11 FESTIVAL TOLERANCIJE / NASLIVNICA

Festival tolerancije postao je, kako je to na otvaranju rekao jedan moj prijatelj iz diplomatskog svijeta, svojevrsni kulturni događaj sezone u Zagrebu. Već 11 godina ovaj Festival građanima Zagreba i ostalima koji se nađu u ovome gradu nudi šaroliki i bogat program. Do sada je održan 21 put unutar šire regije, a na njemu je prikazano više od 600 filmskih projekcija, organizirano više od 20 izložbi, 25 koncerata, 75 edukacijskih jutara, 29 diskusija i okruglih stolova. U središtu ideje ovog festivala je očuvanje sjećanja na Holokaust, poticanje međukulturnog dijaloga i poticanje društva na djelovanje, ističu predsjednik Festivala Oskarovac

Branko Lustig i direktorica Festivala Nataša Popović.

“Ovaj projekt djelo je zajedničkog rada velikog broja ljudi, a posebno smo ponosni što svake godine imamo sve bolji program i sve bolje filmove”, kazala je na otvaranju Festivala Nataša Popović, dok je Branko Lustig emotivno poručio: “Molim vas, gledajte ove filmove s pažnjom i zapamtite! I pričajte onima koji danas nisu ovdje”.

Gradonačelnik Zagreba Milan Bandić prisjetio se kako je zajedno s Brankom Lustigom prije sedam godina posjetio Auschwitz, logor u kojem je Lustig bio zatočen kao mladić, te rekao da nikada neće zaboraviti riječi koje mu je Lustig tada rekao: “Mržnja razara i ubija, oprost smiruje dušu, a zaborav ubija identitet”.

Zagrebački gradonačelnik najavio je i da će Zagreb u svibnju raspisati natječaj za izgradnju spomenika Holokaustu ispred poštanske zgrade kod Glavnog kolodvora. Na svečanom otvaranju u zagrebačkom kinu Europa, koje je nekada pripadalo židovskoj obitelji Müller, prikazan je remake kulturnog njemačkog filma iz osamdesetih godina 20. stoljeća

“Gol među vukovima” Philippa Kadelbacha. Film je rađen prema istoimenom romanu Bruna Apitza iz 1958. koji je postao simbol antifašističkog pokreta otpora u Njemačkoj. Ovaj nagrađivani film priča tešku priču o kušnji zatvorenika logora Buchenwald, koji samo nekoliko tjedana prije oslobođenja logora pronalaze trogodišnjeg dječaka skrivenog u koferu. Dijete će zasigurno umrijeti ako se skupina zatvorenika ne pobrine za njega, ali ako budu otkriveni, prijati im sigurna

smrt samo korak do slobode. Iako ne dijele isto mišljenje, svi riskiraju svoje živote kako bi spasili nepoznato dijete i pokazali da su ostali ljudi. “Tko smo mi ako se ne možemo pobrinuti za jednog dječaka?”, pita se jedan od njih. Nadaju se da će brigom za dječaka njihovi životi dobiti neki smisao i da će tako pronaći nadu za budućnost.

U sklopu 11. Festivala tolerancije prikazano je više od 70 igranih, dokumentarnih, animiranih i kratkih filmova iz raznih dijelova svijeta, organizirane su dvije izložbe i predstavljanja knjiga, koncerti i dva edukacijska jutra. Uz to organizirana su i tri okrugla stola, a predstavljena je i litavska kinematografija te najstariji europski Human Right Film Festival iz Barcelone.

U okviru popratnog programa u Muzeju za umjetnost i obrta bila je prikazana izložba “Iz generacije u generaciju/Nova Hagada” austrijskog-židovskog umjetnika Arika Brauera, rođenog u Beču 1929. Na svojoj prvoj izložbi u Zagrebu ovaj se svestrani umjetnik predstavio s 24 ilustracije za Hagadu. Na izložbi su bila izložena djela iz zrele slikarske faze jednog od najznačajnijih suvremenih umjetnika Bečke škole magičnog realizma, u kojem autor priču o Pesahu dočarava fokusirajući se na simbole. U tim djelima dominiraju ljudske figure te simbolični elementi i vizuali koji podsjećaju na ključne događaje iz židovske povijesti. Brauer je još 1979. ilustrirao Hagadu koja je postala svojevrsni klasik.

Vjerujemo da će i sljedeći Festival tolerancije donijeti zanimljiv program.

PRIMO LEVI: ZAR JE TO ČOVJEK

PIŠE: NATAŠA BARAC

Na tridesetogodišnjicu samoubojstva velikog književnika Prima Levija i 25 godina od prvog hrvatskog izdanja jednog od najvažnijih romana o Holokaustu "Zar je to čovjek", izdavačka kuća Fraktura predstavila je u sklopu 11. Festivala tolerancije novo izdanje ove kultne knjige a po prvi puta hrvatskoj javnosti predstavljena je i Levijeva knjiga eseja "Utopljenici i spašeni".

Primo Levi rodio se 1919. u Torinu u liberalnoj židovskoj obitelji. Nježnog i krhkog dječaka, djeca su često u školi zadirkivala i gnjavila, tako da se on povukao u knjige i učenje. Završio je studij kemije, ali zbog rasnih zakona, usvojenih nakon dolaska fašista na vlast, nije mogao pronaći posao. Priključio se talijanskom antifašističkom pokretu, a 1944. deportiran je u Auschwitz. Iskustvo logoraša u logoru smrti trajno je promijenilo život Prima Levija te obilježilo njegov opus i primoralo ga, kako je sam kazao, da postane pisac. Primo Levi, logoraš broj 174517, proveo je jedanaest mjeseci u logoru sve do oslobođenja. Od 650 talijanskih Židova koji su zajedno s Levijem deportirani u Auschwitz, Levi je bio jedan od njih dvadeset koji su logor napustili živi. Povratak u Torino i ono što je trebalo biti normalan život dugo je trajao, a Levi je na tom putu obišao Poljsku, Bjelorusiju, Ukrajinu, Rumunjsku, Mađarsku, Austriju i Njemačku. Kasnije je napisao da je vidio što je rat

napravio: milijuni raseljenih osoba lutali su Europom.

Roman "Zar je to čovjek" izlazi već 1947. U naslovu ovog romana nema upitnika, uskličnika ni drugih interpunkcija. Kako je izdavač napisao na hrvatskom ovitku knjige: "Možda nikada u povijesti književnosti nije odsutnost jednog interpunkcijskog znaka prouzročila tako bolnu dvosmislenost". I treba pročitati Prima Levija da se shvati što znači živjeti u svijetu bez upitnika.

Primo Levi je 1963. objavio roman "Smiraj" u kojem se bavi povratkom iz logora i poslijeratnom Europom, dok "Periodni sustav" iz 1975. sadrži dvadeset kratkih proza od kojih svaka za naslov ima ime nekog kemijskog elementa. Zbirka antropoloških eseja "Utopljenici i spašeni" objavljena je 1986. Opterećen teškim iskustvom Holokausta, osjećajem krivnje s kojim su se mučile brojne preživjele žrtve Holokausta, Primo Levi je 11. travnja 1987. počinio samoubojstvo.

O Primu Leviju i njegovim djelima na predstavljanju knjige govorili su direktor Festivala tolerancije i preživjela žrtva Holokausta Branko Lustig, glavni urednik Fraktura Seid Serdarević, prevoditelj Tvrтко Klarić i urednik Vuk Perišić.

"Bio sam dječak kada sam stigao u Auschwitz a Primo Levi je imao 25 godina kada je deportiran i ta razlika u životnoj dobi utjecala je i na percepciju stvarnosti te strahote", rekao je Lustig ocjenivši da se Levi pisanjem odužio svima onima koji nisu mogli pisati jer nisu preživjeli.

"Knjige Prima Levija potvrda su da Nijemci nisu slomili naš osjećaj za umjet-

nost", zaključio je i ponovio kako se svi trebamo raditi na tome da se takav zločin više nikada ne ponovi.

Holokaust je krajnja posljedica antisemitizma koji je postojao i puno prije Holokausta, rekao je Perišić dodajući da se "banalna mržnja lako može preoblikovati u veliko zlo".

Prevoditelj Tvrтко Klarić godinama se bavi Primom Levijem a kazao je da je ovim izdavačkim pothvatom Fraktura pokazala "hrabrost, ali i ludost u vrijeme kada se knjige baš ne prodaju, a raste fašizacija društva".

Ulomke iz knjiga čitao je dramski umjetnik Frano Mašković, a Seid Serdarević najavio da će u sljedeće dvije godine objaviti još dva prijevoda djela Prima Levija.

Jedan od najvrednijih autora naše epohe.
— Alfred Kazin

FOTOGRAFIJA: PRIMO LEVI: ZAR JE TO ČOVJEK?

TRAGOVIMA ŽIDOVSKJE BAŠTINE

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

U sklopu svojih redovitih aktivnosti Povijesno društvo Koprivnica ugostilo je u ožujku ove godine dr. Zlatka Karača sa Sveučilišta u Zagrebu. Profesor Karač karijeru je započeo kao arhitekt što mu je i danas primarni interes, no, kako veli, slijedom slučajnosti zainteresirao se i za sinagoge kao vrijedne primjerke hrvatske kulturne baštine. “Bilo je to za one velike izložbe Historicizam u Hrvatskoj. Tada sam se želio aktivno uključiti u tu izložbu pa su mi rekli da donesem neke starije razglednice iz rodnog Vukovara. Sve su bile već viđene, no zadnja je prikazivala onu poznatu vedutu s velikom sinagogom s obale Dunava i ta se dojmila organizatore. Dobio sam zadatak da napišem cijelo poglavlje o sinagogama kao vrijednim primjercima historicizma, i eto — tu je sve počelo”, prisjetio se prof. Karač.

Predavanje za ljubitelje koprivničke prošlosti upriličeno je u Gradskoj vijećnici, nedaleko sinagoge u Svilarskoj ulici — poznate građevine koja zaokuplja misli i razgovore starijih Koprivničanaca i danas, kada su od židovske zajednice ostali samo maleni fragmenti. Predavanju je nazočila i dr. Sanja Švarc Janjanin, predsjednica Židovske općine Koprivnica. Prof. Karač je pripremio predavanje o sinagogama sjeverozapadne Hrvatske, a kako je istaknuo, od nekadašnjih 100 sinagoga na tlu Hrvatske, danas ih je očuvano samo devet, a od toga čak šest

FOTOGRAFIJA: TRAGOVIMA ŽIDOVSKJE BAŠTINE / PREDAVANJE U PUNOJ GRADSKOJ VIJEĆNICI

na sjeverozapadu. Poistovjećivati sinagoge isključivo s bogoslužjem je pogrešno, sinagoge su imale višekratnu ulogu u očuvanju židovske dijaspore, bila je to i kuća okupljanja (Bet ha-Kneset) i kuća učenja (Bet ha-Midraš). Samo je jedan Hram, i to je onaj u Jeruzalemu, a kada njega više nije bilo, sinagoga je predstavljala simbolično mjesto okupljanja, no ona nije imala sveti karakter kao Hram. Sveto mjesto bio je ustvari sveti ormar (Aron ha-Kodeš) u kojem su se čuvali svici Tore. Stoga su se sinagoge mogle organizirati i u mjestima koja nisu zadovoljavala sva pravila, jedno od njih je da Ormar bude okrenut prema istoku, odnosno Jeruzalemu. Takav su slučaj imali Varaždin, Daruvar, Ludbreg i još mnoga mjesta.

Najsjevernija sinagoga u Hrvatskoj nalazila se u Čakovcu, a o njoj svjedo-

či tek jedna fotografija jer je sinagoga uništena 1944. godine po zauzimanju Međimurja od Nijemaca. Varaždin je imao čak tri sinagoge — od adaptirane dvorane u jednoj kuli Starog grada, do Male sinagoge iz 1812. godine u Kukuljevićevoj i Velike sinagoge iz šezdesetih godina 19. stoljeća u Cesarčevoj. Sva su tri mjesta očuvana i to predstavlja rijedak primjer u Hrvatskoj. Manje zajednice nisu si mogle priuštiti gradnju sinagoga pa su u tu priliku kupovale stambene prostore koje su pretvarali u molitveni prostor. Stoga Ludbreg, Đurđevac, Legrad nemaju ni tragova sinagoga, jer su nestankom židovske zajednice ti adaptirani prostori našli drugu namjenu ili su porušeni. Doduše, pred nekoliko godina Grad Ludbreg je uličicu u kojoj je nekad bilo središte Izraeltitičke bogoštovne općine imenovao Židovskim prolazom.

Jedna od najpoznatijih sinagoga je ona u Koprivnici — nastala je na mjestu pret hodne manje, moguće drvene, čemu svjed oče katastarski planovi. Iako se za arhi tekta najčešće spominje Julije Deutsch, on to nije mogao biti, jer je 1875. godine bio tek u adolescentskoj dobi. Koprivnička sinagoga spada u tripartitni tip (kao i zagrebačka) koje su imitirale navodni izgled jeruzalemskog Hrama. Tridesetih godina sinagogu je renovirao Slavko Löwy, koprivničko-zagrebački arhitekt, pritom uklonivši sve one nepotrebne se cesijske ukrase s pročelja. Koprivničanci su tada prigovarali da je “njihov templ ve preveć moderni”. Žaloso je da je sinagoga u doba NDH služila kao zatvor

za Židove, skladište otete robe, a nakon 1945. godine taj je prostor bio krojačka radionica i spremište.

Lijepje sinagoge bile su i u Virovitici, Bjelovaru, Sisku, Pakracu, Karlovcu. Ona u Daruvaru otkupljena je od Pentekostne crkve i vraćeno je bogoslužje u nju (kao i Osijeku), dok su sisačka i bjelovarska postale domovima glazbe. Zadnja koja je uništena bila je kutinska, i to 1968. godine, za vrijeme posjeta Josipa Broza Tita Petrokemiji.

Preostale sinagoge koje nisu u funkciji židovskih zajednica poput onih u Rijeci, Dubrovniku, Splitu, predstavljaju problem lokalnim zajednicama — rušiti ih se ne smije, a davanje neke nove namjene

iziskuje troškove od nekoliko milijuna kuna. Slučaj varaždinske sinagoge koja je trebala postati muzej sporta, koncertna dvorana, galerija punio je stranice novina. No, zgrada je i danas u derutnom izdanju, još uvijek bez svoje uloge u društvenom životu. Važno je da se sinagoge očuvaju u što izvornijem izgledu i da dobe primjerenu namjenu.

Brigu o tome vodi i prof. Zlatko Karač, s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, koji priprema veliku sintezu svih radova o vrijednoj hrvatskoj sinagogalnoj baštini, a svojedobno je o sinagogama u Hrvatskoj napisao i niz tekstova za Ha-Kol.

BAZA PODATAKA O ŽIDOVSKIM OBITELJIMA U HRVATSKOJ

PIŠE: MALCOLM SCOTT HARDY

Prije više od dvadeset godina započeo sam stvarati bazu podataka počevši s obitelji moje supruge Vesne Domany iz Zagreba. S vremenom tu sam bazu proširivao kako bi ona uključila sve židovske obitelji u Hrvatskoj, koje potječu iz Mađarske, a kako je baza je rasla tako je uključila i obitelji u Mađarskoj, zapadno od Dunava, a zatim i obitelji iz Bratislave, Budimpešte i Szegeda, te iz zemalja s istočne obale Dunava i iz Vojvodine. Danas, kada imam gotovo 77 godina i 360.000 unosa u bazu podataka (uključujući i puno unakrsnih referenci

promjenama imena ljudi i mjesta), predao sam svoju bazu JewishGen-u, kako bi ju uključili u Family Tree of Jewish People (Obiteljsko stablo židovskog naroda). Uspjeli su prebaciti osnovne podatke o rođenjima, smrti i vjenčanjima, ali bez unakrsnih referenci i dodatnih informacija iz popisa stanovništva ili iz knjiga vjenčanih.

Da biste pristupili bazi, morate otići na internet i pronaći JewishGen (<http://www.jewishgen.org>). Baza je besplatna, ali se morate registrirati. Zatim uđite na dio Family Tree of the Jewish People. U

tom trenutku od vas traže da prihvatite uvjete korištenja kako bi došli do sadržaja gdje bazu možete pretraživati po imeni ma ljudi ili mjesta.

Nastavit ću razvijati svoju bazu podataka sve dok budem mogao i bit će mi drago ako dobijem bilo kakve dodatne podatke o židovskim obiteljima u Hrvatskoj, kao i ispravke ili pitanja. Koristio sam, naravno, vrijedan rad Melite Švob o Holokaustu ali moja izvorna namjera bila je da izgradim mostove sve do rane povijesti židovskih obitelji u Hrvatskoj.

MEĐUNARODNA RADIONICA U TRSTU: IZVORI ZA ISTRAŽIVANJE IMENA

PIŠE: ANDREA CVETKOVIĆ

Međunarodna radionica pod nazivom “Holocaust in Southern Europe — Sources for Searching the Names” (Holokaust u Južnoj Europi — Izvori za istraživanje imena) održana je 5. i 6. travnja ove godine u Trstu, a u ime CENDA na njoj je, umjesto spriječene dr. Melite Švob, sudjelovala asistentica CENDA i suradnica u projektu Andrea Cvetković.

Organizator radionice je bila Zaklada CDEC u okviru projekta EHRI (European Holocaust Research Infrastructure project), a domaćin Sveučilište u Trstu. Sudjelovali su eminentni istraživači i arhivisti iz Italije, Grčke, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije i drugih zemalja. Na posebni poziv organizatora CENDO je za sudjelovanje prijavio prilog “Melita Svob, Research on Holocaust in Croatia — databases”.

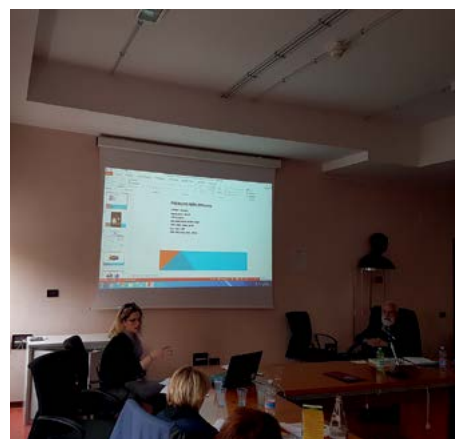
Kako bih mogla reći o čemu je ovdje bilo riječi, moram prvo predstaviti projekt EHRI — radi se o projektu osmišljenom s ciljem da se na jednom mjestu okupe popisi svih arhiva, istraživačkih i ostalih relevantnih institucija koje imaju izvore podataka o Holokaustu. Želja je da po-

stoje po državama popisi svih institucija i opis kakva se dokumentacija gdje može naći i koja je procedura dobivanja dokumentacije, kako bi istraživači, studenti i drugi zainteresirani imali uvid gdje bi se što mogli naći bez gubitka vremena i sredstava. Više o ovom projektu može se pronaći na web stranici: www.ehri-project.eu/about-ehri

Tijekom radionice u Trstu istraživači povjesničari, asistenti i arhivisti, izlagali su i predstavljali radove, a uz to i sve probleme s kojima su se susretali za vrijeme istraživanja, prikupljanja dokumentacije i dešifriranja podataka osobito tijekom istraživanja o razdoblju Holokausta, te prilikom izrade raznih vrsta baza podataka i popisa imena u južnoj Europi, posebice u Bosni i Hercegovini, Grčkoj, Hrvatskoj, Italiji i Srbiji.

Sudionici radionice došli su do zaključka da jedan od najvećih problema u obradi podataka predstavlja različiti način na koji se pisalo ime iste osobe (u službenim dokumentima), što dovodi do toga da se ime iste osobe pojavljuje više puta u popisima. Kao primjer može se navesti prezime Weis koje može biti napisano i kao Vajs, Weisz, Veis, Weiss itd.

Naglašena je potreba za jasnim definiranjem svih obrazaca istraživanja kao i rezultata istraživanja, kako ne bi dolazilo do preklapanja rezultata i dupliciranja podataka.

FOTOGRAFIJA: MEĐUNARODNA RADIONICA U TRSTU: IZVORI ZA ISTRAŽIVANJE IMENA

Svi sudionici su se složili da postoje svakodnevni problemi u pronalaženju adekvatnih i legitimnih izvora podataka, kao i problemi financiranja. Sve je manje podrške, posebice neovisnim institucijama i istraživačima, a postoje i problemi sve složenije administracije koja ostavlja najmanje vremena za samo istraživanje.

Ova međunarodna radionica prošla je u prelijepoj atmosferi a jedini cilj bio je kako pronaći najbolji način na koji možemo pomoći jedni drugima (jedna od tih opcija je upravo EHRI), saznati ukoliko postoje neki novi izvori podataka o Holokaustu i dogovoriti se za daljnju suradnju, održavanje i proširivanje kontakata.

ZAGREBAČKA ŽIDOVSKA KUCHARICA

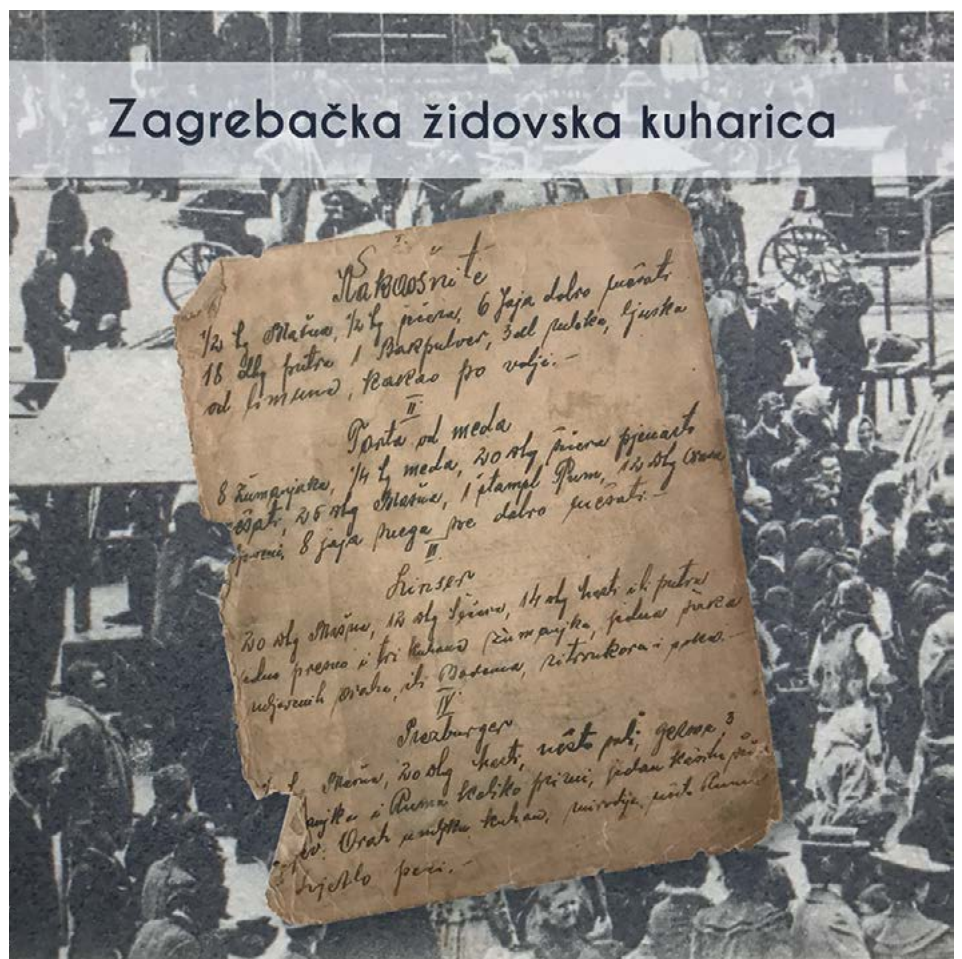
PIŠE: NATAŠA BARAC

“U spomen na naše bake i djedove kao podstrek onima što tek dolaze”. Tim je riječima Laila Šprajc, na početku nedavno objavljene “Zagrebačke židovske kuharice”, najbolje objasnila zašto se odlučila na prikupljanje receptata tipičnih za židovske obitelji Zagreba. U razgovoru za Ha-Kol govori i o svojim najdražim receptima i tajnama skrivenim u obiteljskim receptima.

Kako se rodila ideja o Zagrebačkoj židovskoj kuharici i tko je sve sudjelovao u njezinom stvaranju?

Stara požutjela bakina knjižica s mnoštvom rukom pisanih receptata od malena je bila jedno od mojih najdražih štiva. Iako skromnih postignuća u spravljanju jela dugo sam tragala za dodatnim izvornim receptima židovskih domaćica. I ovom prilikom zahvaljujem svima onima koji su nesebično podijelili obiteljske recepte bivajući spremni otkriti male tajne velikih majstora.

Koliko je hrvatska odnosno zagrebačka kuhinja utjecala na tradicionalne židovske recepte, odnosno koliko je kuhinja zagrebačkih Židova bila asimilirana?

FOTOGRAFIJA: ZAGREBAČKA ŽIDOVSKA KUCHARICA

Kuhanje i jelo imaju posebno mjesto u židovskoj religiji i kulturi i istovremeno su odraz asimilacije i očuvanja židovskog identiteta. Kulinarski kulturni kompromis stvorio je, s većim ili manjim uspjehom nove recepte u kojima se ogleda i cjelokupna povijest Židova koju

karakteriziraju kontinuirane prilagodbe i promjene sukladno mjestu i vremenu.

Koji recept, po Vašem mišljenju, najbolje odražava zagrebačku židovsku kuhinju?

Teško mi je izdvojiti jedan ili dva recepta koji najbolje odražavaju zagrebačku

židovsku kuhinju jer se kuharica temelji na originalnim receptima iz obiteljskih ostavština članova ŽOZ-a. Ona je istodobno i spomenar i ideja za objed, a sadrži neke manje-više karakteristične recepte za židovsku zajednicu, neke sasvim obične obiteljske, a neke proizašle iz elitnih židovskih kuhinja.

[Iz osobnog iskustva znam da svaka prava židovska obitelj svoje tajne krije na stranicama obiteljskih kuharica, pisanih rukom. Koje ste tajne otkrili na stranicama takvih kuharica?](#)

Gdje god nalazimo židovsku kuhinju nalazimo i životne priče koje su se, kroz običaje i tradiciju, održale. Sve naše mame i bake imale su nešto zajedničko: teke, danas žute i sive, listove papira ispisane drvenom olovkom, nalivperom ili penkalom s tekstovima bez naoko logičnog početka i kraja, bez točaka i zareza, najčešće bez točno određenih količina svih

namirnica i gotovo uvijek bez određenog vremena pečenja/kuhanja. Te su teke zbrinule pažljivo probrane, više puta mijenjanje i isprobane recepte za jela koja su predstavljala značajnu sastavnicu obiteljskih okupljanja, blagdana, druženja s prijateljima. Obiteljske tajne odlučila sam ostaviti sakrivene među listovima papira, no neke opaske ili korisne savjete vrijedilo je objaviti, npr. "Tijesto saviti na način kako se povija dijete (vjerojatno odatle i potječe ime Kindle — Kind)" ili "Količina brašna ovisi o veličini tepsije. Mama misli da bi trebalo oko 60 – 70 dag. Istražuj sama!"

[Skupljajući recepte, jeste li saznali i neke zanimljive priče iz života zagrebačkih Židova?](#)

Način na koji pripremamo hranu donosni nam uspomenu na naše pretke i donosi dašak onoga što više nemamo, a ipak nastojimo održati. Ono što me posebno

zadivilo tijekom prikupljanja recepata jest to da su i muški članovi obitelji aktivno sudjelovali u stvaranju kuharica. Recepti uvršteni u ovu kuharicu ostavljeni su u izvornom obliku, bez jezičnih i stilskih intervencija.

[Koji je Vaš najdraži recept i zašto?](#)

Zasigurno onaj za tortu od palačinki, prvenstveno iz emotivnih razloga jer se u mojoj obitelji prenosi već četiri naraštaja.

[Kako bi izgledao jelovnik za tipični ručak u tipičnoj zagrebačkoj židovskoj obitelji?](#)

Teško mi je jednoznačno odgovoriti. Mislim da bi ovo pitanje zapravo moglo poslužiti kao izvanredan početak nove kuharice. Kuharice koja bi opsežnije i studioznije prikazala ne samo recepte, već i običaje i kulturološke odrednice zagrebačkih židovskih obitelji.

- **DOBROVOLJNI PRILOZI ZA POTREBE ŽIDOVSKE OPĆINE ZAGREB**
- 1. BORISLAV RADIĆ, U SPOMEN NA MAJKU MIRJANU RAKAMARIĆ — 8.000,00 KN
- **DOBROVOLJNI PRILOZI ZA DOM ZAKLADE LAVOSLAVA SCHWARZA**
- 1. UČESNIGI HOLOKAUST — PREŽIVJELI OD TOMBOLE — 510,00 KN
- 2. DINA BLAŠKOVIĆ I DR. DARJA BREYER:
U SPOMEN NA RODITELJE BRANKU I DR. RADOŠLAVA AKERMAN — 400,00
- 3. ŽELJKO ĐURAČIĆ — 500,00 KN

ALFI KABILJO — LAKOĆA STVARANJA VELIKOG TALENTA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Brojni ljudi utječu na naše živote, posredno ili neposredno. Alfi Kabiljo na moj je život utjecao još i prije nego što smo se “službeno” upoznali — jedno od prvih sjećanja koje nosim iz mog djetinjstva je ono kada me mama odvela na “Jaltu, Jaltu”. Sjećam se kako sam bila fascinirana muzikom, scenom, sjećam se Sande Langerholz, sjećam se kako sam mislila da cijeli svijet stvarno može biti bajka, zelena i mirisna. Alfi Kabiljo je tako neposredno i posredno utjecao na živote svih nas. Njegov raskošni talent, koji obuhvaća sve sfere muzičkog djelovanja, bio je sveprisutan u našim životima, bez obzira volimo li ozbiljnu ili popularnu muziku, film ili kazalište, mjuzikle ili reklame.

Alfi Kabiljo ostavlja dojam sretnog i smirenog čovjeka, koji je napravio prave izbore u životu, izbore koji su mu donijeli zadovoljstvo. Jedan od tih izbora bio je kada se nakon završenog studija arhitekture odlučio baviti glazbom. Drugi je bio kada je odlučio, usprkos brojnih ponuda i prilika, ostati živjeti u Zagrebu. Treći je bio kada je tako uspješno pomirio sve svoje ljubavi — ljubav prema obitelji (supruzi Katji, djeci Danieli i Ilanu, te unukama), ljubav prema muzici i ljubav

FOTOGRAFIJA: ALFI KABILJO — LAKOĆA STVARANJA VELIKOG TALENTA

prema sportu. Zahvaljujući nevjerojatnom talentu, ali i znanju (što je i sam u više navrata tijekom našeg razgovara istaknuo), Alfi Kabiljo bez sumnje jedan je od najvećih... a kako sam kaže “još nije napravio sve što je zamislio”.

Alfi Kabiljo rođen je 22. prosinca 1935. u Zagrebu u sefardskoj obitelji, njegov otac je još 1918. stigao iz Sarajeva u Zagreb i napravio veliku karijeru u građevinarstvu. Majka je govorila nekoliko

svjetskih jezika i voljela je muziku a to je prenijela i na svog sina. Već sa šest godina roditelji ga upisuju u Privatnu glazbenu školu obitelji Matz, a nakon završenog Arhitektonskog fakulteta posvećuje se muzici. Ostalo je povijest...

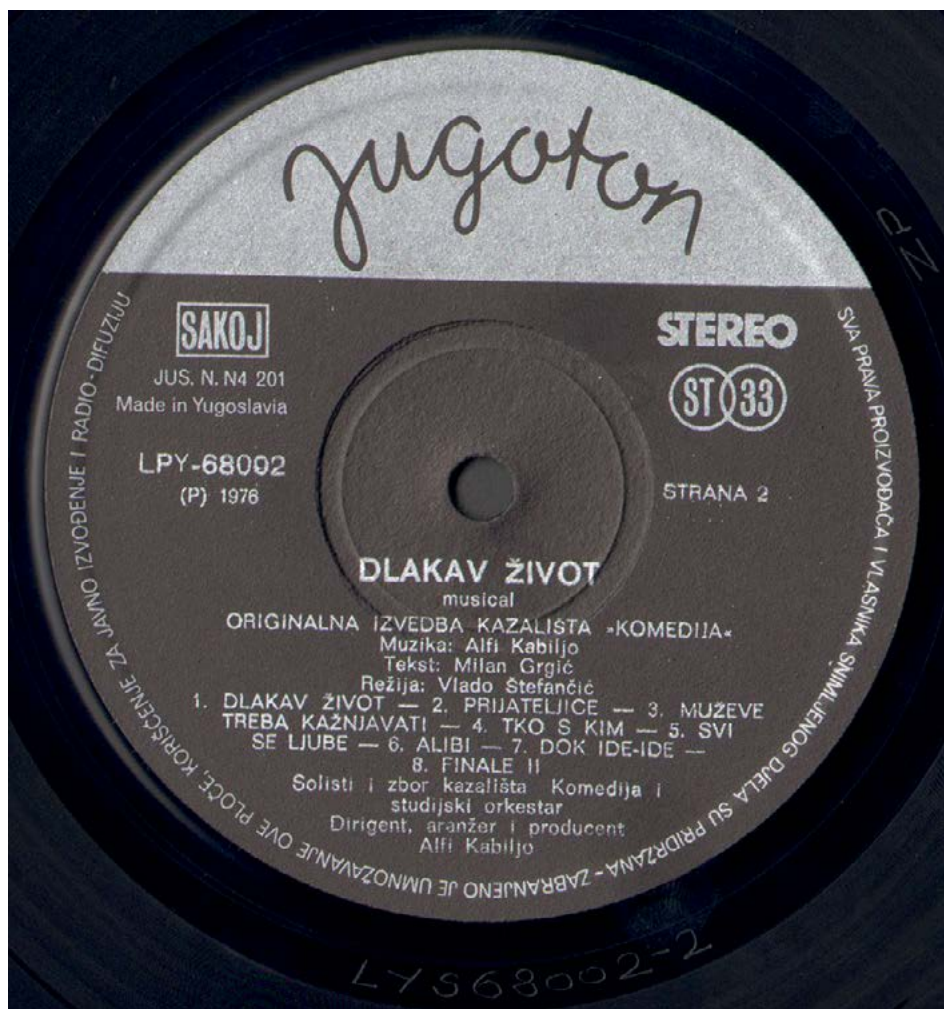
[Koliki je utjecaj u Vašom tako imponantnom opusu imala židovska muzika?](#)

Židovsku muziku sam slušao još kao dijete kad me moj tata vodio u hram u

Praškoj ulici, hram koji je nažalost srušen. Rušenje praške sinagoge je veliki krimen koji se dogodio i nikada to ne možemo prežaliti. Već tada sam kao klinac upijao kantora kako pjeva te pjesme i to sam duboko u sebi zapamtio. Kao muzičar sam se počeo razvijati kod Rudolfa i Margite Matz, koji su bili moji profesori, a Margita Matz je bila Židovka. Obožavao sam ići na satove kod obitelji Matz, imali smo i jako puno produkcija na kojima sam svirao i to mi je dalo sigurnost da mogu svirati pred publikom i da nemam tremu.

Za vrijeme rata govorilo se o svim onim groznim stvarima, a o židovskoj muzici se nije pričalo. Ja sam međutim uvijek pasionirao volio muziku i slušao puno radio i tako sam zapravo vrlo brzo saznao tko su sve židovski kompozitori i sve sam ih manje-više proučio. Veliki broj tih muzičara nije planetarno poznat. Većina židovskih kompozitora se meni strašno sviđala počevši od Georgea Gershwina, Irvinga Berlina, Harolda Arlena, Burta Bacharacha — to je fenomenalna garnitura kompozitora koja je vječna. Normalno, u ozbiljnoj muzici proučio sam dobro Leonarda Bernsteina, Aarona Coplanda nešto Ernesta Blocha itd.

Ali židovski folklor mi je bio vrlo blizak na izvjestan način. Moji su roditelji, pogotovo nakon Drugog svjetskog često organizirali “tulume”, kako bi to danas zvali i onda je Sida Montiljo sjajno pjevala sefardske pjesme. Tu je bila i moja teta Klara Kabiljo, majka Simhe Kabiljo inače poznate književnice, koja je također fenomenalno pjevala sefardske pjesme i ja sam to sve snimio i još uvijek snimke čuvam na mikrofonskoj vrpici. S druge strane su bile aškenaske pjesme, koje sam naučio u zboru Moše Pijade u kojem sam pjevao i s kojim sam čak išao i u Izrael. Ne mogu reći da je židovska muzika bila jako prisutna u mom stvaralaštvu, ali što se mog židovskog

FOTOGRAFIJA: ALFI KABILJO — LAKOĆA STVARANJA VELIKOG TALENTA

stvaralaštva tiče treba svakako istaknuti da sam napisao dvije chagaleske za violinu i klavir, u kojima ima aškenaskog folkloru s aškenaskim melosom: jedan stavak se zove Bela, i posvećen je Chagallovoj prvoj ženi, a drugi Vitebsk po Chagallovom rodnom mjestu. Napisao sam također i tri sefardeske. Prva od njih “Kad ja pođoh na Bembašu” je možda najpopularnija sevdalinka, a dokazano je sefardskog podrijetla. Napisao sam i mjuzikl “Vjenčani list”, prema tekstovima Ephraima Kishona i taj je mjuzikl s velikim uspjehom izvođen više od sto puta u “Komediji”. Moj židovski opus je izveden i na Europskom danu židovske

kulture. Tu i tamo se u nekim kompozicijama možda provuče neki židovski melos, pogotovo u mojoj kompoziciji “Fiddler on the street” koju sam posvetio Yehudi Menuhinu koji je svirao violinu ispred sefardske sinagoge a da ga nitko nije prepoznao.

Rođeni ste u Zagrebu pred početak Drugog svjetskog rata. Kako ste proveli razdoblje rata?

Za vrijeme Drugog svjetskog rata bili smo u Zagrebu kao jedna od rijetkih židovskih obitelji. Čak nismo morali nositi ni žutu Davidovu zvijezdu. To je vrlo zanimljiva priča. Moj tata je imao

ured u Ilici 39., u sobi u kojoj je živio Vatroslav Lisinski, a prekoputa njegovog ureda bila je smještena jedna hrvatska nacionalistička organizacija. Kada je šef te organizacije 1940. zatvoren, moj tata, koji je uvijek bio velikodušan i svima je pomagao, mu je slao pakete u zatvor. Taj čovjek je 1941. postao šef ustaške policije i on nas je često vadio iz zatvora i omogućio da ostanemo u Zagrebu. Ali jako se dobro sjećam kada su me odvodili u ustaške zatvore i u zadnje vrijeme u svim intervjuima, zbog ovakvog gnjusnog stanja, ističem da sam ja, kao dijete, tri puta bio u ustaškim zatvorima. Sjećam se zatvora na Trgu žrtava fašizma, na Savskoj cesti, i u Petrinjskoj ulici. Ali imali smo sreće i ostali smo živi. Ja sam čak išao normalno i u pučku školu, što je inače židovskoj djeci bilo zabranjeno.

Koliko Vam je muzika pomogla da preživite to strašno razdoblje?

Najveći oslonac u svemu tome mi je bila glazba. Moja obitelj je imala jako puno gramofonskih ploča i ja sam ih kao klinac strašno puno slušao. Znao sam i Beethovenove simfonije i Wagnerove opere i Stravinskog. Ali bio sam jako ogorčeno dijete, u meni je bio neki grozni revolt, jednom sam čak iz zračnog pištolja pucao na ustaškog oficira, koji je kasnije došao na naša vrata i moja majka je jedva uspjela srediti situaciju.

Jeste li već tada, kao dijete, znali da će muzika biti ono čime ćete se baviti cijeli život?

Nisam o tome na taj način razmišljao, iako sam bio fasciniran muzikom. Već sam u gimnaziji imao svoj band, s kojim sam nastupao po školama, ponekad sam čak morao svirati i bubnjeve, iako baš nisam bio neki bubnjar. Iako sam bio strašno zaljubljen u muziku, nakon gimnazije nisam znao što bih. Moji profesori su često znali biti ljubomorni na

FOTOGRAFIJA: ALFI KABILJO — LAKOĆA STVARANJA VELIKOG TALENTA

mene, jer sam znao puno više od njih s obzirom na sve te silne note i ploče koje sam imao. Moja mama je preko francuske čitaonice uspjela nabaviti note Ravela i Debussyja, pa sam često u razgovoru s profesorima znao nešto reći i oni su se malo snebivali. I onda se jednostavno taj odnos prema muzici promijenio i nisam htio studirati muziku. Još jedan razlog zbog kojeg nisam otišao na Muzičku akademiju je bio i strah od profesora Devčića, koji je slovio kao strašno strog. Ali igrom slučaja, nakon jednog koncerta u Glazbenom zavodu gdje je bila izvođena moja muzika iz filma "Novinar", taj isti profesor došao je k meni i rekao: "Pa kako je to sjajno

napisano, kako je to s malim sastavom veliki zvuk to je tako bravo, bravo, izvrsno". A ja sam u sebi mislilo kako zbog njega nisam otišao na Akademiju. Ali možda je i bolje tako.

Vaš opus je nevjerojatan, dali ste doprinos na svim mogućim područjima muzike: od filma, mjuzikla, pjesama, televizije pa sve do reklama, što nije tako poznato. Kako ste to uspjeli?

To me mnogi pitaju pogotovo oni koji me poznaju i znaju da ja uz to stalno igram tenis, da sam skijao barem 30 dana godišnje i to pasionirano, da sam se brinuo za svoju obitelj i djecu. Imam dobru koncentraciju, imam taj talent

i puno znanja u sebi. Već sam s 10 godina učio instrumentirati orkestraciju slušajući te silne ploče i gledajući note. Iz toga sam strašno puno naučio, i već sam s 15 – 16 godina bio etabliran što se tiče tog muzičkog alata. Vjerojatno se radi i o lakoća stvaranja, a ja imam lakoću stvaranja. Osim toga ja sam puno radio u inozemstvu, od Tokia, Rio de Janeira, Los Angelesa, pa sve do Pariza, Beča i Londona, gdje sam snimao s National Philharmonic Orchestra što je s ovih prostora još napravio jedino Oskar Danon. Ni sam ne znam koliko sam nagrada dobio.

Jeste li ostvarili sve ono što ste željeli?

Unatoč tom velikom opusu, vjerujem da nisam uspio napraviti sve ono što sam trebao napraviti. Konstalacije su bile takve. U jednom trenutku sam otišao u Los Angeles jer sam se htio dokazati na filmu. I dan-danas se muzika iz tih filmova svira, a moja filmska glazba za film *Sky Bandits* bila je nominirana i za Baftu i za Oskara, ali nije imala šanse jer to nisu bili jaki filmovi. Mogao sam puno napraviti da sam ostao u Los Angelesu, ali to nisam htio jer je ovdje kvaliteta života puno veća. Žao mi je što mi to nije uspjela suradnja s Frankom Sinatrom ili Tomom Jonesom s pjesmom “Svijet je moj”, jer mislim da bi to bio veliki hit. Ali to je tako — jednostavno ne možete uvijek postići sve ono što želite.

Koji Vam je dio opusa bio najizazovniji?

To ovisi o određenom razdoblju. Počeo sam s ozbiljnom muzikom i dobro sam se educirao i najviše sam sâm naučio. Sve ovo oko nas su partiture koje sam sve jako dobro proučio, a i dalje se educiram. Danas je to jednostavno preko interneta. Imao sam tako razdoblje kada sam se bavio zabavnom muzikom i tu sam imao strašne uspjehe, počevši od festivala u Krapini, do Zagreba i Splita itd. A i

u svjetskim razmjerima, mislim da ne postoji ni jedan svjetski kompozitor koji je dobio toliko internacionalnih nagrada na festivalima poput mene. Moram pohvaliti i fantastične pjevače s kojima sam radio, tu su bili Radojka Šverko, Kičo Slabinac, Vice Vukov, Zdenka Vučković, Miro Ungar — ali i moji tekstopisci kojima moram puno zahvaliti jer su bili izvrsni od Ivice Krajača, pa do Milana Grgića koji je pisao moje mjuzikle i Arsena Dedića s kojim sam se puno družio i s njim napravio velike hitove. Svi su oni jako bitni za moju karijeru. Nakon toga sam 1971. počeo pisati filmsku glazbu koju sam uvijek želio stvarati, jer sam kao klinac išao puno u kino, a čak sam želio i studirati filmsku režiju. U ono doba režija se mogla studirati tek nakon završenog nekog drugog fakulteta i mislim da sam zbog toga i otišao na arhitekturu. Dakle film me uvijek jako zanimao, počeo sam raditi na filmovima Lordana Zafranovića, a već prije toga počeo sam razmišljati o mjuziklu. Ima još jedna jako bitna stvar u mom životu. To je bio odlazak u London s mojom majkom 1950. ili 1951. Otišli smo posjetiti njezinu obitelj, i tako se dogodilo da sam bio na rođenju rocka u Londonu, kada je tamo svirao Bill Haley. Osim toga paralelno sam išao i u kazalište i na simfonijske koncerte i već tada sam upio pristup prema muzici, prema rocku i mjuziklima. Osim par muzikologa, rijetko tko zna da sam bio jedan od prvih koji se u bivšoj Jugoslaviji bavio rock muzikom i to sa svojim bandom Ansambl Alfija Kabilja, koji je bio jako popularan neko vrijeme. A onda je došlo razdoblje mjuzikla. Prvi mjuzikl “Velika trka” napravio sam s Milanom Grgićem 1969. Paralelno sam radio i na filmu a kako u ovom milenijumu više nisam mogao plasirati svoje mjuzikle, svoj sam talent i znanje morao pokazati drugdje i dati toj muzici priliku da bude izvođena. Moju prvu

FOTOGRAFIJA: ALFI KABILJO — LAKOĆA
STVARANJA VELIKOG TALENTA

filmu glazbu za Zafranovića svirala je Zagrebačka filharmonija i svi su bili iznenađeni kako jedan hit-maker piše tako ozbiljnu muziku. Nakon toga počeli su mi dolaziti ozbiljni muzičari sa željom da za njih nešto napišem. Tako sam se prije petnaestak godina počeo ozbiljnije baviti ozbiljnom muzikom i postao sam popularan kao kompozitor ozbiljne muzike. Moju ozbiljnu muziku puno izvode u svijetu, pa tako npr. na jednom natječaju u Mađarskoj flautisti moraju izvesti upravo moju kompoziciju.

Što sada radite?

Danas više nitko ne izdaje note, a meni uskori izlaze četiri notna albuma. Ja sam jedan od rijetkih ljudi koji to rade, a dobrim dijelom to i sam financiram. Napisao sam i nekoliko šansona, a jednu pjesmu sam posvetio Arsenu kada je on umro. U zabavnoj muzici stalno se morate gurati, što iziskuje puno vremena kojeg nemam....

GLAZBENICI ŽIDOVSKOGA PODRIJETLA U SJEVERNOJ HRVATSKOJ: IZMEĐU TRADICIJE, ASIMILACIJE I MODERNITETA

PIŠE: DR. SC. MR. ART. TAMARA JURKIĆ SVIBEN

Djelovanje glazbenika židovskoga podrijetla na području kontinentalne Hrvatske znanstveno je potvrđeno u doktorskoj disertaciji autorice ovoga teksta pod nazivom "Glazbenici židovskoga podrijetla u sjevernoj Hrvatskoj od 1815. do 1941. godine". Doktorski rad obranjen je u srpnju 2016. na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu pod mentorstvom akademika Stanislava Tuksara. U radu je dokazano da su glazbenici židovskoga podrijetla djelovali u hrvatskoj kulturi na dvije razine: s jedne strane brinuli su se za očuvanje vlastite tradicije u okviru židovskih društava i židovskih hramova, a s druge su strane ostavili trag u hrvatskoj glazbenoj kulturi u vidu brojnih individualnih stvaralačkih ostvarenja na području skladateljstva, izvodilaštva i znanosti o glazbi.

Jedan mali segment ovoga višegodišnjeg arhivskog istraživanja predstavljen je na tribini Kulturnoga društva Miroslav Šalom Freiburger 31. siječnja 2017. u Židovskoj općini Zagreb te u Hrvatskoj me glazbenom zavodu u prosincu 2016.

Cilj predavanja bio je predstaviti duhovnu borbu pojedinih glazbenika-skladatelja židovskoga podrijetla koji su se, rodivši se na području Hrvatske koja je za njihova života prošla nekoliko društveno-političkih uređenja i oblika udruživanja s narodima u okruženju (Austro-Ugarska Monarhija, Kraljevina SHS, Država SHS te Kraljevina Jugoslavija), školovali i djelovali u rascjepu vlastitih svjetonazora između očuvanja židovske tradicije te asimilacije.

Ta dihotomija najbolje se očituje na primjerima skladatelja Žige Hirschlera (Zagreb, 1894. – Jasenovac, 1941.), Rikarda Schwarza (Zagreb, 1897. – Jasenovac, 1941/42?), Arona Marka Rothmüllera (Trnjan kraj Slavenskog Broda, 1904. – Bloomington, SAD, 1993.) od kojih su svaki na svoj način u svojim glazbenim djelima, utkali u većoj ili manjoj mjeri židovsku tradiciju i tradiciju europskog društva čijim su se sastavnim dijelom osjećali.

Skladateljski opus Žige Hirschlera, skladatelja, dirigenta i glazbenog kritičara broji 44 djela koja nisu sva sačuvana. Velik dio tih djela, posebice orkestralnih, nestao je u Holokaustu i za sada se čini da je nepovratno izgubljen. Određivanje Hirschlerova skladateljskog stila danas se temelji na sačuvanim partiturama. analizom kojih se uočava

FOTOGRAFIJA: GLAZBENICI ŽIDOVSKOG
PODRIJETLA U SJEVERNOJ HRVATSKOJ

vaju dva stilska smjera u kojima skladatelj istodobno gradi svoje glazbene misli. Prvi karakterizira utjecaj kasnoga romantizma i impresionizma, dok u drugom intenzivno traga za hrvatskim nacionalnim izrazom. Narodne teme i motivi osnovica su i za Hirschlerova komorna djela među kojima se posebno izdvaja *Pet impresija za gudački kvartet* s kojima je 1937. osvojio prvu nagradu na natječaju za najbolje komorno djelo na beogradskoj radio postaji koje je 17.

veljače 1937. izveo Zagrebački kvartet u Hrvatskome glazbenom zavodu u Zagrebu.

Većinom djela u kojima koristi elemente narodnih motiva Hirschler se uklapa u ondašnje odrednice hrvatskoga neonacionalnog smjera, dok su mu samo dva opusa vezana uz njegovo židovsko podrijetlo. Najopsežnija je zbirka solo popijevki *Židovske narodne pjesme*, u kojoj je obradio 60 napjeva s hebrejskim i jidiš tekstovima. Za dramu Simona Anskoga *Dybuk*, nastalu 1914., koja je praižvedena u Zagrebu u kazalištu na tadašnjem Wilsonovom trgu, 22. siječnja 1927., Hirschler je skladao scensku glazbu. S obzirom na tematiku *Dybuka* koja ima svoje izvorište u kabali i hasidizmu, za pretpostaviti je (jer djelo nije sačuvano) da je skladanjem glazbe za navedenu predstavu Hirschler utkao posebnosti u vidu "orijentalne prepoznatljivosti" židovske glazbe, želeći na taj način i ovim djelom uputiti na svoje židovsko podrijetlo. Osim *Židovskih narodnih pjesama* Hirschler je za glas skladao zbirku *Petnaest japanskih pjesama za glas i klavir*, ciklus *Japansko proljeće za glas i klavir* (*Japanische Frühling*) na njemačke tekstove iz zbirke *Japanischer Frühling* Hansa Bethgea.

Važno je uočiti da su mnogi europski skladatelji, pod utjecajem pomodne euforije za osobitostima istočnjačke umjetnosti na prijelomu 19. u 20. stoljeće, posezali za Bethgeovim tekstovima u kojima su nalazili svjež, ritmičan jezik i slobodan stih, kako bi ih uglazbili. Među njima spomenimo imena poput Richarda Straussa, Karola Szymanowskog, Arnolda Schönberga, Antona Weberna, Hannsa Eislera, Viktora Ullmanna, Gottfrieda von Einema, Ernsta Křeneka, Alexandera Zemlinskog i mnoga druga.

Činjenica da su upravo Žiga Hirschler i Rikard Schwarz oko 1920. posegnuli za stihovima koji su bili popularni u razdoblju secesije u bečkom kulturnom krugu u prvom desetljeću 20. stoljeća

(Ž. Hirschler u Zagrebu, a R. Schwarz u Beču) upućuje na svojevrsni zakašnjeli glazbeno-kulturni transfer bečke secesije na prostor sjeverne Hrvatske.

Pored instrumentalnih, vokalnih, komornih i orkestralnih djela, Hirschler je napisao i tri opere i pet opereta. Operni prvijenac, jednočinka *Mara*, koji je autor skladao s osamnaest godina, nikada nije izveden. Operni diptih *Dvije renesansne noći* na tekst Eustahija Jurkasa sastoji se od jednočinke *Bolonjska noć* ("komički scherzo"), nikada izvedene, i opere *Florentinska noć* ("tragički scherzo") koja je premijerno izvedena u Osijeku 24. travnja 1926. godine.

No, djelatnost po kojoj je Hirschler bio skladateljski najprisutniji u glazbenoj javnosti je bila opereta. Imao je opsesivnu želju za stvaranjem "autohtone domaće operete". O toj namjeri svjedoče brojni novinski članci u kojima opisuje kako svjesno koristi folklorne motive iz Hrvatske i Bosne te kako se koristi znamenitom zbirkom sakupljenih napjeva Franje Kuhača.

Te operete su se za Hirschlerova života s uspjehom izvodile u kazalištima u Zagrebu, Ljubljani, Osijeku i Plzeňu, iako tadašnja hrvatska glazbena kritika nije blagonaklono gledala na popularnost ovakve vrste zabavne glazbe. Popularnost opereta potvrđuju i operetni šlageri koji su se dugo održali na repertoarima i često izvodili na programima radio stanica i nakon kazališnih izvedbi, posebice *Slatke zagrebačke pucice*, *Ljubavni valcer* i *Pjesma Zagrebu* iz operete *Kaj nam pak moreju*, *Želiš na Cmrok*, *Ljubav to je tajna*, *Poći na daleki*, *Svatko ima svoj* i *Nogometna koračnica* iz operete *Napred naši*.

Hirschler je bio izrazito aktivan i kao glazbeni kritičar, napisao je više od 850 osvrtu na glazbena zbivanja od kojih se i danas mnogi koriste u proučavanju međuratnog razdoblja hrvatske glazbene povijesti. Njegova djela izvodila su se na

Radio Zagrebu, Radio Ljubljani, Radio Beogradu, a sam je autor priređivao brojne emisije o hrvatskoj i židovskoj glazbi. Unatoč svojoj velikoj aktivnosti i prisutnosti u javnome životu, Žiga Hirschler je u rujnu 1941. godine odveden u Jasenovac odakle se nije vratio.

Rikard Dundo Schwarz bio je skladatelj, dirigent i glazbeni kritičar i pisac. Primjer je skladatelja koji je tražio sasvim drugi skladateljski put od svoga suvremenika Hirschlera. Nije se uklapao niti u očuvanje židovske tradicije, niti u hrvatski neonacionalni glazbeni smjer. Započeo je skladati još kao mladić, ali nakon prvih skladbi zatekao ga je Prvi svjetski rat. Po povratku iz vojske, prema očevoj želji, započinje svoje visoko obrazovanje studijem kemije na Tehničkom fakultetu u Zagrebu (1918/19.) te ubrzo prelazi na Visoku tehničku školu u Beču, gdje se kretao u tadašnjim krugovima Arnolda Schönberga i Albana Berga, pripadnika Druge bečke škole koji su donijeli dah suvremenosti u europsku glazbu početkom 20. stoljeća.

Godine 1922. Schwarz se vratio u Zagreb. Ne našavši zaposlenje u rodnome gradu, glazbenu djelatnost je nastavio od 1924. u Osijeku i Splitu, a kasnije Beogradu i Novom Sadu što mu je odredilo daljnji radni vijek. Dana 30. lipnja 1941. uhićen je i odveden u Zagrebački zbor, a odatle 2. ili 3. srpnja u Gospić, zatim u paški logor Slana te naposljetku u logor Krapje (Jasenovac I), gdje je vjerojatno stradao prije kraja 1941.

Glazbenu djelatnost Rikarda Schwarza karakterizira međuodnos skladateljske, dirigentske, glazbeno-pedagoške i publicističke djelatnosti. Uvidom u 27 sačuvanih djela Rikarda Schwarza moguće je u 11 skladbi identificirati "modernost" koju je Schwarz upoznao u Beču. U Beču se mladoga skladatelja osobito dojmila *Pjesma o zemlji* Gustava Mahlera. Pod dojmom suvremenosti skladateljskih škola

A. Schönberga i A. Berga te osobito dojmljivih izvedbi samoga Gustava Mahlera, Schwarz u bečkome razdoblju sklada osam skladbi koje su i danas sačuvane u ostavštini pohranjenoj u Hrvatskome glazbenom zavodu.

Upravo te skladbe iz bečkoga razdoblja predstavljaju najzanimljiviji dio Schwarzove skladateljske ostavštine. Skladao je pod direktnim utjecajem svoga učitelja Albana Berga. Secesijski se utjecaj očituje izborom Bethgeovih prepjeva arapske poezije kao i kod Hirschlera. Neoklasiistički zaokret nazire se u četverostavačnoj *Sonati za violinu i glasovir* u c-molu koja odabirom tema podsjeća na Brahmsa odnosno na Aleksandra Zemlinskog.

Po završetku studija 1922. godine Schwarz se vratio u Zagreb, u Hrvatski glazbeni zavod, gdje 28. rujna priređuje svoju skladateljsku večer. Glazbena kritika s toga koncerta prepoznala je Schwarzovo skladateljsko umijeće s jedinom zamjerkom da su "izuzevši temu trećeg stavka gudačeg (sic) kvarteta koja nosi židovsko-nacionalni karakter sve [su] stvari pisane u anacionalnom kompozitorskom duhu."

Povratkom iz Beča u hrvatsku sredinu, Schwarz je u svojim djelima donio stilski pomak prema *modernosti* u hrvatskoj glazbi koja za skladateljeva života nije bila šire prihvaćena u lokalnom okruženju u kojem su bile preferirane glazbene ideje u skladu s "neonacionalnim smjerom". Iako se na kraju svoga skladateljskoga puta vratio tradiciji romantičkih uzora, Schwarz je upravo svojim ranijim djelima inspiriranima boravkom u okruženju Druge bečke škole, koja nisu bila u skladu s neonacionalnim smjerom, zauzeo svoje zasluženno mjesto u povijesti hrvatske glazbe prve polovice 20. stoljeća.

Treći predstavljeni umjetnik, Marko (Aron) Rothmüller bio je pjevač, skladatelj i židovski aktivist. Poznat je široj publici kao operni pjevač. U Zagrebu je učio pjevanje i skladanje, a savršavao

se u Beču od 1928. do 1930. godine. U ostavštini Franje Dugana u Hrvatskom državnom arhivu, Rothmüllerovo pismo profesoru Franji Duganu iz 1930. svjedoči o školovanju u klasi Albana Berga.

Skladateljski opus Arona Marka Rothmüllera poznat je iz popisa djela koje je sam autor dostavio u Židovsku općinu Zagreb povodom donacije dijela tiskanih nota iz SAD-a u knjižnicu ŽOZ-a. Dio ostavštine predao je u Hrvatsku, ali se cjelokupna njegova ostavština nalazi u *Jewish Theological Seminary Library* u New Yorku pod nazivom "The Aron Marko Rothmüller Music Collection". Na temelju popisa predanog Židovskoj općini Zagreb vidljivo je da je Rothmüller skladao vokalna djela, za solo instrumente ili solo instrumente uz orkestar, komorna djela te djela za židovsko bogoslužje. Pojedina djela potpisao je pseudonimom Jehuda Kinor. Skladao je i nekoliko komornih djela za koncerte kulturno-umjetničkog društva Omanut. U tim je djelima koristio židovske teme i glazbene motive.

Za glas i klavir skladao je pjesme na stihove izraelskog pjesnika Nahmana Bjalika, ali i na tekstove hrvatskih pjesnika. Glazba za židovsko bogoslužje ostvarena je u *Psalmu 15* (za glas i klavir ili orgulje), *Psalam 13* (partitura i izvadak za glas i klavir), *Kol nidre* (partitura), *Maos cur* (partitura), *Iz Šir haširim* (za vjenčanje), *Haškvenu* i *Ec hajim* (za bogoslužje). U Hrvatskoj su se do sada najčešće izvodile *Četiri sefardske religiozne pjesme* i pjesme na Bialikove tekstove *Reitiha*, *Jad Anuga*, *Mikol hamudot* i *Tirsa jafa*.

Iz Rothmüllerovih autorskih napisa o židovskoj glazbi vidljivo je da se posebno zanimao za biblijske akcente koje je smatrao iznimno "interesantnim muzičkim materijalom" i o čemu je pisao brojne članke u židovskim novinama i časopisima i u Hrvatskoj i u inozemstvu. Poput židovskih skladatelja "novog vala" L. Saminskog, J. Stutschevskog, J. Achrona i drugih,

Rothmüller prepoznaje tradicionalnu židovsku baštinu i želi stvarati suvremenu židovsku glazbu utemeljenu na najstarijoj i najizvornijoj glazbenoj tradiciji.

Aron Marko Rothmüller specifična je skladateljska osobnost među hrvatskim skladateljima židovskoga podrijetla. Kao skladatelj nije se uklapao i asimilirao niti u hrvatsko skladateljstvo kasnoromantičke, impresionističko-ekspresionističke ili neonacionalne tradicije iako piše pjesme na hrvatsku narodnu poeziju i na stihove hrvatskih pjesnika, primjerice Vladimira Nazora. On u hrvatsku glazbu donosi dva nova skladateljska momenta. Prvi je Bergova škola, koju je polazio kasnije nego skladatelj Rikard Schwarz, ali je karakterističnosti te škole intenzivnije doživio i osebujnije primijenio. Drugi je moment vidljiv u primjeni trenda istočnih židovskih skladatelja "novog vala". To se očituje u stvaranju vlastitih djela na tradiciji biblijskih akcenata. Rothmüllerov specifičan skladateljski opus predstavlja ga kao sasvim unikatnu skladateljsku pojavu u kontekstu suvremene židovske glazbe općenito, ali i u kontekstu hrvatske glazbene povijesti te stoga zahtijeva daljnje detaljno analitičko promatranje cjelovitoga njegova opusa.

PREMA ZAKLJUČKU

Skladatelji židovskoga podrijetla, svaki za sebe, živjeli su i skladali okruženi težnjama hrvatskoga naroda kojemu su teritorijalnim rođenjem pripadali općih glazbeno-stilskih europskih tendencija u romantičko-impresionističkim ili avangardnijim okvirima pod utjecajem Druge bečke škole. Njihovo stvaralaštvo najvećim je dijelom odraz europskih kozmopolitskih tendencija koje su svojim obrazovanjem nastojali utkati u svoju zavičajnu hrvatsku sredinu, iako to sama sredina nije uvijek prepoznavala i cijenila.

ROBERT HOMEN: ZBOR LIRA I JA “KLIKNULI” SMO NA PRVU

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Mješoviti pjevački zbor Židovske općine Zagreb Lira osnovan je u Zagrebu 1954. s ciljem da se nakon Holokausta sačuvaju od zaborava sve vrste židovskih zbornih pjesama. Na njegovu 50. obljetnicu, 2004., taj zbor ranijeg imena “Moša Pijade” koji je nekoć tvorilo trojica najboljih zborova Jugoslavije, uz “I.G. Kovačić” i “Joža Vlahović”, preuzeo je dirigent Robert Homen (44). Danas zadovoljan i ponosan na ono što je u 13 godina postigao sa svojim zborom, Homen kaže kako je s “Lirom” kliknuo na prvu.

“Krajem 2003. moj kolega Josip Šego koji je u to doba vodio zbor nije mogao s njim otići na turneju po Švicarskoj i preporučio je mene. Otišao sam na taj put i zbor i ja smo kliknuli”, prisjeća se u razgovoru za Ha-kol Robert Homen, inače dirigent Opere HNK koji se ubraja u najuspješnije hrvatske dirigente mlađe generacije.

“Bio je to trenutak u kojem su se poklopili otvorenost i mentalitet kolektiva koji mi je odgovarao a koji je bio prilično neopterećen i slobodan. Uz to, zbor su činili pjevači vrlo različitih dobi: bilo je ljudi u mirovini, starijih od 65, nešto onih između 40 i 50, a i dosta mladih od 20 do 30 godina. Kolektiv koji funkcionira skupno, mlađi i stariji, to mi se jako sviđelo”, priča Homen, rođeni Kotoranin koji je diplomirao dirigiranje na Muzičkoj

FOTOGRAFIJA: ROBERT HOMEN: ZBOR LIRA I JA “KLIKNULI” SMO NA PRVU

akademiji u Zagrebu. Treća je generacija glazbenika u svojoj obitelji.

U dugogodišnjoj dirigentskoj praksi stekao je velik repertoar. Čest je gost-dirigent vodećih hrvatskih orkestara (Zagrebačka filharmonija, Orkestar HNK Ivan pl. Zajc Rijeka, Dubrovački simfonijski orkestar, Varaždinski komorni orkestar), a ravnao je i Mostarskim simfonijskim orkestrom i Sarajevskom filharmonijom. U Narodnom pozorištu u Sarajevu rav-

nao je obnovom baleta Giselle, a često surađuje i s operom tog kazališta.

U vrijeme kada je trebao preuzeti zbor “Lira”, Robert Homen je bio dirigent Akademskog zbora Bazilike Srca Isusova u Zagrebu “Palma”, tada, kako kaže, najboljeg zbora u Hrvatskoj s kojim je osvojio mnoge nagrade na međunarodnim i domaćim natjecanjima. Dva puta je bio apsolutni pobjednik državnog natjecanja zborova u Zagrebu, osvojio je Zlatnu medalju na

Palestrininom međunarodnom natjecanju zborova u Rimu, Zlatnu medalju na Natjecanju zborova u Lavovu, Brončanu medalju na Olimpijadi zborova u Linzu.

“U ‘Palmi’ sam već osjećao pritisak potvrđivanja, svake godine se morao ponoviti uspjeh, svako putovanje moralo je biti jako važno, podrazumijevala su se i međunarodna zlata. Bio je to veliki presing, puno više proba. To mi je bila sedma godina i došlo je do zasićenja”, kaže Robert Homen.

Kako je njegov kolega Josip Šego već najavio da odlazi, tako su maestra Homena jako željeli vidjeti na njegovom mjestu. I on se pronašao u radu s “Lirom”, gdje nije bilo grča pobjede i pritiska plasmama. Godine 2004. postaje stalni dirigent “Lira”, zbor koji, kako kaže, nije imao tako visoke glasovne mogućnosti zbog dosta starijih pjevača, ali je jako napredovao te ostvario niz zapaženih nastupa u Hrvatskoj i inozemstvu.

Iako neopterećen natjecateljskim pritiskom, Homen, kako bi pojasnio koliko se stepenica zbor podigao, kaže da je nakon početnog prilično slabog plasmama dva mjeseca nakon što je preuzeo zbor, već dvije godine kasnije, s gotovo istim sastavom, s tek nekoliko novih mlađih članova, “Lira” na natjecanju došla do drugog zlata, što znači da se plasirala odmah do pobjednika “Palme”.

“Odonda držimo kvalitetu visokog srebra”, objašnjava Homen glazbenim žargonom a da bi prosječnoj publici približio što to znači, šali se i kaže: “Mi smo jedna visoka B kategorija zbor”. Zbor “Lira” osim židovske glazbe promiče i hrvatsku kulturnu baštinu te izvodi i djela svjetski poznatih skladatelja. Pjeva se na hrvatskom, na jidišu, latinu, nešto na hebrejskom i na svim svjetskim jezicima.

“Nismo ograničeni time da moramo izvoditi isključivo židovski repertoar. Naglasak je na njemu i imamo 50 posto židovskog programa. Ali, izvodimo i svjetovne i

duhovne pjesme iz cijeloga svijeta, na svim jezicima, nemamo ograničenja, i mislim da je upravo to veliki plus ovoga zbora” koji je otvoren svima, a ne samo Židovima.

Maestro Homen čak ne zna ima li uopće u zboru Židova... “Nisam siguran”, kaže. “Liru” je Homen u Izrael vodio dvaput, 2004. i 2007. Na prvoj turneji, na Svjetskom festivalu pjevačkih zborova u Jeruzalemu (ZIMRIYA), dobio je najbolju stručnu kritiku Jerusalem Posta te je proglašen najboljim zborom festivala.

“Na račun toga dobili smo 2007. poseban tretman, samo smo mi imali emisiju na televiziji, samo nas su snimali po gradu kako pjevamo”, sjeća se s ponosom Homen.

Te 2007. u Jeruzalemu maestro Homen sjeća se i po tome što je kompletni zbor tada sudjelovao na radionici gospela, s izvrsnim voditeljem iz Chicaga. “Lira” se sa svojim slavenskim glasovima koji imaju snagu izvrsno uklopila u gospel. “Svima nam se to jako sviđjelo”, dodaje. Prije Homena, zborom su dirigitirali istaknuti dirigenti Hrvatske. Među njima, ili možda bolje je reći prije svih, Emil Cossetto, dirigent i skladatelj, 44 godine umjetnički je vodio ovaj zbor i na njega ostavio najviše traga.

“Emil Cossetto ostavio je ogroman trag, ne samo u zboru. Taj čovjek je ostavio trag na cjelokupnoj vokalnoj lirici ovog regionalnog podneblja. Njegov opus kao skladatelja je ogroman. Trebala bi se skrenuti veća pozornost i napraviti reviziju njegovih djela, izdati neka nova. Izvođačka praksa je nedostatna s obzirom kakav je on bio plodan i kvalitetan kompozitor... I kao dirigent je ostavio ogroman trag”, kaže Homen koji poslije Cossetta najdulje vodi zbor. Ipak od svojih 13 godina do 44 još je dug put...

“Trudimo se puno izvoditi Cossetta jer preko njega afirmiramo i hrvatsku kulturu”, kaže Homen.

Zbor je, može se reći, nadmašio i najoptimističnija očekivanja svojih osnivača.

Kroz povijest ansambla organizirane su brojne turneje na četiri kontinenta i dvadeset metropola u skoro cijeloj Europi, dva puta u SAD-u, u Kanadi, Australiji i više puta u Izraelu.

“Lira” je dobitnik brojnih međunarodnih i domaćih priznanja na međunarodnim natjecanjima i festivalima. Zbor je snimio velik broj LP ploča, kasete, DVD-a i CD-a u Zagrebu, Subotici, Novom Sadu, Parizu, Lyonu, Birminghamu, te u Italiji i Španjolskoj.

Za jesen 2017. godine maestro Homen najavljuje podunavsku turneju po općinama koje su židovske na teritorijima uz Dunav, s naglaskom na Beč i Budimpešti, uz posjet Bratislavi.

Iako dalje od toga planova još nema, jer uvijek su kao i u svemu drugomu problem financije, pogotovo u amaterizmu. Ali sljedeće 2018. godine bit će stogodišnjica rođenja maesta Emila Cossetta. Zbor će se toga sigurno prisjetiti.

Zbor “Lira” ima službeno pedesetak članova, ali zapravo je trideset i pet stalnih. Dobro bi bilo da ih bude još te stoga maestro Homen poručuje: probe su ponedjeljkom i četvrtkom od 19 do 21 sat. Audicija je u 20,30 sati i otvorena je svima, kroz cijelu godinu. Dođite! Glazba je najbolja prirodna terapija, kako stoji na web stranici zbor “Lira”.

FOTOGRAFIJA: ROBERT HOMEN: ZBOR LIRA I JA “KLIKNULI” SMO NA PRVU

TRADICIONALNA ŽIDOVSKA MUZIKA

PIŠE: E. H.

Židovska tradicionalna muzika je vrlo heterogena i u njoj se uvijek osjeća i utjecaj brojnih sredina u kojima su Židovi živjeli. Muzika bi se mogla podijeliti na tri osnovne skupine: muziku Židova iz istočne i središnje Europe koja je uglavnom pjevana na jidišu, sefardsku muziku na ladinu i muziku istočnjačkih Židova od kojih je naizrazitija skupina iz Jemena. Tu naravno trebati dodati i četvrtu "skupinu": modernu muziku današnjeg Izraela.

KLEZMER

Klezmer je muzička tradicija istočnoeuropskih Židova. Ovu glazbu izvode profesionalni muzičari zvani klezmorim, a sastoji se velikim dijelom od plesnih melodija i zabavne instrumentalne muzike za vjenčanja i druge proslave. O povijesti klezmera se malo zna. Riječ "klezmer" dolazi od kombinacije hebrejskih riječi "kley" tj. "glazbalo" i "zemer" tj. "pjesma" iz čega dolazi "K'li zemer" što bi doslovno značilo "alat za pjesmu", odnosno muzički instrument. Pojam klezmer isprva je označavao glazbene instrumente a tek kasnije ga se postupno počelo koristiti za same glazbenike. Tek je sredinom i u drugoj polovici 20. stoljeća klezmer počeo označavati glazbeni žanr. Snimke s početka 20. stoljeća zovu ga "jidiš glazbom" a ponekad i "freilech glazbom" što u prijevodu znači "vesela glazba".

Klezmer je prepoznatljiv po karakterističnim izražajnim melodijama koje

podsjecaju na ljudski glas, zajedno sa smijanjem i plakanjem što samoj muzici daje nevjerovatno emotivni ton. Stil koristi glazbene ukrase kao što su dreydlekh (jidiš: glazbeni ukras) i krekth (jecaj).

Osnovi muzički instrumenti u klezmer glazbi su klarinet, violina, kontrabas i harmonika, a nerijetko se zbog ritma ubacuje i doboš. Nekada je naizraženiji instrument bio violina ali danas ju je zamijenio klarinet. Muziku može izvoditi samo jedan svirač ali uglavnom su to skupine od tri do trinaest muzičara. Danas se u Izraelu klezmer muzika može čuti uglavnom na hasidskim vjenčanjima a u nekoliko gradova u Izraelu održavaju se i festivali klezmera koji znaju trajati do tri dana.

SEFARDSKA MUZIKA

Sefardska muzika nastala je kako spoj španjolske tradicije koju su Židovi kao kulturno nasljeđe ponijeli sa sobom nakon progona iz Španjolske u 15. stoljeću, te orijentalnih i drugih utjecaja zemalja u kojima su nakon progona živjeli. Ova muzika odlikuje se svojom melodioznošću, ljepotom i jedinstvenom poezijom uglavnom na ladinu. Često su to nježne romanse pa se može reći da je sefardska muzika bliska duši, osjećajima, željama i potrebama čovjeka, a poruka koju prenosi je univerzalna. Sefardska muzika, kao i svaka izvorna pjesma, usmena je predaja o nekim prošlim vremenima.

Glavne teme sefardske muzike su one općeljudske: u tim se pjesmama pripovjedaju sretni i tužni događaji, rođenje djeteta, vjenčanje, smrt. Instrumenti koji sefardski muzičari najčešće koriste su gitara, lutnja, klarinet, harmonika i violina, ali s obzirom da je sefardska muzika vokalna glavni instrument je glas.

ISTOČNA ILI ORIJENTALNA ŽIDOVSKA MUZIKA

Istočna ili orijentalna židovska muzika odnosi se na muziku koju najčešće izvode Izraelci, podrijetlom iz arapskoga svijeta koji se nazivaju Mizrahi. Židovi koji su tijekom proteklih 50 godina otišli iz arapskih zemalja stvorili su jedinstveni muzički stil koji kombinira elemente arapske, turske i grčke muzike. Pjesme se uglavnom pjevaju na hebrejskom, a tekstovi pjesama često su preuzeti iz klasične hebrejske književnosti, uključujući i pjesme srednjovjekovnih židovskih pjesnika. Muzičari koji izvode ovu muziku često koriste tradicionalne arapske instrumente, poput uda (vrsta lutnje), kanuna (vrsta žičanog instrumenta) i darbuka (vrsta bubnja). Kasnije se počinju koristiti i električni instrumenti, posebice gitara. U modernom Izraelu Mizrahi muzika danas se često kombinira s drugim muzičkim žanrovima, poput rocka, hip hopa i popa.

AVISHAI COHEN

— NOVI ZVUK IZRAELA

PIŠE: OZREN KANCELJAK

“U svakom jazz stilu među vrhunskim izvođačima naći ćete i nekog iz Izraela. Imate Izraelaca koji istražuju arapske utjecaje ili pak utjecaje koji dolaze iz Afrike, neki sviraju tradicionalni be-bop ili su pak otišli u avangardu a imate i puno onih koji slijede stil iniciran od basista, Avishai Cohena, koji se danas naziva — novim zvukom Izraela”, rekao je u jednom intervjuu mladi izraelski klarinetist, Oran Etkin te naglasio: “No, ako išta izdvaja glazbenike iz Izraela, onda je to radoznalost da izlaze van utvrđenih granica i okvira sa snažnom voljom da istražuju brojne kulture.”

A tko je to Avishai Cohen, basist koji predstavlja novi glazbeni identitet Izraela?

Odgovor je mnogoznačan. Neki kažu da Cohen radi naprosto — lijepu glazbu. Glazbu koja izmiče jasnim i jednostavnim kategorizacijama. U njoj se uvijek, na neki način prožimaju, manje ili više nenametljivo, harmonijske strukture, ritmovi i posebice melodije karakteristične za Izrael. A opet, teško je odrediti radi li se o suvremenoj ozbiljnoj glazbi, world muzici ili jazzu. No, kao što to najčešće i biva, problem određivanja puno više leži u ušima, očekivanjima, reakcijama i predodređenim stavovima onih koji slušaju nego li samog Avishai Cohena i njegovih suradnika.

FOTOGRAFIJA: AVISHAI COHEN ZVUK NOVOG IZRAELA

Kao prvo, moramo istaknuti jer je nužno za razlikovanje, ovdje govorimo o (kontra)basistu Avishai Cohenu. Naime, postoji i istoimeni, pa čak i generacijski blizak trubač. Koji dolazi, baš poput istoimenog basiste, iz Izraela. I koji također radi odličnu glazbu. No, trubač ipak ima

“internacionalan” zvuk, dok je basista Avishai Cohen — kako u svojim izvedbama, ali još više u skladanju postigao tu fantastičnu kemiju spajanja tradicionalne izraelske baštine, sa suvremenom ozbiljnom glazbom i jazzom te stvorio — novi zvuk Izraela.

Kako možemo faktografski složiti put od studenta glazbe do nositelja novoga zvukovnog identiteta? Avishai Cohen je rođen 20. travnja 1970. godine u Izraelu u multikulturalnoj obitelji gdje se stalno svirala glazba zemalja od kuda su došli njegovi roditelji ili članovi obitelji. Tako je odrastao u melodijama i melosima Španjolske, Grčke i Poljske. Njegova majka je bila operna pjevačica uz koju je pak učio i slušao klasičnu i tradicionalnu glazbu. Klavir je počeo učiti, kao i brojna druga djeca s devet godina. No, stvari se polako počinju mijenjati u njegovoj četrnaestoj godini, kad se s roditeljima preselio u Missouri. Tamo je nastavio s glazbenim obrazovanjem, ali je uz klavir počeo svirati i bas. I kako danas tvrdi, preokret u glavi mu se dogodio kad ga je njegov učitelj basa upoznao s glazbom, jednog od najutjecajnijih basista svih vremena — Jaca Pastoriusa. Od tada je počeo tražiti svoj put, usavršavajući tehniku sviranja, ali još više i komponiranja.

S 22 godine se vratio u Izrael, provevši dvije godine vojnog roka svirajući u vojnom orkestru, da bi potom donio svoju najveću životnu odluku da ode u New York.

Te, 1992. godine počeo je pravi, ozbiljni život “novoga” Avishai Cohena. U svjetskom glavnom gradu jazza nije prošlo dugo a da njegov talent ne bude prepoznat. Kao prvo, zajedno se školovao s klaviristom Bradom Mehldauom, te su već kad “studenti” zajedno razvijali jednu novu melodioznost koja se podjednako zasniva na ozbiljnoj glazbi 20. stoljeća kao i jazzu.

I 1997. su mu se otvorila prva velika vrata. Nakon što je preko jednog prijatelja poslao svoju demo traku klaviristi Chicku Corei, ubrzo je od njega uslijedio telefonski poziv koji je promijenio Cohenu život. Iskustvo rada u akustičnom (a povremeno i električnom) triu tog znamenitog klavirista bilo je vrijedno poput nekoliko akademija. U svakom mogućem pogledu.

I njegov talent je uskoro eksplodirao. Avishai Cohen nije bio samo još jedan od najboljih basista na svijetu koji je svirao u ansamblu Chicka Corea. Da se ne zaboravi — Corea nikad nije imao prateći ansambl, već se cijeli svoj život okružuje najjačim instrumentalistima na planetu. Pa samo da spomenemo da su u raznim formatima kao basisti s Coreom svirali dugo vremena i Stanley Clarke i John Pattitucci (da spomenemo možda najstaknutije).

I koliko je angažman u Chick Corea New Trio bila odskočna daska za karijeru Avishai Cohena, on ju je i spreman dočekao i što je još važnije — fantastično iskoristio, ostvarivši ono što se danas zove — novim zvukom Izraela.

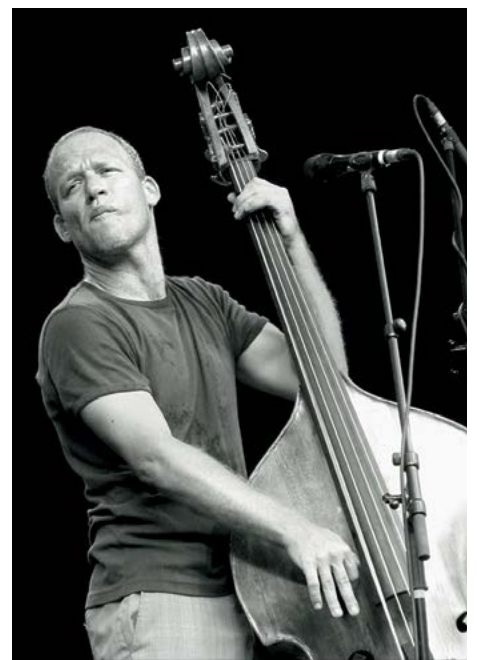
Nakon suradnje s Coreom, počeli su se nizati solo albumi Avishai Cohena u kojima je surađivao uglavnom s pripadnicima ili vlastite ili još mlađe generacije izraelskih glazbenika. Uglavnom su to bili formacije, klavir, bubnjevi / udaraljke i bas, no povremeno su se sastavi i proširivali, već prema potrebama njegovih skladateljskih preferencija. Tako su među najpoznatijim njegovim djelima i ona skladana za gudače sastave, proširene s perkusionistima i, naravno, njime kao kontrabasistom.

Pisati o glazbi je slično gledanju baleta zatvorenih očiju. Nemoguće je jasno ispisati dojam, poruku, kontekst i specifičnost glazbenom umjetnika samo zboreći ili pišući o glazbi. Svatko od nas doživljava glazbu na svoj jedinstven način. U zavisnosti ne samo od vlastitog kulturnog konteksta i preferencija već isto tako trenutnog raspoloženja i ugođaja.

Glazba Avishai Cohena se mora slušati jer je doista jedinstvena u vještosti, unikatnoj i impresivnoj kombinatorici njegova kompletnog životnog puta gdje se isprepliće melodioznost starih židovskih tradicija Španjolske, Poljske ali i Jemena s kompozitorskim tehnikama

i znanjem suvremene ozbiljne glazbe 20. stoljeća, a sve to obogaćeno jedinstvenom, minucioznom individualnom tehnikom svakog uključenog glazbenika koji kroz svoj “jazz” svjetonazor glazbu individualiziraju i čine jedinstvenom i neponovljivom. Snimke, a posebice živi nastupi tria Avishai Cohena su pravi jazz praznici. Sigurno je sve to prije bilo raspisano u partiturama, ali se u živim nastupima događaju oni prekrasni trenuci nadahnuća i vrhunske ekspresije koji njegovu glazbu (ali i jazz) čine jedinstvenom i neponovljivom.

Danas zaista nije teško doći do glazbe. Ona je koristeći Internet udaljena samo jedan “klik”. No, ako bi mogao sugerirati, pokušajte preko youtubea ili nekog streaming servisa poslušati njegove skladbe: “About a Tree”, “Two Roses”, “Ballad for Unborn”, “A Child is Born” ili npr “Halleluyah”. Ili bilo koju drugu. Nećete pogriješiti. I neka vas to slobodno povede u daljnje istraživanje prekrasne glazbe novog Izraela.

FOTOGRAFIJA: AVISHAI COHEN ZVUK NOVOG IZRAELA

NIZ SKLADATELJSKIH BISERA

PIŠE: DR.SC. IVAN BAUER

U okviru ciklusa “Od Gershwina do Dylana” moje devetnaesto predavanje, održano 21. ožujka 2017. na tribini Kulturnog društva “Miroslav Šalom Freiberg”, posvetio sam američkim skladateljima židovskih korijena koji su svojim skladbama i osobito, to moram naglasiti, zavidnom brojnošću tih skladbi, obogatili američku i svjetsku glazbenu scenu u domeni popularne glazbe, pa i jazza, naročito u eri swinga, u posljednjih više od stotinu godina. Postignuća ovih umjetnika u daleko najvećem broju vezana su uz song, pjesmu najčešće vrlo pjevne melodike i s obilježjima ne samo zabavne već često i jazz glazbe. Dosad sam govorio o trideset glazbenika. To su: Harold Arlen, Burt Bacharach, Irving Berlin, Leonard Bernstein, Neil Diamond, Bob Dylan, Cass Elliot (Mama Cass), Sammy Fain, Michael Feinstein, Helen Forrest, Art Garfunkel, George Gershwin, Benny Goodman, Marvin Hamlisch, Kitty Kallen, Jerome Kern, Jay Livingston, Frank Loesser, Barry Manilow, Bette Midler, Buddy Rich, Richard Rodgers, Neil Sedaka, Artie Shaw, Dinah Shore, Paul Simon, Barbra Streisand, Jule Styne, Dimitri Tiomkin i Mel Tormé. Od njih trideset, dvadeset i jedan umjetnik autor je i većeg ili manjeg skladateljskog opusa, među njima i oni koji su primar-

FOTOGRAFIJA: NIZ SKLADATELJSKIH BISERA / GEORGE GERSHWIN

no vokalni solisti ili instrumentalisti, a dvojica i band leaderi. Za ovo predavanje odabrao sam 15 glazbenika: dvanaestorica su svojom profesijom skladatelji, a trojica su tzv. singer-songwriters, naime skladatelji i vokalni interpreti vlastitih skladbi. Na taj sam način želio zaokružiti moj prikaz skladateljskih postignuća ove petnaestorice. O njima, njihovu životu i

stvaralaštvu već je bilo riječi, vjerujem dovoljno iscrpno u mojim predavanjima, pa smo se te večeri svakog od njih sjetili tek s nekoliko rečenica i jednom skladbom koju ću poimence navesti u ovom tekstu. Svaka od tih skladbi svojom kvalitetom i vječnošću, zaslužuje da je nazovem glazbenim biserom. Stoga sam ovu glazbenu temu nazvao “Niz skladateljskih bisera”.

KVINTET MAJSTORA

Započeo sam s petoricom skladatelja koji su svojim skladbama, naročito onima namijenjenima kazalištu i filmu, obilježili prvu polovicu 20. stoljeća. Od prvih desetljeća prošlog stoljeća brodvejski mjuzikl i muzički film, primjerice, svoj procvat i ugled u glazbenom svijetu u velikoj mjeri duguju skladateljima židovskih korijena.

Jerome Kern (1885. – 1945.)

Boraveći početkom 20. stoljeća u Engleskoj i Njemačkoj, najstariji od ove petorice upoznao je europsku operetu, koja na njega ostavlja dubok dojam. Kernovi su mjuzikli, među njima najpoznatiji "Show Boat", u nas preveden kao "Ploveće kazalište", postali sponom između europske operetne tradicije i brodvejskog glazbenog stila. Song "All The Things You Are" iz Kernova je mjuzikla "Very Warm For May".

Jerome Kern potječe iz dobro situirane obitelji srednjeg staleža koja je u Americi 19. stoljeća živjela već desetljećima. Većina židovskih doseljenika krajem 19. i početkom 20. stoljeća, bila je, međutim, iz siromašnih urbanih i ruralnih sredina središnje i istočne Europe. Mnogima je s obzirom na skućeni izbor dopuštenih zanimanja stoljećima raznim zakonskim i drugim odredbama onemogućena afirmacija njihove umjetničke nadarenosti, npr. glazbene, na muzičkoj ili kazališnoj sceni. Jedan je broj doseljenika glazbenoga duha ubrzo shvatio da u novoj domaji nema nikakvih prepreka antisemitskog karaktera da svojim talentom i ambicioznošću počnu ostvarivati prve uspjehe u raznim oblicima glazbene umjetnosti.

Irving Berlin (1888. – 1989.)

Među njima je bio i sin ruskog kantora koji je u SAD došao kao petogodišnji dječčić, a s dvadesetak godina već osvojio publiku

svojim prvim velikim hitom "Alexander's Ragtime Band". Irving Berlin najplodniji je američki autor songova, za koje je sâm pisao i tekstove. Američki muzikolozi vele da nijedan skladatelj nije imao takav utjecaj na razvoj i razne oblike izvođenja songa kao Irving Berlin. Song "Cheek to Cheek" skladan je za film "Top Hat".

George Gershwin (1898. – 1937.)

Uza sve poštovanje prema svim američkim kompozitorima kako popularne tako i tzv. ozbiljne glazbe, najpoznatiji skladatelj izvan granica SAD-a, širom svijeta, bio je i ostao — George Gershwin. Svjetsku je slavu za svoga, nažalost, kratkog životnog vijeka, stekao skladbom za klavir i orkestar "Rhapsody In Blue" (to nije "Rapsodija u plavom" nego "Melankolična, sjetna rapsodija"), zatim simfonijskom fantazijom "An American In Paris" te operom "Porgy And Bess", s temom iz života crnačkog stanovništva na američkom Jugu. Većinu tekstova za Gershwinove skladbe napisao je stariji brat Ira. "Our Love Is Here To Stay" posljednja je melodija koju je Gershwin skladao, s Irinim stihovima posvećenima bratu.

Richard Rodgers (1902. – 1979.)

Do danas je ostao nenadmašen brojnošću i popularnošću svojih mjuzikla. Rodgers je često govorio da je na njegovo skladanje dubok i trajan utjecaj imala glazba Jeroma Kerna. Najpoznatiji su mu mjuzikli "South Pacific" i "The Sound Of Music". Filmska verzija mjuzikla "The Sound Of Music", mnogima od nas u sjećanju kao "Moje pjesme, moji snovi", osvojila je pet Oskara, uključujući i Oskara za najbolji film. Pjesma "My Favorite Things" jedna je od velikih uspješnica iz toga mjuzikla i filma.

Harold Arlen (1905. – 1986.)

Kao i Berlinov, i Arlenov je otac bio kantor. Vrstan pijanist, Arlen je u mlađim danima

nastupao i kao pjevač. Skladao je glazbu i za mjuzikle i za filmove. Pjesma "Over The Rainbow" iz filma "The Wizard Of Oz" proglašena je u anketi koju su provele tri ugledne američke institucije na osnovi 365 predloženih songova najboljom pjesmom 20. stoljeća. Ranih tridesetih Arlen je skladao glazbu za Cotton Club, vrlo poznati noćni lokal u Harlemu. Publici u tom klubu posebno se svidjela pjesma "Stormy Weather".

Skladatelji o kojima je riječ vrlo su uspješno uklanjali barijere rasne segregacije, često surađujući s instrumentalnim i vokalnim izvođačima afroameričkih korijena u produkciji svojih glazbenih ostvarenja. Cotton Club, koji sam upravo spomenuo, bio je na glasu kod štovatelja dobre jazz glazbe zahvaljujući ponajviše svirci bendova koje su vodili Duke Ellington i Cab Calloway. To je bila i prigoda za nekolicinu židovskih stvaralaca, poput, npr. Berlina i Arlena, da se upoznaju s izvedbama ovih orkestara. I Ellington i Calloway promovirali su svojim repertoarom Berlinov "Alexander's Ragtime Band" i Arlenov "Blues in the Night".

STVARATELJI FILMSKE GLAZBE

Kao što je Broadway teško zamisliti bez mjuzikla židovskih skladatelja, tako je i Hollywood teško zamisliti bez njihove filmske glazbe. Tom su glazbom stjecali mnoga priznanja, a osvajali i Oskara za najbolju izvornu pjesmu, nagradu koja se dodjeljuje od 1934. Slijede pregledi nagrađenih skladbi, s naslovima filmova i imenima skladatelja. (vidi tablicu 1)

Dimitri Tiomkin, Sammy Fain, Jule Styne, Frank Loesser i Jay Livingston krajem četrdesetih te pedesetih godina prošlog stoljeća premoćno su osvajali tu nagradu. (vidi tablicu 2)

Dimitri Tiomkin (1894. – 1979.)

Školovao se kao koncertni pijanist na konzervatoriju u Sankt Peterburgu, a

* TABLICA 1	SONG	FILM	SKLADATELJ
1936.	“The Way You Look Tonight”	“Swing Time”	Jerome Kern
1939.	“Over The Rainbow”	“The Wizard Of Oz”	Harold Arlen
1941.	“The Last Time I Saw Paris”	“Lady Be Good”	Jerome Kern
1942.	“White Christmas”	“Holiday Inn”	Irving Berlin
1945.	“It Might As Well Be Spring”	“State Fair”	Richard Rodgers

* TABLICA 2	SONG	FILM	SKLADATELJ
1948.	“Buttons And Bows”	“The Paleface”	Jay Livingston
1949.	“Baby, It’s Cold Outside”	“Neptun’s Daughter”	Frank Loesser
1950.	“Mona Lisa”	“Captain Carey, U.S.A.”	Jay Livingston
1952.	“The Ballad Of High Noon”	“High Noon”	Dimitri Tiomkin
1953.	“Secret Love”	“Calamity Jane”	Sammy Fain
1954.	“Three Coins In The Fountain”	“Three Coins In The Fountain”	Jule Styne
1955.	“Love Is A Many-Splendored Thing”	“Love Is A Many-Splendored Thing”	Sammy Fain
1956.	“Que Sera, Sera (Whatever Will Be, Will Be)”	“The Man Who Knew Too Much”	Jay Livingston

u SAD-u se (od 1925.) posvetio filmskoj glazbi. Tiomkina se najčešće veže uz žanr westerna i akcijskog filma. Pišući glazbu za westerne, dodatna mu je inspiracija bila sličnost prostranstava američke prerije i stepa njegove rodne Ukrajine. Tiomkin je bio i prvi skladatelj koji je primio dva Oskara za isti film, “High Noon”, za izvornu pjesmu i za izvornu glazbu. Slušateljstvu sam ponudio song “Rio Bravo” iz istoimenog filma.

Sammy Fain (1902. – 1989.)

Poput očeva Irvinga Berlina i Harolda Arlena i njegov je otac bio kantor. U mladosti su on i tada omiljeni pjevač Artie Dunn nastupali kao vokalni duo u vodviljima i na radiju. Kao skladatelj Fain je stekao ugled pišući glazbu za filmski medij, za igrane, ali i crtane filmove Walta Disneya, npr. “Alice In Wonderland” i “Peter Pan”.

Za film “Calamity Jane”, “Ljubimica Divljeg zapada”, s Doris Day u glavnoj ulozi, u Zagrebu se tjednima tražila karta više, a naša je filmska publika bila očarana pjesmom “Secret Love”.

Jule Styne (1905. – 1994.)

Jedan od najplodnijih autora songova, odmah uz bok Irvingu Berlinu. Kao jazz pijanist Jule Styne u mladim se danima priključio orkestru Bena Pollacka, u kojem su tada svirali i trombonisti Glenn Miller i Jack Teagarden i klarinetist Benny Goodman. Komponirao je i kazališnu i filmsku glazbu. Njegov song “Three Coins In The Fountain”, iz filma ista naslova, uvijek je rado slušan.

Frank Loesser (1910. – 1969.)

Svestrano talentiran, kao mladić crtao je stripove i političke karikature za jedne

lokalne novine, a u jednom njujorškom noćnom lokalu pjevao za besplatnu večeru. Loesserov mjuzikl “Guys And Dolls”, njegovo pravo remek-djelo, kritičari smatraju jednim od najboljih brodvejskih mjuzikla ikad skladanih. Filmski hit “Baby, It’s Cold Outside” najpoznatiji je Loesserov song.

Jay Livingston (1915. – 2001.)

Neko je vrijeme uspješno vodio vlastiti plesni orkestar, ali pamtimo ga po njegovim skladbama za filmsko platno. U tom pogledu Livingstonu gotovo da nema premca — skladao je songove za više od 80 filmova; među njima su i trileri koje je režirao Alfred Hitchcock i komedije u kojima je blistao Bob Hope. Radeći za televizijske medije, Livingston je skladao i glazbenu temu za seriju “Bonanza”. Čuli smo jednu od njegovih triju nagrađenih pjesama. To je “Mona Lisa”.

* TABLICA 3	SONG	FILM	SKLADATELJ
1969.	“Raindrops Keep Fallin’ On My Head”	“Butch Cassidy And The Sundance Kid”	Burt Bacharach
1973.	“The Way We Were”	“The Way We Were”	Marvin Hamlisch
1976.	“Evergreen”	“A Star Is Born”	Barbra Streisand
1981.	“Arthur’s Theme (Best That You Can Do)”	“Arthur”	Burt Bacharach
2000.	“Things Have Changed”	“Wonder Boys”	Bob Dylan

glasova svoj su prvi veliki uspjeh ostvarili pjesmom “The Sound of Silence”.

Neil Diamond (1941.)

Uz Georgea Gershwina i Neila Sedaku još jedan bruklinški dečko iznimnog glazbenog talenta. U dječaćkim je danima Diamond bio i vrstan sportski mačevalac, pa se u odraslim godinama, prije koncertnih nastupa, često zagrijavao mačevalačkim vježbama. Za njegovu očaranost glazbom bio je presudan Pete Seeger, čuveni interpret američkih tradicionalnih pjesama. Neil Diamond i Barbra Streisand u duetu su uvijekvjekali Diamondovu skladbu “You Don’t Bring Me Flowers Any More”.

DVA BISERA ZA KRAJ

Burt Bacharach (1928.)

Za kraj moje priče te večeri odabrao sam skladatelja koji se na američkoj glazbenoj sceni pojavio sredinom pedesetih godina prošlog stoljeća, a svojim skladbama unio novi duh u popularnu glazbu, zahvaljujući osebujnom stilu, različitom u harmonijskom, melodijskom i ritmičkom pogledu od stilova suvremenika. Vrlo vitalan, Burt Bacharach klavirskim interpretacijama svojih skladbi i danas oduševljava publiku na turnejama po SAD-u i inozemstvu. Jedan od najvećih hitova njegove karijere svakako je pjesma “Magic Moments”.

Bacharach je i dobitnik dvaju Oskara za izvornu pjesmu. Kako su Marvin Hamlisch, Barbra Streisand i Bob Dylan

FOTOGRAFIJA: NIZ SKLADATELJSKIH BISERA / BURT BACHARACH

također osvajali tu uglednu nagradu, to su glazbenici o kojima sam govorio u dosadašnjim predavanjima osvojili ukupno 18 Oskara za najbolju izvornu pjesmu. Evo i pregleda nagrađenih skladbi ovih četvero umjetnika. (vidi tablicu 3)

Uz Neila Diamonda, Neila Sedaku, Paula Simona i Arta Garfunkela tu su nam večer svojim vokalnim umijećem

uljepšali Natalie Cole, Perry Como, Doris Day, Ella Fitzgerald, Etta James, Dean Martin, Frank Sinatra i Barbra Streisand.

Publici sam zahvalio jednom od meni najdražih pjesama iz pera Jeroma Kerna. “The Way You Look Tonight” iz filma je “Swing Time”, u kojem su plesom briljirali Ginger Rogers i Fred Astaire.

VIKTOR ULLMANN I CAR ATLANTIDE

PIŠE: VESNA DOMANY HARDY

FOTOGRAFIJA: VIKTOR ULLMAN I
CAR ATLANTIDE

Češki kompozitor Viktor Ullmann (1898.–1944.) školovao se u Beču gdje je pripadao krugu studenata okupljenih oko kompozitora, muzičkog teoretičara i slikara Arnolda Schoenberga. Kretao se i u krugu pisaca koji je uključivao i Heinricha Manna, Franka Wedekinda i Karla Krausa. Godine 1919. Ullman se zaposlio u Pragu kao repetitor zбора i dirigent pod direkcijom Alexandera von Zemlinskog. Ullmann već od 1920. postaje poznat kao kompozitor. U razdoblju od 1929. do 1931. godine bio je muzički direktor u Schauspielhaus teatru u Zürichu, da bi se dvije godine kasnije obreo u Stuttgartu. Nakon Hitlerovog

dolaska na vlast seli u Prag, tada jedan od najvažnijih kulturnih centara Europe. U praškoj kulturnoj atmosferi Ullmann je bio zaposlen kao direktor zбора u Nacionalnom njemačkom kazalištu, a zatim i direktor istog kazališta. Istovremeno je komponirao mnoga muzička djela i dovršio alegorijsku operu “Der Sturz des Antichrist”, čiju izvedbu usprkos mnogih priznanja i nagrada nije doživio. Kasnih tridesetih godina Ullmannov život u Pragu postaje sve teži, kompozicije mu nitko ne želi izvoditi, preživljava pisanjem muzičkih kritika za njemački magazin Der Auftakt, povremenim predavanjem i davanjem privatnih satova. Pokušava emigrirati u Švicarsku ili Južnu Afriku, ali po savjetu prijatelja ostaje u Pragu. Dvoje od svoje troje djece ipak je uspio ukrcati na vrijeme u Kindertransport za Englesku. Nakon njemačke okupacije Čehoslovačke 1938. godine neizvjesnost i egzistencijalni problemi postaju još teži. Rastava s prvom ženom samo pospiješuje beznadnu situaciju, jer mu kao samcu prijete deportacija u geto u Lodzu. Po savjetu židovskih prijatelja oženio se svojom partnericom Elisabetom, ali to ga nije spasilo te je u rujnu 1942. zajedno sa suprugom i mnogim drugim umjetnicima i kulturnim radnicima interniran u logoru Terezín—Theresienstadt.

U dvije godine u logoru Terezín, okružen mnogim muzičarima i vrhunskim umjetnicima svog doba, imao je vremena i inspiracije da se frenetično posveti komponiranju. Uz mnogobrojne aktivnosti u logoru, pisanja kritika, dirigiranja zбора, organiziranja izvedbi, režiranja i

podučavanja, dovršio je i tri sonate za klavir i jednu za gudački kvartet, komponirao je tri pjesme i jednu za zbor a capella, radio je aranžmane židovskih pjesama za zbor i komponirao muzičku pozadinu svih dramskih izvedbi. Povrh svega u suradnji s libretistom i slikarom Peterom Kienom komponirao je operu u jednom činu “Der Kaiser von Atlantis” (Car Atlantide). Uz kritičke osvrte o svim kulturnim događanjima bilježio je i sve ostalo što se događalo. Posljednje muzičko djelo inspirirano Rilkeovom poezijom “Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke” za naratora i orkestar dovršio je 1944. godine.

U svom istraživačkom radu “Glas otpora u glazbi koncentracijskih logora” profesor Sveučilišta u Trstu, Alessandro Carrieri piše: “Kada su se muzičari i ostali umjetnici, frustrirani zabranom umjetničkog kreiranja nametnutom im Nürnberškim rasnim zakonima, našli zatvoreni u Terezínu, čudesna muzička vitalnost pružila im je poticaj i pružila nadu, tako da su se svi ubrzo uključili u muzičke aktivnosti.”

Jedinstveno je muzičko naslijeđe koncentracijskog logora Terezína kojeg su nacisti osnovali 1941. kao geto za poznate Židove, da bi ga mogli koristiti u propagandne svrhe. Dobar primjer je film “Führer je Židovima dao grad” ili površna inspekcije kao što je bio posjet izaslanstva Međunarodnog Crvenog križa 1944. godine, sa svrhom da se međunarodnoj javnosti zamažu oči. U Terezínu su bili internirani židovski muzičari, umjetnici, znanstvenici, veterani Prvog svjetskog

rata i starije osobe. Premda svi oni koji su bili zatvoreni u Terezinu nisu obavezno bili uključeni u muzičke aktivnosti, zatvorenici su većinom bili u nekom dodiru s muzikom, bilo u odlasku i povratku na prisilni rad ili kada bi bili prisiljeni gledati smaknuća drugih zatvorenika. Primo Levi piše da su sve aktivnosti logorskog života bile popraćene muzikom. No glazba nametnuta od vlasti nije bila stvar utjehe, već je imala svrhu razdiranja duše.

Probe za "Cara Atlantide" počele su u ljeto 1944. a premijera je trebala biti u listopadu. U Terezinu su bili zatvoreni i neki poznati operni pjevači koji su svi sudjelovali u probama. No nešto prije kazane premijere logorske su vlasti zabranile partituru opere radi subverzivnosti. Svi učesnici koji su radili na predstavi, uključujući i Ullmanna, transportirani su u Auschwitz. Zajedno s većinom ostalih protagonista muzičkog života Terezina, Ullman je ubijen u plinskoj komori 18. listopada 1944. godine.

Prije ukrcavanja na "Kunstler Transport" kojim su umjetnici, muzičari, pisci odvedeni u Auschwitz, Ullman je povjerio svoje partiture, muzičke zabilježbe i kritičke radove prijatelju Emilu Utitzu, češkom filozofu zaduženom za logorsku biblioteku. Zamolio ga je da mu sve sačuva, a ako se ne vrati neka sve preda dr. Hansu Adleru, njegovom prijatelju iz praških dana, također interniranom u Terezinu. Dr. Hans Adler je također bio deportiran u Auschwitz, ali je preživio, dok je Utiz ostao u Terezinu sve do oslobođenja. Kad su se poslije oslobođenja susreli u Terezinu, Utiz je predao Adleru svu Ullmannovu dokumentaciju i partiture kao i plan za pisanje opere po priči o Ivani Orleanskoj s već gotovim libretom. Adler je 1947. emigrirao u London i 1955. objavio pozamašni rad o Terezinu kao "model getu". Međutim dugo godina se nije znalo da su Ullmannovi rukopisi spašeni i da su u njegovim rukama.

Kad je 1975. godine britanski dirigent Kerry Woodward istraživao muzičku ostavštinu Terezina, saznao je što Adler čuva. Iste godine svijet je saznao za Ullmannovu operu "Car Atlantide" kada ju je Woodward dirigirao na premijeri u Teatru Bellevue u Amsterdamu.

Nakon amsterdamske premijere, Ullmannovo djelo postalo je dio muzičke ostavštine Terezina i često je izvođeno dok je opera "Car Atlantide" ponekad na repertoaru opernih kuća.

Svjetski poznata švedska mezzosopranistica Anne von Otter posvetila je 2007. godine album muzici kompozitora interniranih u Terezinu prije transportiranja u Auschwitz. Na projektu albuma surađivala je s baritonom Christianom Gerhaherom i još nekoliko muzičara. Album je posvetila uspomeni na svog oca Gorana von Ottera. Von Otter je bio švedski diplomat u Berlinu za vrijeme Drugog svjetskog rata. Kada je od ss-ovca Kurta Gersteina saznao za nacističke logore smrti pokušao je u mnogo navrata, nažalost bezuspješno, alarmirati Saveznike. Putovao je u Ameriku, razgovarao s mjerodavnima koliko je bilo moguće, ali njegova su upozorenja bila bez učinka.

Prije pet godina u jednom malom improviziranom kazalištu ispod lukova nositelja željezničke pruge kod stanice London Bridge, bila sam među malobrojnom publikom na engleskoj pretpremijeri opere "Car Atlantide", djela koje je Viktor Ullmann komponirao u suradnji s libretistom Peterom Kienom u Terezinu između 1943. i 1944. godine. Sjećam se kako me se opera dojmila, pa sam tada pisala za JR kako su mladi londonski muzičari i pjevači izvanredno izveli operu čiji je raspon muzički i libretistički između iskričave duhovitosti i očajničke tuge, pretpostavljam u skladu s originalnim konceptom djela. Kroz cijela izvedba u režiji James Conway nenametljivo asocira na okolnosti ori-

FOTOGRAFIJA: VIKTOR ULLMAN I
CAR ATLANTIDE

ginalnih izvođača. Ullmann je započeo pisati operu prema ideji libreta pjesnika i slikara Petera Kiena kao alegoriju nacističkog obezvređivanja ljudskog života. Smrt i Harlekin (kao alegorija života) izgubili su sve funkcije u carstvu Atlantide gdje car Überalles (alegorija Hitlera) obscijenjuje i život i smrt s posljedicom da živi više ne žive, a umirući su prestali umirati. Autori muzike i teksta uspjeli su izložiti satiru militarizam i nacizam u kombinaciji s konceptom besmrtnosti. Likovi su ocrtni alegorijski i u kabaretskom stilu. Kada car Atlantide Überalles objavi totalni rat na užas alegorijskog lika Smrti, ovaj objavi štrajk koji prekine tek nakon što ga uvjere da je ljudskoj vrsti perspektiva vječnog života nepodnošljiva. Kad Car pokušava uvjeriti da su sada njegovi vojnici nepobjedivi dok u stvari krvare ranjeni i u agoniji, jer ju Smrt ne želi dokrajčiti. Tada Smrt ponudi Caru da ako želi da se prekine štrajk on će biti prvi na redu. Car pristaje i opera završava riječima: "Ne smije se uzalud koristiti veliko ime Smrti!"

KINOR ILI LIRA

— JEDAN OD NAJSTARIJIH GLAZBENIH INSTRUMENATA

PIŠE: RENATA DEBELJAK

Kada se spomene pojam glazbe u drevno doba, a posebno u židovskoj tradiciji, posebno znakovito mjesto u tome imaju kralj David i njegovo čudesno sviranje “kinora”, glazbala koji se najčešće prevodi kao “harfa” ili “lira”. U vremenu dok je Šaul bio kralj, on je povremeno upadao u krize ludila i teške depresije, pa su mu na kraljevskom dvoru savjetovali da nađe čovjeka koji će mu svirati liru i na taj način ga glazbom umiriti. Tako se u Šaulovoj službi našao David, koji bi svaki put kada bi Šaula uhvatilo ludilo zasvirao liru i kralju Šaulu bi bilo bolje. Mladi David je doveden na dvor Šaula, kralja Izraela, kao onaj koji je ‘vješt u sviranju, junak od junaka, ratnik, vješt govornik, zgodna i lijepa osoba, a Gospodin je s njim’ (1 Samuelova 16:18). To je ujedno i prvi zapis o liri/harfi u svrhu terapije za duševne bolesti. Bipolarna osobnost kralja Šaula s napadajima i izljevima depresije, umirivana je samo mirnom glazbom kinora pa je moć glazbe bila vrlo značajna i u borbi protiv duhovnih sila zla i sila tame. Prebiranje kralja Davida po kinoru bilo je značajno još u jednom povijesnom događaju.

Za vrijeme prenošenja Zavjetnog kovčega u Jeruzalemu, izraelski narod, pred-

vođen Davidom, koji je tada već postao kralj, plesao je iz sve snage pjevajući uz zvuke citara, harfa, bubnjeva, udaraljki i cimbalu (2 Sam 6,5). David je uredio bogoslužje tako što je uključio u njega i pje-

vanje uz instrumentalnu pratnju. Leviti su bili precizno raspoređeni u hramskim službama i bogoslužju, pa je sukladno tome bila određena skupina zadužena i za pjevanje i sviranje. Glazbenici su pred

FOTOGRAFIJA: KINOR ILI LIRA — JEDAN OD NAJSTARIJIH GLAZBENIH INSTRUMENTA

kovčegom neprestano prinosili hvalu i slavu Bogu (1Ljet 16,1-7). Oni su predvodili u spontanom i snažnom iskazivanju bogoštovlja, osobito u važnim trenucima, kao što je posveta Salomonova hrama, kad su 'trubili i pjevali složno kao jedan i jednoglasno hvalili i slavili Jahvu', podižući glas uz trube, cimbale i druga glazbala, hvaleći Jahvu 'jer je dobar i jer je vječna njegova ljubav'. U Hramu je glazba imala važnu ulogu — pjesma je pratila prinošenje žrtve.

U starom Izraelu često se svirao kinor, glazbalo koje se u prijevodima Staroga zavjeta obično naziva harfa ili lira. Postoji najmanje 30 različitih prikaza lire načinjenih na temelju slika koje su pronađene na kamenim zidovima, kovanicama, mozaicima i pečatima. Izgled tog glazbala mijenjao se kroz stoljeća. Svirac ga je držao u rukama i svirao prstima ili uz pomoć trzalice. Glazbalo nebel bilo je slično kinoru. Ne zna se točno koliko je žica imao, koliko je bio velik ni da li se svirao prstima ili pomoću trzalice. No, većina stručnjaka koji se bave izučavanjem starih glazbala smatra da nebel i kinor nisu bili jako veliki, tako da su ih svirači mogli nositi sa sobom. Kinor, inače, spada među najstarija glazbala. Na njemu se u antičko doba sviralo prigodom raznih svećanih, radosnih i žalosnih prilika. Koristio se u bogoslužju i izvan njega. Imao je u početku četiri a kasnije osam i deset struna. Svirao se rukom ili uz trzalicu. Instrument je uglavnom bio izrađen od čempresa, a u plemenitijim prilikama i od sandalovine.

Kinor i nebel se često u starim spisima spominju zajedno. Kao i u slučaju sve instrumentalne glazbe kod drevnih Hebreja, koristili su se često kao glazbena pratnja uz pjevanje, uglavnom, u svećanim vjerskim prigodama i uz pjevanje u Hramu, kao pratnja pjesmama hvale i zahvalnosti. Kinor je ipak bio popularniji od nebela, pa se i puno češće spominje u

Starom zavjetu. Tri tisuće godina duga povijest tog glazbenog instrumenta još uvijek ga svrstava u najzanimljivije instrumente s najčišćim, te vrlo profinjenim i smirujućim, terapijskim zvukom.

Starozavjetna povijest harfe seže u pretpotopno doba kada je živio Jubal, poznat kao tvorac i izumitelj harfe i flaute. (Post 2:40). Prva zabilježena harfa u drevnim povijesnim zapisima je u sumerskim i drevnim egipatskim društvima.

No, vratimo se ponovo na najpoznatijeg harfista ili svirača lire u povijesti, kralja Davida. Prema onome što je zabilježeno u starim spisima, David je svirao na simetričnoj harfi, poznatoj upravo kao kinor harfa. David je bio ne samo harfist i tvorac psalama, koji je koristio harfu u svrhu terapije na dvoru kralja Šaula, već također i prepoznat kao muzikolog i izumitelj dizajna klasične harfe. Za razliku od kinora, neke vrste nebela su imale dvadeset i dvije žice, što je na neki način bilo i mistično, pa je nebel bio priznat i od strane nekih rabinskih krugova za proizvodnju najsavršenije glazbe. Prema židovskoj tradiciji, Gospod nad vojskama koristio je nebesku harfu zvanu nebel, s dvadeset i dvije žice, u stvaranju zemlje. Transcendentalna energija koju proizvode dvadeset i dvije frekvencije žica na tom instrumentu znakovito postaje hebrejski jezik s dvadeset i dva slova i formirao je zapravo matricu energije u Izraelu.

Posljednji zapis o harfi u židovskoj arheologiji pronađen je utisnut na kovanicama Bar Kohbe s prepoznatljivom slikom harfe kralja Davida. Nije poznato je li to zato što je to bilo kao nacionalni simbol ili kao nacionalni glazbeni instrument glazbe. Vrlo vjerojatan, još uvijek jedini nejasan trag o tome što je stvarni oblik konture biblijskog kinora, može biti izvedena i iz izvorne hebrejske riječi za Galilejsko jezero — jezero Kinneret (hebrejski: תְּרֵיכֵן יָם). Jer, kada se gleda iz zraka, obris drevnog glazbe-

FOTOGRAFIJA: KINOR ILI LIRA — JEDAN OD NAJSTARIJIH GLAZBENIH INSTRUMENTA

nog instrumenta lire doista daje obrise i izgled Galilejskog jezera.

DRUGA GLAZBALA U DREVNOM IZRAELU

Židovi od drevnih vremena vole glazbu i ona je bila već u stara vremena sastavni dio njihovih života. U Starom zavjetu često se spominju događaji u kojima se sviralo i pjevalo, a trubljenje u trube i robove bio je poziv ljudima da dođu štovati Boga ili ih se na taj način pozivalo na to da se okupe i obilježe neke važne događaje. Rog ili šofar, koji se izrađivao od kozjeg ili ovnujskog roga, spominje se u brojnim knjigama Starog zavjeta.

Jedan od najstarijih instrumenata bio je def. Def, okrugli drveni okvir preko kojeg je bila navučena životinjska koža, najčešće su svirale žene u radosnim i svećanim prigodama, koje su često uključivale i ples. Arheolozi su u Izraelu pronašli stare glinene kipove koje predstavljaju žene koje u rukama drže male bubnjeve, pretpostavlja se da se radi o onome što danas nazivamo def. U drevna vremena postojale su i zvečke, odnosno neke vrste čegrtalji koje su proizvodile oštar i zvonak zvuk, a sviralo se i na nekoj vrsti činela — najčešće se radilo o dva metalna kruga s kojima je glazbenik udarao i proizvodio zveckavi zvuk.

ŠTO JE MUZIKA?

PIŠE: EVA AKERMAN, DUGOGODIŠNJA STANARKA
DOMA ZAKLADE LAVOSLAVA SCHWARZA I
VODITELJICA GLAZBENE SLUŠAONICE U DOMU

Osnovni element muzike je zvuk, pjev, koji izbija u trenucima jakih emocija. Povijest još nije riješila je li on nastao prije ili poslije govora, ali utvrđeno je da je muzičko izražavanje usko povezano s ljudskom naravi i razvitkom društva. Muzika se uvijek razvijala uporedo s društvenim zbivanjima i sistemima izražavajući ne samo ljudske osjećaje nego i opisivanjem prirode i svakodnevnog života.

Svako muzičko djelo ima, baš kao i knjiga, svoj sadržaj u kome skladatelj pokazuje svoje osjećaje, impresije i događaje koji su ga inspirirali.

Naša glazbena slušaonica u Domu zaklada Lavoslava Schwarza godinama je svakog tjedna pripremala stanarima užitak muzike. Koncerti bi počeli predavanjem o životu određenog skladatelja i sadržaja njegove skladbe, pa su slušatelji s velikim razumijevanjem uživali u muzici i slušaonici.

Nažalost godine brzo prolaze pa su sada i naši koncerti rjeđi. Prosjek godina naših stanara, zahvaljujući uznapredovalo medicini jako se povećava, ali nažalost duh ipak tone, pa su razgovori i interesi sasvim drugačiji. Naravno da su zdravstveni problemi najčešća tema i svi znamo sve o bolestima koje nas pogađaju. To baš nije najugodnija tema koju svakodnevno slušamo, ali postoje neka vrlo uspješna rješenja da se tema promijeni. Netko se baš u tom momentu kao slučajno, ali ne bez razloga, sjeti neke stare pjesme koje su sigurno nekada svi pjevali, npr. "U gaju tom kukavicu

FOTOGRAFIJA: ŠTO JE MUZIKA?

kuka", pa onda svi zapjevaju, nastavljaju drugim pjesmama i društvo se razide veselo i raspjevano.

Isti efekt ali na drugi način postizao je naš nedavno preminuli, vrlo cijenjeni i svima dragi, dr. Boško Popović, koji je u pravo vrijeme rekao pravu riječ i dijelio tako uvjerljive komplimente da smo sami počeli vjerovati da smo baš zaista takvi kakvim nas je on vidio. Što se sve može prikazati muzikom pokazali smo i muzičkom verzijom Boškovoog životopisa.

Rođen 1927. godine, kao sin seljaka iz Buskupije, malog sela blizu Knina, vrlo je rano osjetio da želi život drugačiji od tradicionalnog načina života njegovih suseljana. Htio je postići nešto čime bi olakšao težak život ljudi. Ogromnom energijom, voljom, trudom i željom za znanjem prebrodio je sve ratne, financijske i ostale teškoće i stigao do svog cilja. Završio je medicinu i specijalizaciju socijalne medicine i medicine rada. Njegov uspješan rad brzo je prepoznat pa je izabran za predstavnika UN-a za socijalnu medicinu. Živio je u mnogim ze-

mljama, na raznim kontinentima, stekao ogromno znanje među multietničkim i multikulturalnim narodima. Kao udovac došao je u naš Dom i brzo proučio sve o židovstvu, znao je mnogo više o tome, nego neki od nas, generacijama pravi Židovi. Bio je živa enciklopedija. S velikim interesom pratio je sve naše koncerte, pa je prisustvovao i zadnjem koncertu gdje je na programu bila kompozicija velikog češkog skladatelja Bedricha Smetane "Vltava". Smetana opisuje ovu rijeku od izvora do ušća, mala neugledna rječica Vltava svojom silnom energijom svladava sve prirodne prepreke, probija se sve dalje i dalje, postaje sve šira i veća, da bi na svom ušću bila ogromna, impozantna i smirena rijeka. Slušajući Vltavu čujemo karakteristike životopisa prof.dr. Boška Popovića.

Dvadeset dana nakon ovog koncerta on nas zauvijek napušta. Zato na sljedećem koncertu slušamo veličanstveni Verdijev Requiem i osjećamo veličinu i bol za izgubljenim velikim čovjekom. To je muzika!

GLAZBENI ŽIVOT VARAŽDINA

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

Barokni grad Varaždin oduvijek prepoznajemo po raskošnim palačama, crkva i kulturnim događanjima. Tko nije zavirio u Herzericu ili palaču Sermage koje predstavljaju upečatljivu vizuru nekadašnje prijestolnice? Sedam crkvenih tornjeva krasilo je gradsku litografiju još od 18. stoljeća. No, grad baroka ne čine samo palače i crkve. Upravo iza zidova palača Drašković, Patačić, Batthyany, Keglević, iz otvorenih vrata franjevačke ili pavlinske crkve dopirali su poznati zvuci harmonija, orgulja, lutnji, violina, klavira i ostalih instrumenata po kojima su prebirali prsti varaždinske gospode. Glazba nije bila samo dokono rješenje, glazba je bila dio života. O njoj se učilo od malih nogu, godinama se vježbalo, priređivali su se koncerti, glazba je povezivala ljude na najljepši način. Glazbi su podučavana djeca od najranije dobi, oni iz imućnijih obitelji nastavili bi svoje školovanje. Glazbene škole ili barem tečajevi bili su stvar prestiža, posebnom u manjim sredinama. Tako je u Ludbregu prije 1941. djelovao Salonski orkestar gdje su na violini svirala braća odvjatnici Vladimir i Božidar Schlesinger. Talent sviranja na glasoviru posjedovala je i njihova majka Vilma koja je često priređivala koncerte. Kvalitetan glas krasio je i ludbreškog odvjatnika Otona Spieglera.

Glazbom se iskazivalo veselje na svadbama, njome se dočekivalo posebne goste, glazba je tješila ožalošćene na sprovodima. U Varaždinu su se rodili i djelovali poznati glazbenici: Leopold Ebner, Nikola Faller, Vatroslav Kolan-

FOTOGRAFIJA: GLAZBENI ŽIVOT VARAŽDINA / POLAZNICI PRIVATNE GLAZBENE ŠKOLA U LUDBREGU, OKO 1923.

der, Nada Puttar Gold, Ivan Köck, Ivan Lindentahl, Andro Mitrović, Ivan Padovec, Fortunat Pintarić, Ante Stöhr, Karl Udl. Svaki od njih ostavio je trag u glazbi, bilo svjetovnoj, bilo crkvenoj. Velik broj Varaždinaca zaboravlja da su neki od najdarovitijih glazbenika došli iz židovske zajednice. Ovo je priča o najpoznatijim glazbenicima.

Albert Leitner rođen je 1823. u uglednoj i vrlo imućnoj obitelji varaždinskih poduzetnika. Od oca Samuela naslijedio je veletrgovinu vinom koja posluje po cijeloj srednjoj Europi. Osim posla, intenzivno se bavio glazbom. Svirao je nekoliko instrumenata te okupljao poznatije glazbenike s kojima je često izvodio javne priredbe i igrokaze. Bio je član Glazbenog varaždinskog društva te Glazbenog zavoda.

U Leitnerov dvorac u Jalkovcu često je navraćao i poznati skladatelj Vjekoslav Rosenberg-Ružić. Rođen pod imenom

Alois Rosenberg 1870. godine, život u hrvatskim prilikama ga nagnao na promjenu i pohrvaćenje imena. Njegov otac bio je učitelj glazbe pa je mali Alois odatle crpio svoj interes. Poslije osnovne obrazbe u Varaždinu, studirao je klavir, violinu i kompoziciju na bečkom konzervatoriju. Po završetku obrazovanja odlazi u Split gdje vodi Hrvatsko pjevačko društvo "Zvonimir", ali se nakon četiri godine vraća u rodni Varaždin gdje preuzima poslove kapelnika u župnom zboru te učitelja pjevanja u Glazbenoj školi. Tu sklada operu "Kralj od Silbe" te kantatu "Kameni svatovi" prema tekstu Augusta Šenoe. Godine 1910. odlazi u Zagreb gdje preuzima rukovođenje Glazbenim zavodom. Ružić umire 1954., a u fokus javnosti dospio je ponovo pred nekoliko godina kada se saznalo da se već duži niz godina ne plaća naknada za njegovu grobnicu. Iako je Ružić okarakteriziran kao znameniti Varaždinec, njegovo bi posljednje po-

čivalište uskoro moglo završiti na dražbi. Za razliku od svog nekadašnjeg učitelja Ružića koji barem (zasad) ima svoj grob, Ernest Krajanski ga ni nema. Poznati varaždinski dirigent i skladatelj između dva rata, rodio se 1885. u ljekarničkoj obitelji Kräuterblüth koja je posjedovala poznatu apoteku "K zlatnom angjelu". Želeći se što bolje uklopiti u javni život u rodnom gradu, Ernest i njegov brat Artur pohrvatili su svoje prezime u Krajanski. Glazba je udarila jedan od važnijih pečata u obitelji Krajanski. Artur je bio izvršni čelist, a Ernestu se više dopala violina. Nakon što je doktorirao pravo, svoj je život vezao i uz glazbu. Osnovao je mješoviti pjevački zbor "Tomislav" i uspješno dirigirao njime skupljajući pritom pohvale i pozitivne kritike i kao pjevač solist. Savršene izvedbe svog zbora povezao je s komponiranjem, prevođenjem muzič-

kih tekstova te harmoniziranjem pučkih popijevki. "Ja sem Varaždinec", "Jelena jabuka zelena", "Kad snešice", "Gorom hodi", samo su neke od narodnih pjesama koje su kasnije ušle u repertoare folklornih izvedbi. Ernest je svoje radove objavljivao u glazbenom listu Sveta Cecilija. Holokaust je uništio cijelu obitelj Krajanski, preživjela je samo Arturova kći Eva koja je naslijedila glazbeni talent. Ernest je ubijen krajem 1941. u Jasenovcu. U jednom od logora skončala je i Arturova supruga Jelisava, poznata pijanistica i nastavnica Glazbene škole u Varaždinu.

Veliko ime varaždinske glazbe je Olga Pollak Polna, rođena 1869. godine. Glasovir i pjevanje učila je u glazbenoj školi, a kao nadareno dijete prihvatio ju je pod svoje poznati skladatelj i glazbeni pedagog prof. Stöhr. Svoj prvi koncert Olga je održala pred varaždinskom publikom

sa samo 13 godina kada je svirala klavir i otpjevala dvije pjesme. Olga je sve popularnija na gradskim koncertima pa odlazi na studij pjevanja u Beč. Godine 1890. imala je svoju praizvedbu u hambuškom kazalištu, a tri godine silom prilika seli u obližnji Hannover gdje odmah nastupa u operama "Faust" i "Don Giovanni". Kada se udaje za gradonačelnika Tramma, karijera joj nakon zvjezdanih deset godina završava. Iako je i dalje okupljala glazbenike i organizirala koncerte te sudjelovala u glazbenom životu Hannovera, potpuno je prestala s pjevanjem. Njen muž umire uoči dolaska nacista na vlast pa se Olga našla u velikim problemima. Uz pomoć utjecajnih prijatelja nekako se spašava od progona. Potpuno zaboravljena te teško oboljela Olga umire 1936. i pokopana je u dalekom Hannoveru.

MENDELSSOHNNOVA PARTITURA NA AUKCIJI

PIŠE: M. H.

Nedavno otkrivena partitura koju je rukom pisao poznati skladatelj Felix Mendelssohn našla se početkom travnja na aukciji švicarske aukcijske kuće Koller u Zürichu. Očekivana cijena partiture, koju je Mendelssohn napisao kada je imao 21. godinu, bila je između 120 i 160.000 švicarskih franaka.

Radi se o partituri dviju arija i recitativa iz "Muke po Mateju" Johanna Sebastiana Bacha, a note je Mendelssohn zapisao po sjećanju dok je boravio kod svoje prijateljice Agnes Schubring.

Jakob Ludwig Felix Mendelssohn Bartholdy rođen je 3. veljače 1809. godine. Bio je unuk filozofa Mosesa Mendelssohna i dio ugledne židovske obitelji. Odgajan je izvan vjere a u dobi od 7 godina kršten, ali Mendelssohn je do kraja života bio ponosan na svoje židovske pretke.

Mendelssohn je bio veliki skladatelj, pijanist i dirigent. Još u ranoj mladosti

zavolio je Bachova djela te ih je dobro proučio i često izvodio. Sa samo devet godina debitirao je kao pijanist, a sa 17 godina napisao svoje majstorsko djelo uvertiru "San ljetne noći".

Zbog glazbene zrelosti zamijećene u ranom djetinjstvu Mendelssohna smatraju jednim od najnadarenijih skladatelja romantizma, po genijalnosti vrlo blizu Mozartu. Ubraja se među velike predstavnike njemačkoga glazbenog romantizma prve polovice 19. stoljeća, a skladao je pet simfonija, razne koncerte, scensku glazbu, oratorije, kantate i solo pjesme.

KAKO JE HATIKVA POSTALA IZRAELSKA HIMNA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Na prvom cionističkom kongresu održanom 1897. godine u Baselu, svi su delegati zajedno otpjevati pjesmu "Hatikva" (Nada). Omiljena cionistička pjesma generacijama Židova diljem svijeta bila je svojevrsna židovska nacionalna himna. Ali izraelska je vlada službeno tek 2004. godine donijela odluku da upravo ova pjesma postane izraelska državna himna. Između ove dvije činjenice i ova dva datuma skriva se zanimljiva priča o jednoj od najvažnijih pjesama u modernoj židovskoj povijesti.

Pjesmu koju danas znamo po imenu "Hatikva" napisao je u 19. stoljeću Židov Naftali Hertz Imber (1856. – 1909.) iz austro-ugarske Galicije, a nazvao ju je "Tikvatenu" (Naša nada). Inspiriran pokretom Hibat Zion, odnosno ranim cionizmom, Imber je pjesmu napisao 1878. godine dok je živio u Rumunjskoj. Imber je u mladosti nekoliko godina lutao istočnom Europom da bi se zatim skrasio 1882. godine u tadašnjoj Palestini, gdje je radio kao osobni tajnik ekscentričnom britanskom autoru, političaru i svjetskom putniku Sir Laurenceu Oliphantu. Mistična vjerska uvjerenja inspirirala su Oliphanta da pokrene različite filantropske napore i da ohrabri židovska doseljavanja u povijesnu zemlju Izraelovu. Imber je pjesmu "Tikvatenu" prvi puta objavio u

הַתִּקְוָה

כָּל עוֹד בְּלִבֵּב פְּנִימָה
נִפֵּשׁ יְהוּדִי הוֹמֵיָה,
וְלִפְאַתֵּי מִזְרַח קְדִימָה
עֵינַי לְצִיּוֹן צוֹפִיָּה-

עוֹד לֹא אֶבְדָּה תְּקוּתָנוּ,
הַתִּקְוָה בֵּת שְׁנוֹת אֲלָפִים,
לְהִיּוֹת עִם חוֹפְשֵׁי בְּאֶרְצֵנוּ
אֶרֶץ צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם.

As long as deep in the heart
The soul of a Jew yearns,
And towards the East
An eye looks to Zion-

Our hope is not yet lost,
The hope of two thousand years,
To be a free people in our land
The land of Zion and Jerusalem.

Kol od baleivav p'nima
Nefesh yehudi homia, U-lfa'atei
mizrach kadimah
Ayin letzion tzofia-

Od lo avda tikvateinu,
Hatikvah bat shnot alpayim,
Lih'yot am chofshi be'artzeinu
Eretz tzion viyerushalayim.

המנדט היהודי לארץ ישראל
Jewish Agency for Israel

FOTOGRAFIJA: KAKO JE HATIKVA POSTALA IZRAELSKA HIMNA

svojoj zbirci pjesama “Barkai” (Jutarnja zvijezda) 1886. godine. Imber je svoju zbirku objavio u Jeruzalemu, a posvetio ju je Oliphantu.

Do trenutka kada je Imber napustio Palestinu 1888. godine, njegova pjesma je postala pjevana (i dobila ime “Hatikva” — hebrejski nada) zahvaljujući cionističkim pionirima u židovskoj poljoprivrednoj zadruzi Rišon-le-Cion. Melodiju je osmislio rumunjski židovski imigrant Samuel Cohen koji je adaptirao moldavsku narodnu pjesmu “Carul cu Boi”. “Hatikva” je ubrzo postala vrlo popularna među židovskim pionirima kao dio nove kulture sekularnih hebrejskih pjesama i narodnih plesova (poput hore).

Iako je bila vrlo popularna, Hatikvu nisu voljeli svi cionisti. Osnivač cionističkog pokreta Theodor Herzl nije volio ovu pjesmu i 1897. godine pokrenuo je prvi od nekoliko međunarodnih natječaja za izbor nove himne pokreta. Ali ti pokušaji nisu urodili plodom...

Herzl ustvari nije volio autora Hatikve, odnosno njegovu ličnost i smatrao je da on ne odražava ideale cionizma. Uprkos osobne karizme, literarnog talenta i cionističkih uvjerenja, Imber je prema opisu jednog od njegovih poznanika bio “vagabund, pijanica i hebrejski pjesnik”. Nakon što je otišao iz Palestine, Imber je živio u Londonu i Bostonu, a umro je od posljedica alkoholizma u siromaštu u New Yorku 1909. godine usprkos brojnih pokušaja cionista da mu pomognu i da ga izvedu na pravi put.

“Hatikva” je izazivala brojne rasprave među Židovima — jedni su smatrali da se previše osjeća “nežidovsko podrijetlo melodije”, drugi su smatrali da je tekst previše sekularan, jer se u njemu ne spominje Bog. Unatoč kritikama, većina cionista prihvatila je “Hatikvu”. Svake godine ona se pjevala na cionističkim kongresima i drugim političkim događajima diljem svijeta. Na 18. cionističkom kongresu 1933.

FOTOGRAFIJA: KAKO JE HATIKVA POSTALA IZRAELSKA HIMNA

godine pjesma je službeno prihvaćena kao himna pokreta zajedno s bijelo-plavom zastavom. Za vrijeme Holokausta europski Židovi pjevali su ovu pjesmu kao znak kolektivne nade i duhovnog otpora.

Ali nakon stvaranja Države Izrael 1948. godine, izraelska vlada nije željela priznati “Hatikvu” kao državnu himnu, iako je tada vlada usvojila novu bijelo-plavu zastavu kao jedan od nacionalnih simbola nove države. Ipak, “Hatikva” je bila pjevana kao de facto državna himna i koristila se na brojnim službenim državnim događanjima.

Kada je “Hatikva” proglašena državnim himnom, stihovi su ipak bili malo promijenjeni kako bi mogli odražavati novu povijesnu realnost države. Dok su originalna tri zadnja stiha govorila o “drevnoj nadi za povratkom u zemlju naših predaka, u grad gdje je kralj David stolovao”, u novoj verziji se naglasak stavlja na “nadu staru dvije tisuće godine, da budemo slobodni ljudi u našoj zemlji, zemlji Ciona i Jeruzalema”.

“Hatikva” je od samog trenutka svog stvaranja bila svojevrsna himna židovskog svijeta i predmet političkih rasprava. To se nastavlja i danas. Posljednjih godina povremeno se u izraelskoj politici iznose mišljenja o tome da riječi himne ne odgovaraju situaciji u zemlji u kojoj živi i velika nežidovska manjina.

Ipak, Hatikva ostaje trajan simbol židovske državnosti i izraelskog identiteta. Izraelski Knesset je u studenome 2004. godine, više od sto godina nakon njezina stvaranja, “Hatikvu” proglasio službenom izraelskom državnim himnom.

HATIKVA

*Kol od baleivav penimah
Nefesh yehudi homiyah,
Ulfa'atey mizrah kadimah,
Ayin letsiyon tsofiyah;
Od lo avdah tikvateinu,
Hatikvah bat shenot al payim,
Lihyot am hofshi be'artzeinu,
Eretz tziyon veyerushalayim.
(slobodni prijevod)*

NADA

*Sve dok židovska duša
žudi u našim grudima,
dok naše oči gledaju prema istoku
okrenute prema Cionu
Naša nada još nije izgubljena
nada stara dvije tisuća godina
da budemo slobodan narod u našoj
domovini*

MUZIKA U DOBA HOLOKAUSTA

PIŠE: J. C.

Holokaust je utjecao na sve sfere židovskog života pa tako i na kulturu, a patnja europskih Židova pod nacističkim režimom odražavala se i na muziku. Nacisti su pokušali napraviti transformaciju njemačke muzike tako da su iz nje izbacili ne samo sve židovske autore i izvođače već i muziku koja je prema mišljenju nacista izražavala židovska stajališta. Treći Reich je tako već 1939. donio “Prvi popis nepoželjnih muzičkih djela” i uz to i sljedeću naredbu: “Sljedeći regulaciju za zaštitu muzičkih kulturnih djela 29. ožujka 1939. Ured za ispitivanje muzike Trećeg Reicha proglasio je sljedeća muzička djela kao štetna. Zabranjeno je objavljivanje, distribucija ili izvođenje ovih djela u njemačkome Reichu”.

S druge strane, muzika je Židovima nudila način da izraze svoju ljudskost u neljudskim uvjetima, da pobjegnu od užasne realnosti u kojoj su bili prisiljeni živjeti i da daju glas svojoj čežnji za slobodom te da u muzici pronađu utjehu i nadu. Muzika se izvodila u krugu prijatelja i obitelji, ali Židovi su svirali, pjevali pa čak i plesali i na ulicama nekih geta. Ulični pjevači svirali su na ulicama Lodza, Varšave i Krakova. Jedan popularni ulični pjevač u getu u Lodzu bio je Yankele Heshkowitz, čije su pjesme bile poznate brojnim stanovnicima geta. Profesionalne muzičke izvedbe bile su cenzurirane i kontrolirane od vlasti, ali

sloboda da se muzika sklada i pjeva nije se mogla kontrolirati. I tako je muzika postala simbol slobode.

U getu u Varšavi djelovalo je nekoliko malih orkestara, ali i simfonijski orkestar i to sve do travnja 1942. kada su nacističke vlasti zabranile izvođenje djela njemačkih autora. Orkestri su postojali i u drugim gradovima, a u getu u Vilniusu djelovali su simfonijski orkestar, nekoliko zborova i konzervatorij sa 100 studenata.

Židovi su u svojim pjesmama izražavali osjećaje. Neke stare melodije dobile su nove tekstove, a skladane su i nove pjesme. Jedna od prvih antologija pjesama objavljena je 1948. pod nazivom “Lider fun di getos un lagern” (Pjesma iz geta i logora). Sakupio ih je i objavio pjesnik autor, učitelj i partizan Shemrke iz Vilnusa a sadržavala je 236 tekstova na jidišu i 100 melodija. Veliki broj pjesama iz razdoblja Holokausta nije nikada bio zapisan te je nažalost zauvijek izgubljen.

Među najpoznatijim pjesma iz doba Holokausta su pjesme “Zog nit keyn mol” poznata i pod svojim poslijeratnim imenom “Partisaner himn” koju je napisao Hirsh Glik na melodiju ruskog kompozitora Dimitrija Pokrasa, zatim “Shtiler, shtiler”, čije riječi je napisao Kaczerginski a muziku 11-ogodišnji Aleksander Volkoviski-Tamir, te pjesme “Friling” (proljeće) i “Shotns” (sjene).

Pjesma koja je postala popularna tijekom i nakon Holokausta je pjesma “Es brent” (Gori, naš grad gori), popularnog skladatelja Mordkhaja Gebirtiga iz Krakova. Napisana 1938. pod utjecajem pogroma u Przytyku 1936., ova pjesma nagovještava Holokaust, a u njoj se ljudi pozivaju da uzmu oružje u ruke i suprotstave se neprijateljima. Pjesme su nastajale i u koncentracijskim logorima, posebice u Terezinu u kojem je bilo interniran veliki broj židovskih muzičara, kompozitora i umjetnika, poput Viktora Ullmanna. U Terezinu su djelovali i drugi židovski skladatelji a među najdirljivijim izvedbama bila je izvedba dječje opere “Brundibar” Hansa Krasa.

U nekim logorima, Nijemci su izabrali muzičare koji su morali svirati u orkestrima: ti orkestri su svirali dok su novi logoraši dolazili u logore, dok su radili i dok su ih vodili prema plinskim komorama. Orkestar je morao svirati i kako bi na taj način zabavljao čuvaru i zapovjednike logora. U jednom trenutku u Auschwitzu je bilo šest orkestara a najveći je imao 50 muzičara.

Nakon rata skladatelji i tekstopisci koji su preživjeli Holokaust počeli su skladati nove pjesme kao odgovor na ono što su proživjeli i kao sjećanje na sve one koji su stradali.

GOSPOĐA S BROJA 6

PIŠE: F. C.

Alice Herz-Sommer bila je posebna osoba, a takav je bio i njezin dugi život. Bez obzira na brojne nedaće koje su ju zadesile, ona je uvijek razmišljala pozitivno i optimistično, te duboko vjerovala u esencijalnu dobrotu ljudskih bića i u muziku kao dar od Boga.

U svojih 110 godina života, Alice Herz-Sommer je ostvarila brojne uspjehe: bila je uspješna koncertna pijanistica i profesorica, supruga i majka. A dio svog života provela je kao logorašica u Theresienstadtu.

Pred kraj života postala je zvijezda kratkog dokumentarnog filma koji je 2014. godine osvojio Oskara: "Gospođa s broja 6: muzika je spasila moj život". U filmu koji traje 38 minuta, Alice Herz-Sommer pokazala je svoj optimizam, veselje i vitalnost usprkos svih nedaća i užasa koje je doživjela.

"Gospođu s broja 6" svi zovu jednostavno Alice. A Alice je rođena 26. studenoga 1903. godine u Pragu u dobrostojećoj građanskoj židovskoj obitelji u kojoj se cijnila književnost i klasična muzika. Obitelj je često primila i brojne prijatelje, među kojima su bili i "ujak Franz" (Fraz Kafka) i kompozitor Gustav Mahler.

Alice je od ranog djetinjstva svirala klavir, a koncerte je počela izvoditi već kao mlada djevojka. Zatim se udala, rodila sina i činilo se da će njezin život biti ugodan. Ali sve se promijenilo dolaskom nacista, koji su nakon Njemačke uskoro stigli i u Prag.

Alice, njezin suprug, šestogodišnji sin Raphael i njezina majka odvedeni su 1943.

FOTOGRAFIJA: GOSPOĐA S BROJA 6

u Theresienstadt. Theresienstadt je bio logor koji su nacisti pokazivali stranim izaslanstvima kako bi dokazali da su priče u ubojstvima i mučenjima Židova lažne. Alice, kao i brojni drugi Židovi, nije bila svjesna razmjera Holokausta, te je svoj odlazak u logor prihvatila relativno mirno.

"Ako u Terezinu postoji i orkestar, onda tamo vjerojatno nije tako strašno?", pitala se. Ali ubrzo je prestala vjerovati u to: njezina majka i suprug su ubijeni. Alice se spasila zahvaljujući svom muzičkom talentu i muzičkom obrazovanju: postala je dio logorskog orkestra. Ali njezina glavna briga bio je njezin sin Rafi i činila je sve da prežive i da mu život u logoru olakša svojim optimizmom.

Nakon oslobođenja, Alice i Rafi su vratili u Prag, ali nakon četiri godine preselili su se u Izrael. Alice je počela predavati na Muzičkoj akademiji u Jeruzalemu a izvodila je i koncerte na kojima je često gošća bila Golda Meir. Rafi je postao koncertni čelist. U Izraelu su proveli 37 godina i Alice je tamo pronašla svoj dom i mir. Ali kada

se Rafi odlučio preseliti u London, ona je shvatila da mora ići s njim. Nekoliko godina kasnije Rafi je preminuo u 65-oj godini života, a njegova je majka ostala živjeti u svom malom stanu broj 6, na sjeveru Londona u kojem se sve do njezine smrti nalazio i stari Steinway na kojem je Alice svakoga dana svirala četiri sata.

"Znam da na svijetu ima puno zla, ali ja uvijek tražim ono što je dobro. Muzika je moj život, muzika je Bog", kazala je u jednom intervjuu Alice. Alice je u 104-oj godini života počela proučavati filozofiju, te je često znala citirati njemačkog filozofa Friedricha Nietzschea koji je kazao: "Bez muzike, život bi bio greška".

Dokumentarac "Gospođa s broja 6", čije je snimanje stajalo — kako je duhovito rekao redatelj — "nekoliko dolara, kartu za autobus i nekoliko žvakaćih guma" — osvojio je Oskara za najbolji dokumentarac 2014. godine te brojne druge nagrade na međunarodnim festivalima..

Alice Herz-Sommer preminula je 23. veljače 2014. godine u Londonu.

MUZIKA IZ TERESIENSTADTA U JAD VAŠEMU

PIŠE: M. H.

Krajem prošle godine, prvi puta u 63-ogodišnjoj povijesti Jad Vašema živa muzika odjekivala je hodnicima nacionalnog izraelskog memorijala Holokausta, u tužnom odavanju počasti radu muzičara koji su stvorili pravi kulturni život u koncentracijskom logoru Terezín, prije nego što su poslani u smrt.

Tri su muzičara stajala na replikama željezničkih tračnica, dok su se iza njih nalazile nacističke zastave i fotografije iscrpljenih logoraša, i izvela muzičke kompozicije koje su skladali logoraši. Na taj je način Jad Vašem obilježio 75. godina od osnivanja Terezina i pokazao neobičajenu umjetničku ostavštinu logora.

“Kada govorimo o ubojstvima, to jednostavno ne može uvijek dati pravu sliku svega onoga što je izgubljeno. Izgubljeni su životi i stvaralaštvo tih ljudi, i mislim da bi oni više voljeli da ih pamtimo po onome kako su živjeli nego po onome kako su ubijeni”, kazala je jedna od dužnosnica Jad Vašema.

Dok su neki nacistički logori bili prave tvornice smrti ili su nacističke pogone snabdijevali radnicima za robovski rad, Terezín je bio svojevrsno “Potemkinovo selo” koje su nacisti pokazivali onima koji su ih optuživali za zločine. Nacisti su tvrdili da su to ustvari “toplice” u kojima stariji njemački Židovi žive u sigurnosti

FOTOGRAFIJA: MUZIKA IZ TERESIENSTADTA U JAD VAŠEMU

i takvu su sliku pokazali izaslanstvu Crvenog križa.

U stvarnosti, Terezín, koji se nalazi šezdesetak kilometara sjevero-zapadno od Praga, bio je sabirni logor u kojem je živote izgubilo više od 35.000 logoraša. U tom su logoru bili smješteni i brojni predstavnici židovske kulturne elite Njemačke i Austrije, uključujući i poznate umjetnike, muzičare i pisce. Kada je logor otvoren 1941. godine muzika je bila zabranjena. Otvaranje “kavane” krajem 1942. godine označilo je preokret i muzika je počela biti javna. Nijemci su je tolerirali i čak ponekad i uživali u muzičkim izvedbama logoraša. Muzika je zatočenicima Terezina davala smisao i utjehu, a bila je i svojevrsni znak otpora. Logoraši su sa sobom mogli donijeti samo nekoliko osobnih stvari, a većina muzičara odabrala je upravo svoje instrumente. Neki su čak sa sobom uspjeli donijeti i klavir.

“Njihova težnja za muzikom, za umjetnošću, bila je jednaka s njihovom željom

za životom. To je bio njihov način izražavanja, u kratkom vremenu koje je bilo pred njima, a to je također bio i njihov način protesta”, objasnio je muzički direktor ove izvedbe u Jad Vašemu Dan Rapoport, klarinetist i dirigent. Rapoport posljednjih dvadesetak godina istražuje ovaj geto-logor, poznat i pod njemačkim imenom Theresienstadt.

U pratnji violine i čela, i ponekad soprana čije je glas u okupljenima izazvao trnce, Dan Rapoport je izveo djela kompozitora poput Viktora Ullmanna, Gideona Kleina i Zigmunda Schula — čija su djela preživjela Holokaust iako njihovi autori nisu.

Cilj ovog neuobičajenog koncerta, kako je objasnio violinist Eyal Shiloach, bio je da se “u današnji svijet i život vrate njihovi zvuci, njihovi glasovi”.

Rapoport je kazao kako smatra da su hodnici muzeja “prazan prostor” u kojem posjetitelji ne mogu ostvariti dijalog s licima na zidovima, a on je želio da se kroz muziku čuje glas žrtava Holokausta.

BEND PREŽIVJELIH ŽRTAVA HOLOKAUSTA

PIŠE: F. C.

Prije dvije godine 91-ogodišnji Saul Dreier odlučio je, nakon što je pročitao tekst o ženi koja je preživjela Drugi svjetski rat svirajući klavir, osnovati svoj bend. U toj avanturi pridružio mu se 88-ogodišnji Ruby Sosnowicz.

Dreier i Sosnowicz svoj su bend nazvali “Bend preživjelih žrtava Holokausta” a nedavno su se po prvi puta nakon Drugog svjetskog rata vratili u Poljsku, zemlju u kojoj su rođeni, te su na prostoru nekadašnjeg Vašravskog geta i izvan Auschwitzta uživo izveli nekoliko predratnih hitova: Saul Dreier je svirao bubnjeve, a Ruby Sosnowicz je pjevao i svirao harmoniku i klavijature. U publici su, između ostalih, bili i Poljaci koji su tijekom rata spasili Židove. Na repertoaru su bile pjesme na jidišu, hebrejskom i poljskom.

Na početku koncerta, Saul Dreier je uzviknuo na mikrofon: “Jeste li svi sretni?”, a publika je oduševljeno zapljeskala. Ovaj dinamični duo “svira za ljude koje su ubijeni i za mir u svijetu”.

Saul Dreier, koji je nedavno postao pradjed, preživio je tri koncentracijska logora i radio je i u jednoj od tvornica njemačkoj industrijalca Oskara Schindlera, koji je spasio više od tisuću Židova. Dreier je izgubio većinu članova svoje obitelji u Holokaustu, a u Varšavi je u suzama zagrio Poljake koji su spašavali njegove sunarodnjake.

Glavni vokal u bendu je Reuwen “Ruby” Sosnowicz, a zajedno uglavnom izvode tradicionalne židovske pjesme iz istočne Europe i klezmer muziku.

Sosnowicz se prvi puta ove godine vratio u svoju rodnu Varšavu iz koje je tijekom Holokausta pobjegao, te se zatim tri godine skrivao i na jednom poljskom poljoprivrednom imanju, zahvaljujući pomoći dobrih ljudi koji su ga primili.

Židovi su odavno živjeli u Poljskoj, zemlji koja je prije Drugog svjetskog rata imala najveću židovsku zajednicu koja je brojala gotovo 3,5 milijuna ljudi. Od te velike zajednice Holokaust je preživjelo njih 350 – 425 tisuća.

Dreier je ideju o bendu dobio prije dvije godine, a kada ju je izložio svojoj supruzi ona je rekla: “Što? Jesi li poludio?” Slično je reagirao i njegov rabin. Ali Dreier je već sljedećeg dana kupio potpuno nove bubnjeve te zatim krenuo u potragu za drugim članom benda. Ta je potraga dovela do Sosnowicza, frizera i dugogodišnjeg muzičara.

Njih su dvojica osnovala svoj “Bend preživjelih žrtava Holokausta”, ali nisu odmah mogli krenuti na turneju, jer su se brinuli za svoje bolesne supruge. Nakon što su u roku od samo tjedan dana i jedan i drugi ostali bez supruga dobili su poziv da odu u Poljsku. Put je organizirala jedna židovska zaklada koja djeluje u Polj-

skoj, a brojne preživjele žrtve Holokausta slale su svoje novčane priloge kako bi se ovaj put mogao realizirati.

Sosnowiczeva kćerka Chana Rose bila je oduševljena ovom idejom i znala je da će to puno značiti njezinom ocu.

“Ta muzika dolazi iz dubine njihovih duša i srca”, kaže Chana Rose. Ona je postala menadžerica benda a ponekad se priključi i pjevajući popratne vokale. Bend svira u umirovljeničkim domovima i sinagogama a svirao je čak i u kasinu u Las Vegasu.

“Muzika vas drži na životu. Čak i za vrijeme rata smo svirali. Nismo imali hranu ali uživali smo u muzici. Muzika je najbolji lijek u životu”, zaključuje Sosnowicz.

I Dreier i Sosnowicz su nakon završetka Drugog svjetskog rata, kao i veliki broj drugih preživjelih žrtava Holokausta, otišli u Ameriku i tamo započeli s novim životima, osnovali obitelji i izgradili domove. Ali nikada nisu zaboravili svoju prošlost, svoje živote prije Hitlera, svoju mladost, svoje porijeklo. Za njih, muzika predstavlja katarzu — njihov “Bend preživjelih žrtava Holokausta” sažima gorko-slatka sjećanja djetinjstva, ali više od toga — to je proslava života.

VIOLINE NADE

PIŠE: M. H.

Prošloga ljeta u Izraelu je održano niz posebnih koncerata a glavnu ulogu na tim koncertima imale su violine. Trideset violina koje su uspjele “preživjeti” Holokaust oživjelo je u rukama koncert-majstora, usprkos tome što su bile izložene snijegu i vlazi i skrivane u podrumima geta.

Kada je izašao pred prepuni auditorij koncertne dvorane u Tel Avivu i pod brađu stavio violinu koja je pripadala violinistu iz Auschwitza, solistu Guyu Braunsteinu ruke su drhtale.

Njegov prvi vlasnik bio je prisiljen svirati dok su ostali zatočenici Auschwitza kretali na prisilni rad, često predvorje smrti za one najslabije.

Uz pratnju Jeruzalemskoga komornog orkestra Braunstein je prvim taktovima Adagietta Gustava Mahlera odsviranima na “violini iz Auschwitza” izmamio suze i jecaje među publikom.

“Nastupio sam na tisućama koncerata, no nikad se nisam osjećao kao danas. Ruke su mi drhtale kad sam primio ovaj poseban instrument u ruke, njegov miris bio je drugačiji. Dok sam svirao srce mi je ludo tuklo jer sam znao njegovu povijest”, kazao je Braunstein nakon koncerta.

Guy Braunstein veći je dio proveo u Berlinskoj filharmoniji, a u koncertima koji se održavaju u raznim izraelskim gradovima pod nazivom “Viole nade” sudjeluje drugi put.

“Violina iz Auschwitza svirala je pred gomilom ljudskih tijela ili onoga što je od

FOTOGRAFIJA: VIOLINE NADE

njih ostalo. Ona je vidjela svašta”, kaže graditelj violina Amnon Weinstein, inicijator koncerata koji se već održavaju u Njemačkoj, Sjedinjenim Državama i u Turskoj.

Sedamdesetšestogodišnji Weinstein, Izraelac, porijeklom litavski Židov koji je uspio preživjeti Holokaust, više od 20 godina u svojoj radionici u Tel Avivu restaurira violine.

“Moja je misija ponovno udahnuti život instrumentima koji su preživjeli Holokaust kako bi se na njima moglo svirati. Želim ih dovesti u stanje u kojemu publici mogu ispričati svoje priče. Jer one su posebne, pamte glasove, suze, smijeh, molitve...”, kaže Weinstein.

U njegovoj je kolekciji danas 60 violina i violončela. Svaki instrument je

uspomena i priča, često tragična priča koju je prošao njihov židovski vlasnik za vrijeme Holokausta. Većina ih je izrađena u Njemačkoj ili u Čehoslovačkoj, a na unutrašnjem dijelu urezani su Davidova zvijezda i ime vlasnika.

U memorijalnom centru Yad Vashem, muzeju Holokausta u Jeruzalemu, danas se čuva 15 violina iz tog razdoblja, rekao je konzervator Michael Tal.

“Uz sva svjedočanstva onih koji su preživjeli Holokaust postoje i svjedočanstva ovakvih instrumenata. Zvuci ovih violina slušatelje podsjećaju na njihove vlasnike koji su unatoč gladi i hladnoći svirali... za svoje sunarodnjake. Živjet će i nakon nas, nastavljajući svoju misiju — očuvanje sjećanja na one koji su nestali”, kaže Weinstein.

JOEOVA VIOLINA

PIŠE: J. C.

Kada je 2014. slučajno čuo za akciju lokalne radio postaje koja je skupljala instrumente za djecu iz siromašnih četvrti New Yorka, Joseph Feingold odmah je odlučio pokloniti svoju violinu. “Imam 91 godinu, ne mogu violinu odnijeti sa sobom u grob”; objasnio je.

Ovu toplu i dirljivu priču ispričala je režiserka Kahane Cooperman u kratkom dokumentarnom filmu “Joeova violina”, koji je dobio brojna priznanja a bio je nominiran i za ovogodišnju nagradu Oskar.

Umirovljeni arhitekt Joseph Feingold rođen je u Varšavi 1923. i zahvaljujući svojoj majci naučio je svirati violinu koju je svirao sve do početka Drugog svjetskog rata koji je zauvijek promijenio mnoge živote, uključujući i njegov. Joseph je violinu počeo svirati kada je imao samo tri godine i često je muzikom pratio svoju majku koja je pjevala židovske pjesme. Obitelj Feingold dijelila je sudbinu brojnih židovskih obitelji tijekom Holokausta: Joseph je zajedno s ocem poslan u radni logor u Sibiru gdje je proveo šest i pol godina. Njegova majka i mlađi brat ubijeni su u Treblinku, a drugi brat je uspio preživjeti Auschwitz.

Godine 1947. nalazio se u logoru za raseljene osobe u Frankfurtu. Jednoga dana šetao je tržnicom i odlučio kupiti violinu, koju je zamijenio za kutiju cigareta. “Hodao sam ulicama i svirao violinu, to me podsjetilo na mladost prije rata”, prisjetio se. Puno godina kasnije odlučio

COMMUNITY KRISTALLNACHT COMMEMORATION

Joe's Violin

WEDNESDAY, NOVEMBER 9 | 7PM

FOTOGRAFIJA: JOEOVA VIOLINA

je pokloniti svoju violinu. Zašto? Odgovor je, smatra Joe, jednostavan: “Koliko dugo možete živjeti od sjećanja?”

Njegova violina završila je u rukama Brianne, siromašne djevojčice iz Bronxa koja obožava muziku. Brianna živi s majkom, imigranticom iz Dominikanske republike, a otac ih je ostavio kada je Brianna imala 10 godina. Neočekivani poklon i priča Joea Feingolda Brianni su rasplakali i dirnuli. Joe i Brianna iz-

gradili su posebnu vezu u kojoj osim violine dijele i ljubav prema muzici. Dvije godine nakon što je dobila Joeovu violinu, Brianna je počela studirati na glazbenoj školi gdje se priprema da jednoga dana postane profesorica glazbenog odgoja.

“Nije važno koliko imate godina... život je uvijek pun iznenađenja”, rekao je uz smiješak Joe Feingold.

(HASIDSKA) ZVIJEZDA JE ROĐENA

PIŠE: F. B.

Meir Green ima 22 godine, on je ultra-ortodokсни Židov s glasom koji se ne zaboravlja. Prije samo dvije godine, Meir se našao pred zidom: nije bio zadovoljan svojim životom, obišao je dvanaest različitih ješiva u Izraelu i inozemstvu i nije pronašao onu u kojoj bi se osjećao kao kuće. Osim toga, muzika o kojoj je sanjao od najranijeg djetinstva sve je više postajala važan dio njegova života. Meir je ubrzo otkrio da njegov pravi put ne uključuje samo muzičke note iz molitvenika, već i muziku iz njegova srca.

Mladi ultra-ortodokсни Židovi često osjećaju da ne pripadaju strogom obrazovnom sustavu ultra-ortodokсне židovske zajednice pa ga upravo stoga napuštaju. To je osjećao i Meir, koji je umjesto nastavka školovanja, odlučio prihvatiti ponudu da radi kao učitelj u jednoj instituciji namjenjenoj mladim ultra-ortodoksnim muškarcima koji su napustili obrazovni sustav. Green je počeo učiti djecu koja su došla iz raznih dijelova društva, učio ih je zašto je važno poštivati Šabat i sve ostale važne stvari, i tu je i on sam pronašao svoj mir. Upravo u to doba, bio je objavljen i njegov prvi singl "Ha'osher Haba" (Sljedeća sreća) koji je uskoro postao pravi hit u ultra-ortodokсноj zajednici.

FOTOGRAFIJA: (HASIDSKA) ZVIJEZDA JE ROĐENA

“Ta pjesma priča našu priču. Priču o mladim ljudima: o dječaku koji se bori sa svojom majkom, zatim napušta kuću i odlazi živjeti na ulicu da bi tada shvatio da je sve to besmisleno i da ga sreća čeka iza ugla”, objašnjava Green te ističe da roditelji i profesori ne znaju kako se ponašati s “problematičnim tinejdžerima” u ultra-ortodokсноj zajednici. Upravo zbog toga veliki broj takve djece napušta obrazovni sustav haredi zajednice.

Meir je nastavio sa svojim poslom, ali i nastavio objavljivati druge pjesme.

Danas pohađa ješivu koja mu dozvoljava da se bavi muzikom.

“Veliki broj mladih upoznatih s mojom životnom pričom često mi se obraća na društvenim mrežama i ja im pokušavam pomoći koliko mogu”, kaže Meir.

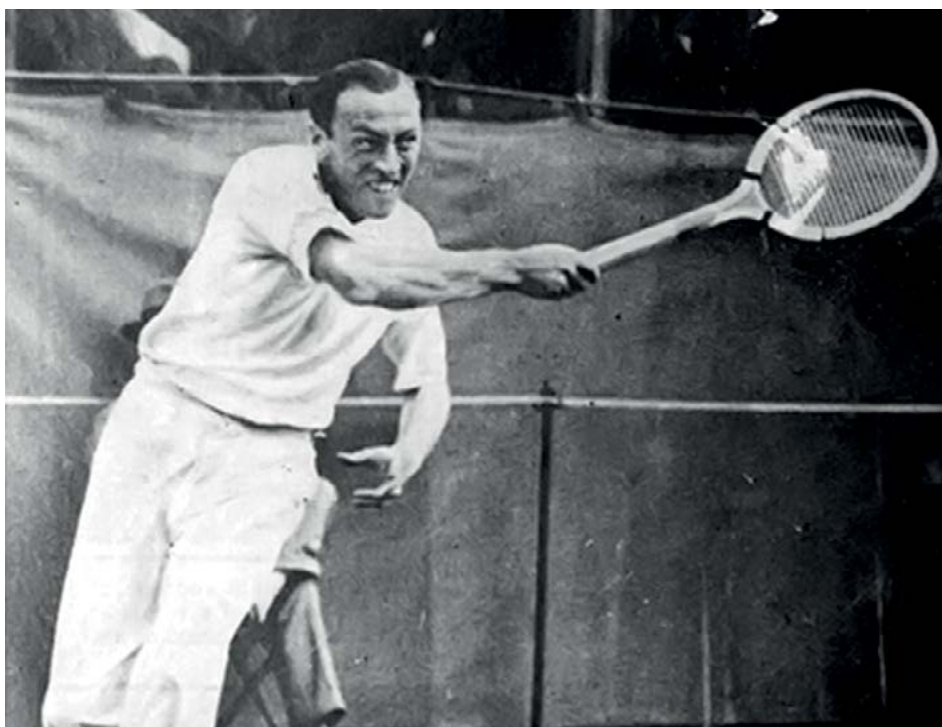
Uz slavu koju je stekao unutar ultra-ortodokсне zajednice, Meir je postao vrlo popularan i među ultra-ortodoksnim djevojkama, ali za sada je posvećen svojoj muzici i učenju.

UBERTO DE MORPURGO

PIŠE: FREDI KRAMER

Kada se u svoje doba najveći talijanski tenisač počeo zanimati za tenis, zvao se Hubert Louis de Morpurgo. Rođen je 12. siječnja 1896. godine u Trstu, gradu koji je tada bio u sklopu Austro-Ugarske monarhije. S roditeljima, ocem Židovom i majkom Engleskinjom, ubrzo se nakon rođenja preselio u Englesku. Tenis mu je vrlo brzo, uz učenje, postao glavni sport. Njegov talent uočili su mnogi stručnjaci gledajući ga s kakvim žarom i ljubavlju udara po bijeloj lopti tražeći već kao mladić najbolje šanse za poentiranje. Jednom riječju, svojim juniorskim nastupima privlačio je pažnju i pozornost. Mnogi su pritom već govorili da se radi o čudu od djeteta, a da je doista tako, potvrđuje i podatak da je s 15 godina postao u jakoj konkurenciji juniorski prvak Velike Britanije. Zahvaljujući tom podvigu postao je u zemlji, kolijevci tenisa, popularan i zanimljiv pa su ga mnogi pratili na idućim turnirima. Kao daroviti tenisač bio je i dobar student, no Prvi svjetski rat prekinuo je njegov daljnji teniski napredak. U Prvom svjetskom ratu sudjelovao je kao član austrijskog zrakoplovstva. Kada je Trst vraćen Kraljevini Italiji, Morpurgo je uzeo talijansko državljanstvo. Dobivši to državljanstvo Hubert postaje trajno — Uberto.

Nakon rata tenis mu je i dalje velika preokupacija. Igra i marljivo trenira. U dobroj formi, potpuno spreman fizički i

FOTOGRAFIJA: UBERTO DE MORPURGO

psihički 1924. nastupa na Olimpijskim igrama u Parizu. Bio je to vrlo jaki turnir u Bulonjskoj šumi na kojoj je u pojedinačnoj konkurenciji De Morpurgo postigao svoj najveći uspjeh ali i najveći uspjeh talijanskog tenisa. Eliminiran je među četiri najbolja igrača turnira od Amerikanca Vinnieja Richardsa, dok je u borbi za treće mjesto svladao Jeana Borotra.

Dobro uigran par Elizabeth Ryan i Uberto de Morpurgo zablistali su 1925. u Wimbledonu kada su uspješnim nastupima u odličnoj igri došli do finala na slavnom centralnom terenu. No, u tom finalu više nisu mogli biti do kraja uspješni.

Bolji od njih bio je tada sigurno najbolji mješoviti par na svijetu Suzanne Lenglen i Jean Borotra. U to vrijeme oni su bili i u pojedinačnoj konkurenciji na svjetskoj rang listi najbolji od najboljih, čvrsto držeći prva mjesta u svojim kategorijama. Francuski par bio je u dva seta u finalu bolji 6-3, 6-3. I dok je Elizabeth Ryan izborila tom prilikom novo drugo mjesto, Uberto de Morpurgo je ulaskom u finale ostvario i najbolji poredak od svih talijanskih igrača koji su do sada u 146 godina održavanja turnira nastupali u glavnom gradu Velike Britanije s prekidima za vrijeme Prvoga i Drugog svjetskog rata.

Uberto de Morpurgo bio je prvi i jedini talijanski igrač koji je na svjetskoj rang listi upao među 10 najboljih. Bio je igrač velike osobnosti, vrlo odlučan i ratoboran i nikad sklon prihvatiti poraz. Uvijek se junački borio do kraja. Na prvenstvu Italije u Rimu 1930. godine Uberto je igrao u sve tri discipline, u pojedinačnoj konkurenciji, muškom i mješovitom paru. I kako mu je u Parizu veliki nepobjedivi protivnik bio Jean Borotra, u Rimu do trijumfa ga je opet zaustavio jedan veliki igrač, Amerikanac William Tilden, koji je talijanskom reprezentativcu u svakom od tri seta dao po jedan gem. Bilo je 6-1, 6-1, 6-1 za sjajnog Amerikanca, godinama prvog svjetskog reketa.

Znalci i eksperti teniskog sporta odvijek su ime Williama Tildena isticali brojnim "ukrasnim" epitetima, očito sjećajući se s nostalgijom njegovih velikih mečeva, koji pripadaju antologiji sporta. Dok je za druge tenisače igra poena i setova bila tek dio mladenačkog života iza kojeg je slijedila poslovna karijera, Tilden je cijeli život bio tenisač. Zaljubljen u reket, sve je podređivao svojoj strasti. Svakodnevno je trenirao i proučavao svaki zamah i odskok lopte i o tome pisao. Brilljantno. Njegove knjige "Match Play and the Spin of the Ball" i "Tennis A-Z" spadaju u kapitalna djela teniske igre. Koristeći izuzetnu Tildenovu popularnost tisak ga je često držao na "nišanu" uplićući se u njegov nesređen privatni život. Čovjek intelekta i kulture, Bill je bio svestrano talentiran pa se pokušao iskazati i pišući novele i igrajući na filmu i kazalištu. Ali opčinjen tenisom, uvijek mu se vraćao. Na terenu je bio samouvjeren. Mudar i pronicljiv. Šoumen. Imao je smisla za dramu i efekte. Izvodio je čitav niz "pripremnih" udaraca prije završnog rituala. Tilden je nastupao u dugim flanelskim hlačama i u bijeloj vesti od debele vune pa je visok čak 190 cm, pokrivač terena, ne dajući protivnicima mogućnost

da ga "pređu". Bio je zapravo perfektan u svemu. Profesor svakog udarca.

Partnerica De Morpurga u mješovitom paru bila je Elizabeth Ryan, omiljena u Wimbledonu. Karakterističnim velikim pokretom ruke, kao što valjda "kraljice" čine Liz je pozdravljala svoje poštovatelje na svakom Championshipsu. Partnerica De Morpurga rodila se u Los Angelesu 5. veljače 1892. S 19 godina stigla je iz Amerike u Englesku. U novoj sredini je svakodnevno prionula teniskom vježbanju. Već 1912., na svoja prva dva turnira osvojila je prva mjesta sa sestrom u igri parova. Ryanova je dugo godina bila rekorderka u Wimbledonu, što najbolje potvrđuje podatak da je u razdoblju od 1914. do 1934. nanizala čak 19 titula. Sve naslove osvojila je u igrama parova: 12 u ženskim i sedam u mješovitim parovima, uglavnom s različitim partnerima. Sjajan je njezin wimbledonski skor. Odigrala je u te dvije discipline parova 218 mečeva od kojih je dobila čak 189! Bila je u pravom smislu riječi izvanredna igračica parova. Igrala je za dvije igračice, držala je pod svojim reketom tri četvrtine terena, tako da su se za nju otimala čak i bolje singl tenisačice, kao Suzanne Lenglen. Elizabeth nije imala sreće u pojedinačnoj konkurenciji na velikim turnirima. Osvojila je prvenstvo Rima 1913., zatim sljedeće godine, uoči Prvog svjetskog rata u tadašnjem Petrogradu, u jakoj je konkurenciji osvojila prvenstvo carske Rusije, i to je bilo sve. I kad je Ryanova već prešla svoj zenit, nastavljala je s igranjem. Nastupala je protiv igračica koje su mogle biti njezine kćeri i redovno ih pobjeđivala. Posljednji put gledatelji u Wimbledonu vidjeli su 87-godišnju Ryan 6. srpnja 1979., kada je s očitim zanimanjem pratila susret Navratilove i Evertove. Htjela je uživati i u sljedećim mečevima na centralnom terenu. No, najednom je rekla da se ne osjeća dobro. Zvali su ambulatna kola koja su je brzo odvezla

u bolnicu, no liječnička intervencija došla je prekasno. Elizabethino srce nije izdržalo. I tako je ostala vezana do posljednjeg časa sa svojim najdražim Wimbledonom.

Jean Borotra, slavni francuski teniski mušketir, prvi je tenisač koji je u svijet lansirao još danas i te kako modernu kriticu "servis-mreža-volej". I to još davnih dvadesetih godina prošlog stoljeća. Godine 1924. je početak ere francuskih mušketira, ali i nagli prodor Borotre u svjetski vrh. Jean je osvojio nekoliko turnira u Francuskoj kao i međunarodno prvenstvo svoje zemlje. U Wimbledonu prava senzacija: dva Francuza u finalu i u sjajnoj ekshibiciji Borotra je svladao Lacoste sa 6-3, 6-3, 4-6, 8-6.

Ove godine prijatelji tenisa mogu se sjetiti da već 56 godina nema Uberta de Morpurga. To ime reći će malo ili gotovo ništa najmlađim ljubiteljima teniskog reketa. Međutim, na nama koji bolje poznamo povijest svjetskog tenisa ostaje da u svakoj prilici govorimo o velikanima svjetskog tenisa, da nikada ne padnu u zaborav.

Takav as bio je i Uberto de Morpurgo, talijanski reprezentativac koji je svojoj zemlji i tenisu izborio najveći plasman: brončanu kolajnu na Olimpijskim igrama 1924. godine u Parizu, a dobre rezultate imao je na Grand Slamovima, u Wimbledonu i Parizu, posebno u igri mješovitih parova kada je igrao sa sjajnom Amerikankom Elizabeth Ryan.

GLASILO ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U HRVATSKOJ | בטאון קהילת יהדי קרואטיה

